TOMPA

Halotti

emlék-

beszédei

M
271.022
82K

233

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

2K
3023

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

HALOTTI

EMLÉKBESZÉDEK,

(ORÁCZIÓK)

NEHÁNY UTÓFOHÁSZSZAL.

IRTA

TOMPA MIHÁLY,

REFORM. LELKÉSZ.

MISKOLCZ, 1867.

FRAENKEL B. SAJÁTJA.

Mindnyájan meghalunk! 2 Móz. 12, 33.

Mert szükség, hogy a halandó test, halhatlanságot öltözzék magára. 1 Kor. 15, 53.

Boldogok a halottak, kik az Urban halnak meg, megnyugosznak és az ő cselekedetök jutalma követi öket. Jel. 14, 13.

Eltöröl Isten minden könyhullatást az ő szemökröl. Jel. 21, 4.

Jézus az életet s halhatlanságot világosságra hozta. 2 Tim. 1, 10.

A ki énbennem hiszen: ha meghal is él! Ján. 11, 25.

Mit örököl a haza nagy fiai után?

Gr. Teleki József felett. 1855.

Miért kezd munkához az erődús természet, ha oly közel vannak az ősznek, az elaggásnak napjai!?

Miért van gazdagon megrakva gyümölcscsel a termő ág, ha kidölvén a törzs: együtt vesznek el a gyümölcs és a fa!?

Miért oly rövid a nagyok és dicsők útja e földön, mint a fellegekben a villámé, mely midön fellobbanó fényével világít, tisztít és megdöbbent: maga enyészik el hirtelen!?

Miért adsz annyi szomjú vágyat keblünkbe, oh gondviselés! ha oly sok akadályt gördítesz kielégíthetésednek forrása elé? Miért mutatsz a csillagok felé, ha erőtelen szárnyaink nem emelhetnek odáig!? Miért kell előbb meghalnunk Mózessel, mintsem beléphetnénk az igéret földére, melyért oly sok éven át bujdostunk a pusztában? Miért hajtod, sürgeted, oh kötelesség! a gyenge embert elébb-elébb a tökély útain, ha — mint a hazatérő méhet leveri a zivatar — eleibe kerül napjainak javában a halál s azt mondja: ne tovább! s a szegény halandónak a bevégzetlen pálya s félbeszakadt kötelesség gyötrő érzetével kell elmúlnia!?

És miért van a becsület, erény és nagyság oly tiszteletessé téve, ha midön már birjuk, el kell hagynunk? Nemes törekvéseink jutalma az a nehány kapa föld, melyet a szokás reánk kapar? Az önfeláldozás, léleknagyság, szeretet nem kamatozik, nem gyümölcsözik többé, elvesztvén eszközét a birtokosban, midön az behúnyja szemeit? oh valjon nem úgy van-e: hogy míg földi vagyonunk az utódokra marad: a lélek kincsei nem képezhetnek örökséget, hanem elenyésznek velünk, mint az árnyék a testtel?

Nem! oh nem úgy van! hála a gondviselésnek nem úgy! a czél, a munka egy és örök, csak a munkások változnak; a fáradt pihenni megy s helyét más foglalja el; nem semmisül meg senki munkája; a pályának, lett legyen az hosszú vagy rövid, jutalma el nem vesz; az emberiségre dús örökséggel halnak fiai. Azt mondja a bölcs: *„egyik nemzetség elmegyen és a másik eljö, jóllehet a föld mindörökké megmarad“* — *„a nap feltámadván, minekutána elnyugodott, ismét az ö helyére siet, a hol feltámadhasson“* — *„minden folyóvizek sietnek a tengerbe, mindazonáltal a tenger meg nem telik.“* Az emberiség kincstára is szünet nélkül gyarapúl, bár soha meg nem telik; a nemes, nagy tettek kamatoznak, gyümölcsöznek az időben; az utódok számára az erény mindenha gazdag és szent örökség!

Lehetne-e bármikor e gondolat sajongóbb sebnek s mélyebb fájdalomnak orvossága, mint e jelen gyász alkalommal, midön a veszteség kínos érzete a nagy ember, honfi, tudós, országnagy és keresztyén halálában szintén lelkünkig ér? Nincs-e nagy okunk mentöl erösebben magunkhoz ölelni e gondolatot és hitet: hogy jóllehet öt nem látjuk, mégsem vesztettük el; hogy bár eltávozott, mégis velünk marad; hogy örököse lett a haza szellemi hagyományainak, s munkásságának drága kincse a nemzeté!

Jertek azért, szakaszszuk fel egy valódi nagy ember végrendeletét s lássuk meg: mit örököl a haza nagy fiai után?

Örökli magokat a nagyokat, a hozzájok hasonló nagyokban; még pedig

Jellemökből: büszkeséget,
Példájokból: lelkesülést,
Munkásságukból: gazdagságot,
Vallásosságukból: erkölcsöt,
Halálukból: halhatatlanságot örököl.

Minden emberi nagyság alapja a jellem, ez a kebelben rejlő titkos tulajdon s erő, mely — mint a láthatatlan gyökér a terebély fát — fenntartja dicsében az egész embert. Némelyki — mint a hamis kő a foglalványtól — csak a kedvező sorstól vár ideig-óráig némi értéket: más, mint a fölkarczolhatlan gyémánt, eldobva, elvesztve, sár- és porban is megtartja igaz becsét; ez a jellem! mely minden életviszontagságban hű marad magához, hű elveihez; önmeghazudtolásba, önárulásba nem esik; a kisértetek csak igaz becsét nevelik; mert gyakran felvitetik az ember, a nagy kétszerte gyakrabban, a megpróbáltatás templomára; fel a csábítás magas, szédítő bérczére, hol megmutatván neki a kísértő a földnek birodalmait, azt mondja: mindezeket neked adom, ha engem imádsz! s a nagy jellem azt feleli: távozzál tőlem sátán! és sem fényes diadalkapuk, sem a szomorú Golgotha, sem hosánna, sem feszítsd meg kiáltások meg nem nyerik, el nem rettentik. Örömben, fájdalomban, életben halálban, megtartja hűségét, szilárdságát és egyelműségét. Feje szédelgés nélkül kiállja a magasságot s szeme hunyorítás nélkül a dicsőség vakító sugarait; kebele

panasz nélkül tűri a sors kemény csapásait; a jellem biztosíték az emberben, hogy a hideg számítás el nem nyomja a gyöngéd emberi indulatokat, a gondolkodó ember az érző embert; láthatlan ellenör az, mely a hatalmat tévútra menni, erejével vissza élni nem engedi, inkább tűr, mint megtorol, inkább felemel mint eltipor. Tisztelet a jellemnek még az alacsony kalibában is! mikor pedig valamely népnek nagy fiai vannak, kik annak életében szerepelnek, fejlödését vezetik, sorsát intézik s ezeknek nagysága tiszta és erős jellemre épült: azokra, méltó dicsekvéssel tekinthet; ha öket, mint Catóról mondatik, nehezebben lehet eltéríteni az igazságtól, mint a napot útjáról; ha fejökre hagyják tenni a töviskoronát akkor is, midön azt elkerülhetnék: ezeknek jelleméböl örökli a nemzet a nemes, erkölcsi büszkeséget, mely alapja lesz azon erös törekvésnek: hozzájok hasonló lenni; s ha ez valósul: a nagy jellemeket örökli a haza az utánok következökben!

És csuda-e, hogy azoknak példája, életök képe, kik önkeblökben hordják a nagyság, tiszteltetés és követés okait, mint a fénybogár a világító anyagot, csuda-e, hogy azoknak példája szent, munkás lelkesedésre lobbantja nemzete fiainak kebelét? Mint a római, isteneinek szobra elött tanult nagy lenni: mi is dicsöink képeinél merítünk buzgalmat és lelkesedést. Szegény nemzet az, melynek nincs kire néznie! Ama sok nehéz küzdelem, önfeláldozás és hűség, mely a nagyok útját jelöli, áthatván, felmelegítvén a szíveket, mint a nap a földet: áldást és termékenységet idéz elö. — Minden nyom, melyen jártak, minden alkotvány, melyet építettek, minden tárgy, melyet megillettek, minden emlékezetes szó, melyet szólottak: erösítö,

elragadó, lelkesítő hatalommal bír, annyira hogy még az aluszékonyak s önzők is eszmélnek: hogy a meggyözödésnek, az ügynek, a haza nevének, melyért életöket, nyugalmokat, boldogságukat oly lángoló áldozatkészséggel adák oda, mégis igaznak, szentnek és tiszteltnek kell lenni! Szellemök hatalma ragaszkodást, hűséget, s honszerelmet teremt, magába szedi a lelkesülés s áldozatkészség legvéknyabb erecskéit is, hogy majd mint ragadó, áldásthozó folyam öntözgesse meg a közboldogúlás mezejét! Példájok megedzi, felszenteli, tűrni, munkálni, áldozni tanítja a szívet! Oh nagyok! ki ne ohajtana hozzátok hasonlítani?! Ki ne járna büszkeséggel, lelkesedéssel azon ösvényen, hol kezetek munkája, lábaitok nyoma, szellemetek diadalma, fájó nagy lelketek borongása, s könyeitek látszanak? Oh dicsök! a ti példátok a nagyság s magasra törés tanító mestere, az cselekszi, hogy az időben hozzátok hasonlók álljanak elö! a munkás lelkesedésben, melyet példátok teremt, ti magatok születtek ujra!

Nagy fiai munkásságából gazdagságot örököl a haza. Ők fáradnak s nélkülöznek, hogy a nemzet boldog és gazdag legyen, gazdag szellemi és anyagi kincsekben. S ezen nagy és szent munkában mintegy elvesz saját egyéniségök: mint a harmat növelni, termékenyíteni, áldást eszközölni száll le az égből, s magának magaért nincsen élete: mintegy megtagadtatnak bennök az emberi természet szükségei, nem hevűlnek, nem fáznak, éhet, szomjat nem éreznek, az irás szavaival: „*erejök megújul és szárnyokkal magasra repülnek mint a saskeselyük, futnak, és nem fáradnak el, járnak és nem lankadnak meg*“ (Ésaiás 40, 31.) Elég Isten eme küldötte-

Végre, a halálban fejeztetik be az élet, az által lesz bevégzett egész, az arczvonalak, fény és árny, akkor tűnnek fel tisztán. A koporsó lezáratik, az élet nyitva marad; a napok elmentek s eljő az itélet; a küzdelemnek vége, kezdődik a jutalmazás; a munkásság megszűnt s nyilván lesz az eredmény. A nagyok bevégzett életében: a halálban nyilatkozik a nemzet halhatlansága. Eletök a nemzet életévé, erényök a nemzet erényévé, történetök a nemzet történetévé válik. Nagy szellemök, dicső munkásságok kincsei berakatnak a közös nemzeti kincstárba; tapasztalatuk, óvásuk, sejtelmeik és jóslataik a templom falára iratnak fel; a mint szemeit a nagy ember behunyta, megdicsőülve támad fel a nemzet szenteinek sorában. Bizonyára eleitől fogva nehány választott vezette e világot. A fonalszál, melyet egyik jeles a másiknak kezébe ad, képezi minden nemzet történetét, az önjavát sem ismerő néptömeg csak úgy jelenik meg mint tenger és hullám, melyen a választott nagy szellemek hajója a révpart felé evez. Milliók élete s halála nem hagy nyomot; föl- és letűntetésökben csak a teremtő erő biztosítja örök férfiúságát. A nagy szellemek azok csupán, kik pontokat jelölnek meg a puszta időben; kik koronként uj lüktetést adnak a nemzet életerének s uj irányt fejlödésének; kik uj világot derítnek föl népök előtt s uj vért lövelnek ereibe. S az által, hogy nagy erőteljes alakokkal népesítik a nemzeti élet képcsarnokát: elöképeivé, példányaivá lesznek másoknak, azok ismét másoknak; s míg minden egyes egyéni élet a hazának hagyja kincseit: oka lesz nagy erőteljes szellemek sorozatának. Halálok által a nagyok ujra teremtik önmagukat.

Elhunyt nagyok és dicsök! örököljön sokszor titeket a haza, hozzátok hasonló nagyokban! jellemetek-, példátok-, munkásságtok-, vallásosságtok-, s halálotokból le-

gyen büszkeség, lelkesültség, gazdagság, erkölcs és halhatatlanság mindenha e nemzet öröksége!

Ime, tisztelt szomorú gyülekezet! kinek ravatalára hullhatnának szemeinkből méltóbb könyek, mint megboldogult nagy halottunkéra? Kire lehetne büszkébb hazája, melyre oly nagy kincset hagyott örökül? S midőn kidöltét azon szomorú tapasztalattal szemléljük: hogy a hozzá hasonló dicső nagy lelkek mindennap fogynak, mint a Libánon czédrusfái, s bennök az emberiség fejének koronája hull el: szent ohajtásunk, hogy a gondviselés hagyja örökölnünk öt, a hozzá hasonló nagyokban!

A meddig ellátunk az ég ürében, mindenütt fényes csillagokat szemlélünk; a meddig fellátunk a Telekiek történetében, minden egyes alak fény- és nagyságban tűnik föl. Mihály, ugyancsak Mihály és Sándor fiaival, Ádám, Sámuel, József, a mi megdicsöültünk atyja László egyűl egyig úgy tűnnek föl, mint buzgó, nagy áldozók a nemzeti elöhaladás, művelödés oltára körül. A tudomány, nemzeti nyelv iránti buzgalom és vallásosság, a Telekiek hármas ösi erénye, mindenikben fényesen igazolta magát, egyiket a másikban, mindeniket Józsefünkben öröklé a haza. Hosszú fényes pálya után, folytonos munka és szenvedés közben jelen évi február 15-kén Pesten, 65 éves korában, a haza, vallás és tudomány érzékeny fájdalmára s veszteségére, a halál bezárta szemeit.

Ha ösmeritek a magas állás villámos légkörét, s látjátok, hogy a megboldogult, kit fejedelme és hazája iránti tántoríthatlan hűségtől sem mélység sem magasság, sem élet sem halál el nem választott: mindenütt szilárdan s finom tapintattal, mély bölcseség- és igazság-szeretettel

nek, mint keresztelő Jánosnak a pusztában, szörköntös és erdei méz; egészen a nagy, magasztos eszme foglalja el öket, mely minden egyebet feleslegessé, nélkülözhetövé teszen. Nem haboznak teendöikben, nem rettennek vissza a veszélytöl, nem lankadnak munkájokban; vetnek és nem gondolnak arra: valjon megérik-e ök magok az aratást? Semmi ár nem drága, semmi áldozat nem nagy, semmi küzdés nem nehéz. Egész életöket tökeül fektetik be, hogy a nemzetnek kamatozzék; nagy lelkök megmozdít minden követ, felkeres minden zugot, hol anyagi és szellemi gazdagság forrását sejtik véreik számára. Csudát müvelnek; teremtenek a semmiböl, paradicsommá varázsolják a pusztaságot, eszméket honosítanak meg, melyek tágítják a nemzeti látkört s létesítik: miröl néhány elébb esö év még álmodni sem mert. Ugy jelennek meg mint második teremtö! Küzdenek az irigységgel, roszakarat- s tunyasággal, kivált ha olyan nép kebelében születtek, mely egyenetlenkedik, mielött volna min és miért? hasonlóan Ocalia iker gyermekeihez, kik már anyjok méhében össze czivódtak. Munkásságok gyümölcse: eredmény; források nyilnak meg s a nemzeti élet megindúl. A süker sokat megnyer, megtérit; a nemzet önérzetet nyer s becsülést szerez. A munkásságok által szerzett nemzeti gazdagságot mások nagyobb erövel, s szélesebb alapokon gyarapítják, s ismét öket látja feltámadni, öket örökli a haza ujabb munkás fiaiban.

És mi lehetne mind ezek mellé a valódi nagy ember méltóbb ékessége, mint a tiszta vallásosság? a tölök öröklött hagyományban drágább kincs mint az erkölcs? mely „minden ország támasza, talpköve“ — a legnagyobb emberek, a legbölcsebb elmék vallásosak valának. Isten

félelme a bölcseség kezdete. Minden földi nagyság hiános vallásosság nélkül. Ha Memnon-szobor épül is érdemeinkből, csak a tiszta erkölcs meleg sugarában szólal meg az s leszen fénylövé. A legtökéletesebb kép is hiányos e két alapvonás nélkül: szeretet és jótékonyság. A vallásosság, azon benső becs és égi öröm mellett, melyet ad: megőriz a század uralkodó kórságától, az embergyűlölettől, melybe a ki esik, lelki tehetségei elbénulnak s lehetlenné válik minden jó munkára. A vallásosság nem engedi hitünket veszteni az emberiségben s annak jövőjében. Az élet fájó oldalainak ismerete, a szenvedőkkeli társalgás, a felebaráti szeretet s jótékonyság gyakorlása nélkül, nem lehet senki ember, nagy ember legkevésbé. Erőt, kitartást a nagynak a vallásosság lelke ad, ez teszi könnyűvé a terhet, gyönyörűségessé az igát, ebben töltetik ki a küzdőre világboldogító munkájában a segítő lélek, mint a szent apostolokra. Az élet minden hányatásai után a vallás, ez a sokszor elhagyott édes anya vesz föl gyöngéd ölébe; vigasztal, felemel, enyhít, megnyugtat, kiszedi szenvedéseink fulánkját; a sorssal türelem, a földdel béke, az éggel hit által köt össze; megnemesít, elkészít az átköltözésre, s egy jobb élet reményével fogja be fáradt szemünket. Oh ti hatalmasok! járjatok elöl fényes példával a világosságban! kiknek gyengeségeit oly könnyen eltanuljuk, s oly örömest követjük, hadd kövessünk a jóban! a ti példátok hathatós lesz, mint a Péter tanítása! higyjétek el: minden földi munka könnyebb leend, az élet csendesebb, az ember boldogabb! Építsétek Isten országát a tiszta erkölcsiségben, mely égbe szállt vallásos nagy szellemeinktől — mint Elizeusnak az Illyés palástja — drága örökségül marad az utóbbi ember nyomra; s ez örökségben magok az elhunyt vallásos lelkek élnek!

megállt; ki a közjó iránti buzgalmában egy világot lett volna kész vállaira venni mint Atlász; ha, mondom, mind ezt ösmeritek és látjátok: csak a nagy iránt tartozó hódoló tisztelet adójának lefizetésére ösmertek azon könyekben, melyek annyi szemen csillognak.

A tudomány, vallás és nevelés körül tett áldozatai felszámíthatlanok. Mások is adnak pénzt közczélra; adnak, de az ő áldozatának füstje mint Ábelé, mindig az ég felé sietett, mert megszentelve volt a nemes áldozónak hite és hűsége által. Maga is, mint széles ösmeretekkel, magas müveltséggel és fáradhatlan munkássággal biró tudós, munkálkodott, küzdött az általa segített, pártolt tudomány emberei között, nem csupán építtette a nemzeti müvelödés és irodalom csarnokát, hanem saját kezeivel hordta hozzá a köveket; egyik alapítója s elnöke volt a nagy édes atyja által is annyira sürgetett, ohajtott s végre megalakult magyar tudós társaságnak; végrendelete, egy nemes lélek mindenre kiterjedő figyelmének tanusága; áldást hintve hagyta itt a földet mint a fényes nap; emlékirata az egy magas halandónak, ki még azután is hat, munkál, boldogít, hogy a koporsóba tétetik. Minden perczét igénybe vevék az országos elfoglaltatások, de öröm volt és ünnep lelkének: elszakaszthatni idejéből, hogy azt azon intézet kebelében töltse, melynek fögondnoka, lelke s teremtője volt; s ott mily fáradhatlan buzgósággal s türelemmel ült, a legfontosabb tanácskozmányoknál úgy mint a gyermek zsenge próbatételeinél; jutalmakat, ösztöndíjakat rendelt. Legyen áldott a nemesnek elmékezete, ki mindenütt úgy jelent meg mint az emberiség áldása! S ha majd a Bodrog partjain is megzendülnek az én gyenge szózatomnál erőteljesebben a gyásztisztelet és hála hangjai: szállj alá dicsöült szellem, s lásd meg: hogy azon fátyol, melyet a haza, közügy,

tudomány és müvészet mellett a gyászoló oltár és múzsa ravatalodra kötnek: megáztatva van bánatos könyekkel!

A megboldogult, ember volt a szó legszentebb értelmében, a jellem-szilárdságában. Keze tiszta, élte fényes, mint a tükör, keble, gondolatától is ment volt a nemtelennek; a hűséget elébbre tette az életnél; itélete egyenes volt mint a nyilvessző útja; ama vonzó szelid arcz, mély nemes kedély, gazdag fő és érző szív önkénytelen hódolatra ragadtak. Mint keresztyén teljes, világos tudatára volt jutva az emberi kötelességeknek; ezen nagy és szent parancsolat ellen „szeressed felebarátodat mint tenmagadat“ vétni látszott, mert embertársait jobban szerette mint önmagát; életét, tetteit tiszta vallásosság hatotta át; szelid, feddhetlen, csendes volt mint maga az erény. — Szerette felekezetét felekezetesség nélkül; s bizonyára ma az első protestans férfiút siratjuk! Ki fényben született, kitűntetésekben élt: magas, nagy lelke alázatosságában lehajlott volna megmosni a koldús lábait. A családi körben vonzó, mindenütt tisztelt, bámult jelenet vala. Valahol egy nemes tett s áldozat történt, az ő neve is ott ragyog. És ennyi kül- és belnagysággal mennyi igénytelenség! Nem tudjátok-e, hogy a tiszta aranynak legkevesebb pengése van!?

Munkássága, buzgalma a haza szolgálatában a vallás, nevelés, tudomány érdekében fáradhatatlan volt! Mint égett, mint vágyott nemzetét boldogítani, gazdagítani, fejleszteni! mint virasztott éjeket fájdalom és munkában, terhes és hosszú szenvedésektől gyötretve. Keblét öngazdagsága töré meg, életét saját tüze emészté fel! Míg egyfelől leszállott a régi sírboltokba s megkérdé a multak felöl az alvó hullákat, hogy feltámassza az élöknek a dicső elhunytakat: másfelöl népe javára a jövendöt kémlé mint a csillagjós. Nagy történeti munkája felett vette ki, fájdalom hogy ki-

vette! kezéből a halál az irótollat. Lelkének gondja, álma, büszkesége, öröme és fájdalma a haza volt! bizony ha a sírban valamely melegség marad még a nyugvó szív körül: az ő nála a honszeretet örök melege! Miért hasonlítnálak hozzá, miért állítnálak melléje titeket ti olcsó lelkesedés és kényelmes hazafiság emberei! kik az irás szavai szerint: *„mikor a gyalogokkal futtok is, megfárasztanak titeket! miért futnátok hát a lovagokkal?“* (Jer. 12: 5.)

Halálának híre mint egy hosszú kiáltás futotta be a testvér-országot, s az első megdöbbenés csak e szavakban bírt nyilatkozni: „Teleki József meghalt!“ A hazafi lélek úgy tolta magától e gondolatot, úgy nem akarta hinni a mit hallott; míg a szomorú valóság mindenkit őszinte hazafiúi gyászban egyesített. Mert halottja van a hazának, a tudománynak, a nevelésnek, a vallásnak, a jóknak; ah! mindnyájunknak halottunk vagyon! Ime, nincsen-e megnépesülve e szent ház a közfájdalom nevében azoktól, kik eljöttek letenni a végső tisztelet adóját a dicsőnek ravatalára?! Kiben nagy ember, hazafi, tudós, országnagy és keresztyén költözött hozzá méltó öseihez! Nyugodjanak békén nemes szíved porai megboldogúlt! mienk valál: ez büszkeségünk; örökösöd a haza: ez nyereségünk; el kellett vesztenünk: ez méltó fájdalmunk! Sok valál te egy magad! Ha lelked egyes kincseit század közt osztod vala szét: általok századok lesznek jók és érdemesek! Történetünké vagy immár, melynek magadban egy erőteljes alakot kölcsönzél.

De miért akarjam tovább is képedet rajzolni?! Kisérjenek el a haza áldása, hálája és könyei! Legyen sokáig tartó emlékezeted! Miért is hagytok el ily korán, oh nagyok és dicsők! miért kell elhalványulnotok ti Istentől küldött tüzoszlopok, kik jártok vala előttünk a pusztában!

Te pedig emberi sorsunkat s történeteinket bölcsen kormányozó Isten! ki szent czéljaid szerint adsz örömet és fájdalmat a halandónak! pótold ki veszteségünket! kit szent akaratod közülünk kiszólított: állass a nagynak, a hívnek helyére hasonlókat; öt pedig, kit mi erötelen halandók csak földi dicsőséggel koronáztunk meg: dicsöitsd meg tenmagadnál, örök romolhatatlan dicsőséggel a te szent országodban, az egekben. Amen. *)

*) Nem volt elmondva.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A nő helye; hivatásának szépsége és fontossága.

Draskóczy Sámuelné felett 1853.

Abban a legujabb koporsóban, mely néhány nappal ezelőtt e gyász hajlékba tétetett, Draskóczy Sámuelné, született Ujházy Clementine asszony fekszik. Legnemesebb hamv a nemes hamvak között!

Igazán, azt gondolja az ember, hogy csak álmodik! alig bírja hinni a szomorú valóságot: hogy ez a nő, ez a kifogás nélküli teremtés meghalt, — meghalhatott! ki két életet érdemlett volna, magáért és másokért. — De fájdalom, az mégis úgy van!

Miért enyészett el azon gyönyörű hitregés költészet, mely a kedves holtak szellemét látható tárgyakba költözteté? hogy képzelhetnök mi is áldott szellemedet megboldogult! lassú beszédű tiszta csermelyben, mely áldást áraszt a merre fut; vagy enyhitő szellőben, mely megcsókolgatja a fáradtak és szenvedők homlokát; vagy a tiszta, teljes holdban, mely világít ha eljő az éj; merengő bánattal viraszt, midőn a föld aluszik. Oh nem valál-e te szelid, átszellemült arczoddal, melyet még a halál sem mert elváltoztatni, házatok virasztó holdvilága? nem akkor valál-e ébren mindig, mikor a fájó lélek harmatja a köny születik?!

De miért beszélek én ő róla, állván hamvai közelében, körülvéve megilletődött arczoktól? Talán tisztességet

kell tennem nekie? Mire való lenne az? Az élet adja a tisztességet, a halálban keresni azt, késő. Az ő egész élete hangos és fényes, bár részéről öntudatlan dicsőitése volt saját életének. Vagy talán vigasztalást tartogatok számotokra? Nem, nem! tisztelt kedvesei a megboldogultnak! Roszul ismerném én akkor az emberi szívet és fájdalmatok azon vérző fenségét, mely minden vigasztalást, mint bántalmat visszautasít. Hagyjátok hullni szemetek könyeit; hagyjátok dulni szivetek fájdalmát! érdemesebbért nem történhetik az.

Engem a boldogult megszeghetlen rendelete állított ide. Kínos megtiszteltetés! ki öt öszintén, mélyen s *forrón* tisztelém, elmulását kell hirdetnem olyan szavakkal, melyeknek értelme hideg mint maga a halál. És bizonyára tétovában vagyok: megkisértsem-e az ő képét festeni, midön tudom, hogy ha fénynyel rajzolok is, homályos és hűtlen lesz másolatom.

Hagyjatok azért csak töredék gondolatokban számolnom azon érzelmekről, melyek hamvainál lelkemet meghatják. Egy szeplőtlen nőélet fensége az, mely körül szakadozva s borongva gyűlnek össze gondolataim, mint a fellegek a hegytető körül. Beszélek a nő helyéről, hivatásának szépsége- és fontosságáról; s míg a halál hajója a koporsó, mely öt elvivé, lefüggő fekete vitorlákkal csendesen megyen az enyészet réve felé: ajándékozzatok nekem nehány perczet becses figyelmetekből.

A férfié a dicsőség és zaj; — a nőé az egyszerű csendélet. Mihelyt ezt a zajtalan kört, ezt az otthonos fészket szűknek találja a nő, s a világ zajába vágyik, szerephez

ohajt jutni, feltűnés után sóvárog: nem fogta fel női hivatását s megtéveszté életösvényét.

Szép, ha a férfi hasonlít a saskeselyűhöz, melynek küzdelem kell s föllengés: de sokkal szebb, ha a nő szelíd házias galamb, melynek nem kell más, mint nyugalom és szerelem. Nem akarom a nőktől elvitázni a nagyratörő szellemet s képességet, de mégis azt állítom, hogy megsúgja a női szívben a belösztön, s ujjal mutatja ki az élet maga a tért, hová a nő hivatva van, hol dicső és nagy lehet; és ez a tér bizonnyal nem a világ zaja. Annyival is inkább, mert ott ezer gyanusítás, félreértés, méltánytalanság jön szemközt vele. Más mérleget használ az élet a nők erényeihez s hibáihoz, mást a férfiakéhoz. Méltánytalanság, de igaz.

A férfi terveinek, vágyainak ki vetne határt? becsszomja nyilvános zajban ünnepli diadalait; — a nő öröme közel, zaj és fény nélkül nyílik, mint az ablakra felfutó hajnalka.

A férfi lehet önző; a nőtől feláldozást kivánunk.

A férfinak sok szabad, a nőn minden meglátszik, mint a fehér köntösön.

Becsületügyben a férfinak fegyvere; a szegény nőnek csak könye van.

Magának tartja a férfi a szeszélyt; maradjon a nőé a türelem.

A férfi daczolhat a világgal, még ha nem egészen jogosan is; egy kétértelmű mosoly bármely nyomorult ajakán, elég gyanúsítni a nő becsületét.

Mennyi tett van megengedve a férfinak, a hamisan értelmezett férfiasság rovására, mely tett a szegény nőt meggyalázná a sírig!

A férfinak könnyen felejt a világ; a nő számára rovást tart.

Mi a férfinak erény: a nőnek kötelesség; mi annak becsület, ennek tartozás. — Egyenlő erények s hibák mellett, nem egyenlő ítélet.

A nő szelidsége gyengeségnek; bátorsága hősködésnek; áldozatkészsége hiúságnak; önuralkodása tettetésnek; vallásossága szenteskedésnek kereszteltetik; s az ítélet annál élesebb és vérzőbb irányában, mentül inkább megczáfolni akarja a világ hamis ítéletét.

Mint a repkény csak addig folyhat, míg a fal magassága, melyhez élte kötve van, engedi: a nő tul nem emelkedhetik helyzetén önkára nélkül. A nő még saját nevét is elveszti, más családfába oltatván be, mint a gyenge ág. A férfi veszteségében is talál kárpótlást; a nő elhagyatva marad fohásza és könyeivel.

Mind ezen viszonyok tisztán kimutatják a nő helyét; s talán finom szerkezetök, gyöngéd, érzékeny kedélyök is azon tért jelöli ki nekik, melyet a természet az ibolyának, a csendes bokrot, és ez a hely, ez a csendes bokor, nem más a nőnek mint a

---

Ház, a családélet; s bizonyára azon nemes tulajdon, mely titeket oh nők, oly tiszteltekké, a kis körben oly nagyokká teszen; mely körületek varázskört alkot, mindent fénybe és boldogságba borít, ez a nemes tulajdon: a nőiség. Talán lehettek nagyok a ház csendes körén kivűl is, de nők nem lesztek többé. Tisztelhetünk és bámulhatunk talán, de fájdalom többé nem szerethetünk!

Bizonyára, tisztelt szomorú gyülekezet! voltak a nők között nagy jelenetek, hősek, országkormányzók, tudósok s művészek. Látni Judithot a Holofernes véres fejével; az orleansi szűzet fénylő arczczal s fénylő karddal; Sapphót,

midön a leucadiai tengeröbölbe ugrik: Zenobiát, Erzsébetet, angolhon királynéját az ország kormányán; a görög Agnodicét, ki férfiruhába rejti nöiségét, hogy tanulhasson; Aretát az általa irt 40 kötet könyv elött; Dasdoff Katalint, mint akadémiai elnököt; Clairont s Kaufman Angelicat, — látni, mondom, ezeket, lehet nagyszerű és bámulatra ragadó! De látni ellenben Penelopét, ki férje iránti törhetlen hűségben, éjjel bontogatja ki nappali kötését, hogy a kéröket elutasítsa; a weinsbergi nöket, kiknek III-dik Konrád császár megengedi, hogy legféltöbb kincseiket kivihetik az ostromlott várból, s ök férjeiket, magzataikat emelik ki vállaikon; Egyptus királynéját, ki megissza szeretett férje hamvait; Cornéliát, ki gyermekeit mutatja, midön ékszerei felöl kérdezösködnek; vagy azon nöt, ki éhhalálra kárhoztatott apját saját tejével táplálja a tömlöczben; látni, mondom, ezeket a dicső női jellemeket, az Abigailokat, Tabithákat, Lidiákat és Annákat, megragad, fellelkesít, tiszteletre buzdít; szemünket könnyel, szívünket iránt ok szeretettel tölti el.

Kétségen túl van: hogy *legkitűnöbb nő* az, ki legkevesbé akar *feltűnni*; s hogy a *nöiség* azon varázs öv, mely eltéphetlenül lánczolja a férfi becsülését és életét a nöhez; talizmán az, mely biztosítja örök időre a nönek a férfi hajlamait; ragyogó diadém az, melynek fénye nem homályosúl el, midön lehullnak az ifjúság virágai, söt örök bájt és ifjúságot kölcsönöznek a nönek. Az asszony világa a ház, élete a család; ez otthonos tiszta légben fejlenek a szép, magas nöi jellemek; itt túlemelkedik a nő a férfin; és ez jól van így; legyen mindkettő nagy a maga helyén.

Nézzétek csak: az élet borongós lesz a család felett; elöállnak a küzdelmek és próbáltatás nehéz órái; ki kétségbe esve fogyasztja lelke erejét, epés kifakadásokkal

mérgezi a külömben is sanyarú életet, ki mint a merev tölgy a zivatarban, földhöz sujtatik: ez a férfi; ki vallásos türelemmel szenved, tűr, vár, remél, enyhít és gyógyítgat; ki hogy megtartsa magát az övéinek: meghajlik a csapások előtt, mint a nád a zivatarban: ez a nő. Ki elvesztett társa felett is kárpótló reményeket küldöz a világba, s szivén könnyű és gyors enyhület borúl el, mint a sirhalmon a zsenge hant: ez a férj; ki erősen szivéhez szorítja a fájdalmat, ki a nagy és szép világban nem lát egyebet, mint társa sirhalmát, kinek hű lelke a gyászt tán még a mennyben sem veti le: ez a feleség. Ki fájdalma mellett is talál foglalkozást és szórakozást, s nem tagadja meg magától a mindennapi élet járandóságait, midön gyermeke beteg: ez az apa; ki éhen szomjan, feledve mindent, önfeláldozással viraszt a kedves kis beteg felett; kinek lelkén éles kín nyilal át a szenvedő minden nyögésére; ki egészségét, életét, lehelletét adná a haldokló egy órájaért: ki volna más? ő az, a kedves édes anya!

Oh nök! a szerint, a mint rendeltetésteket be vagy nem töltitek: ti vagytok éltünk angyalai, éltünk daemonai; áldás fejünkön, átok fejünkön; örökzöld koszorú homlokunkon, örökké vérző seb szívünkön. Ti vagytok, kik boldogságban nyugtattok kebleteken, vagy űztök a világon át, mint a sebhedt vadat; ti vagytok nekünk élet vagy halál, üdvesség vagy kárhozat!

A női hivatás a milyen szép, épen olyan fontos is; mi csak abból is megtetszik, hogy míg a nök a férfi helyét sükerrel, söt gyakran fényes szerencsével tölték be az élet sok körülményei között: a nöt, az anyát egy férfi sem pótolta még ki soha. Mint a tavasz melegétől új képet ölt a

kopár mező: a derék nő gondjai alatt akkép újul meg s alakúl át a ház. A rendetlenség és zavar lassan-lassan eltűnik, a közjó gyarapszik; fáradhatlan kitartása, gyöngéd tapintata, éber gondjai felkeresnek minden hiányt, behegesztenek minden sebet; eltűnnek a tivornyák, a ház szelleme illedelmesebb, a férj komolyabb és munkásabb lesz. Szóval, a jó nőben megszentűl a férfi, a ház. Míg a férfi a család esze: a szelid nő szíve annak, mely az egészért érez és dobog, melyen átmennek annak minden örömei és fájdalmai; a férfi tesz, a nő rendez; a férfi sebez, a nő gyógyít; a férfi itél, a nő sejt és emlékezik. Szelid lelke irányt ad a férfi erőnek; Theseus bátran megy a szörnyeteg labyrinthjába, de női kéz adja az ariadnei fonalat, mely vezérelje és vissza vigye őt.

A valódi nő gondjai alatt a ház, a vallásosság s erkölcs iskolája leszen, ott a gyermekszoba valóságos kápolna, melyben csak szent képeket látunk; kitiltva onnan minden aljas, erkölcsrontó, sőt két értelmű is. Ki teszi össze először a kisded kezét, hogy imádkozni tanuljon? Ki csepegteti a gyenge kebelbe a vallás első érzelmeit, hogy legyen hová menekülnie az élet üldözései elől? Ki képzi, idomítja a gyenge szívet, a maga szelid lelke mintájára? Ki munkál azon s veti meg alapját, hogy az életben ember legyen a szülött mindenha? Mind ezt teszi a nő, az édes anya.

Ismeritek-e fontosságát azon nevelésnek, mely a bölcsőnél kezdődik, melynek nyomai a sírig meglátszanak? Ha igen: akkor igazat adtok állításomnak, hogy az emberiség jövendője, erkölcsi és polgári szempontból egyaránt, a nők, az anyák kezeiben is van. Ki tudna jó embert, nőt és édes anyát nevelni, ha nem a jó nő és édes anya!? Oh az anyatej hatása eltörölhetlen, s kevés kivétellel meg lehet mondani: kinek milyen anyja volt. — Ime, kis körben nagy

hivatás, a nők gyenge kezében a világ sorsa! Oh nők! hol az a zajos öröm és mámoros élv a világban, mely a híven betöltött hivatás égi érzésével, a háziasság szelid boldogságával felérjen?! Minö magasztos képek tűnnek lelkem elé! este van, s együtt a békés háznép, vigan lángoló tűzhelyénél; a kis leányka már aluszik. a pajkos fiú apja térdén hintázza magát; szeretet csillog a szemekben, béke tölti el a levegőt; az egyetértés angyala mosolyogva ül közöttök; kivül sötét van, és vihar zúg, belöl csend, fény, és a szívekben boldogság! Oh nök! ti alkotjátok ezen boldog kört; hová mennétek ez önalkotta szép világból? Kivül setét van és vihar zúg, s ez az életnek képe!

És abban a legújabb koporsóban, mely nehány nappal ezelött e gyász sírboltba letétetett, a legtökéletesebb női jellem képviselője, a legáldottabb anyai szív pora nyugszik: egy nő, abból a világból, melyet imént leirtam. — Engedjetek meg, nem hasonlítom öt senkihez s nem hasonlítok hozzá senkit; a hasonlítás mindenkit megszégyenítene; ő az egyetlen, a páratlan csak önmagához volt hasonló. Mint a nap, a világegyetem minden pontjáról tekintve, egyforma, fényes és csorbátlan: azonkép bármely oldalról tekintsük a megboldogúltat, mint *nöt* és *háziasszonyt*, mint *hitvest* és *anyát*, mint *keresztyént*, mindenütt egyforma, mindenütt kifogásnélküli, s ugyanazért, midön *jellemezni* akarom öt: érzem a feladat szépségét, de nagyságát s nehézségét is.

Az üdvözült magas míveltségű nő volt, finom tapintattal, éles belátással s mély itélö tehetséggel. Bizonyára képessége által, s azon sokoldalú széles ismeretekkel, melyek birtokában voltak, csak igen kevés férfit nem borí-

tott volna homályba, ha a helyett hogy árulná, lelke szerényen el nem rejté vala e kincseket, mint a gyöngyöt az egyszerű kagyló. Valóságos, tiszta nőjellem volt. — Az a kedves arcz, melyen egy titkos vegyülete volt a szelidségnek és fájdalomnak, — mintha a nemes lelkek mindig szenvednének! az a szívet-nyerő s melegítő beszéd ajkain egyszerre tiszteletre, bizalomra ragadtak mindenkit. Lelke alapszínezete szeretet volt, annak édes leányival: hűséggel, tisztasággal s könyörülettel. Nem várta, de gyakran maga kereste fel a nyomort; s jótékonysága mennyire különbözött a másokétól! Ő mikor felsegélt, fel is emelt; mikor táplált, gyógyított is; nála nemcsak a kéz, de a lélek is adott; meleg szívesség fűszerezé meg az inség kezében az alamizsnát. — Ki adhatná méltóan vissza a gondos, figyelő, éber háziasszony képét? kinek gondja mindenhová kiterjedt, tapintata elintézett, egyensúlyba hozott a háznál mindent. Ki sajátíthatná el azon varázshatalmat, mely által házánál, a társas körökben, házit és vendéget, rokont és idegent, elökelöt és polgárt, egy fesztelen körben tudott öszpontosítani, a nélkül, hogy bárkinek nyomást éreztetni vagy érezni lehetett volna. Életét mégis örömtelennek mondhatom. Igen! mert saját keble örömeit mindig másoknak osztogatta; s elszedte cserében a mások fájdalmait. Minden nemtelentől irtódzó, minden nemesért lángoló, külsőségeken túlemelkedö, magasztos női jellem vala. E tökéletlen életben lehető tökéletes.

De legnagyobb volt mégis családja kebelében; mint házastárs és anya a legmeglepöbb képet tünteti elénk. Volt alkalma fényleni, de a családi tűzhely szelid melegét jobban szerette. Fellengö lelkével beszárnyalhatta volna a csillagokat, de inkább akart olyan lenni mint az anya-madár, mely nem repül messze azon fától, melyen fészke s családja

van. Az életnek minden mozgalmai között a házat, a családot kisérte, mint egy hű, fényes árnyék. — Nem hiányzottak a családi hajón a vitorlák s árboczok, a bátor és okos kormányos, de a delejtű, mely az igaz irányt mutatá, mindig az ő szelid, sejtő lelke volt. S mind a mellett hogy finom szerkezete s mély kedélyére a kedvetlen események leverőleg hatottak s megrázták azt: emberfeletti önuralkodást fejtett ki; megtörölte könnyes szemeit, szívébe rejté fájdalmait, hogy azokból szeretteinek mi se jusson. Ő férje érzelmeinek, gondolatinak hű megtestesülése, élő kinyomata volt. Ah! szeretett férje! te mond meg, nem igaz-e: hogy általa s benne éltél, hogy általa szóltál, láttál, cselekvél s közlekedtél a külvilággal!? És milyen anya volt!? Ki tudná milyen mély a tenger? ki hozhatná fel annak rejtett kincseit? Ki mérhetné meg az édes anyai szív mélységét, s vehetné számba az abban rejlő gyöngyöket? Gondja, szeretete, szívének minden dobbanása, gyermekei boldogsága körül forgott. Sokszor megfosztá szemeit az édes álomtól, az anyai szeretet tűnődő ébersége. És ezen szemek immár örökre becsukódtak! A martyr-koszorút mosolyogva viselte volna övéi boldogságáért. Nem lehet leírni azon jeleneteket, azon valóságos ünnepi perczeket, midőn a maga csendességében együtt volt e család: apa, anya, férj és nő, gyermekek és unoka. Mint repesett akkor lelke az örömben, mint csillogott szemeiben a boldogság, végig hordozván tekintetét a kedves ismerős arczokon! mint nyilt meg akkor szíve, mint az illatos virág, mint tárúlt fel lelkének gazdag kincstára, mint áradt ki szeretetének egész meleg forrása, hogy megtermékenyítse a kebleket s áldást hagyjon maga után.

Feddhetlen keresztyén volt; — lelke magas vallásossággal s gyermekded megadással teljes. Régen készen tartá koporsóját, melyhez mindennap imádkozni járt s meghalni

tanúlt. — „Én mindennap meghalok“, mondá az irás szavaival. A sirboltban maga mutatta ki a helyet, hol nyugodni kivánt. Magas lelkű halandó! kebledtek békésnek, éltednek tisztának, kellett lenni, hogy ily nyugodtan, mosolyogva társalogtál a halállal! Miért is féltél volna olyan élet- s lélekkel, minö a tied volt? Miért is irtóztál volna? férj és magzatoktól váltál meg, hogy anyát és magzatot találj oda lenn. Oh, a szerető rokonszivek még holtan is átmelegülnek egymástól! A milyen tiszta élete, olyan békés volt halála; tizenhat napi betegség után csaknem észrevétlenül szenderült el. Végbucsúja feledhetlen lesz övéi előtt. „*Megölelé, megcsókolá s megáldá gyermekeit, mondván: én meghalok, de az Isten tiveletek lészen.*“ Mintha hallanám, mit mondott a fájdalomban elmerült férjnek: „Ime én elmegyek az egész földnek útán, erösödjél meg és légy ember!“ Ilyen volt ö, — így élt s halt meg; így él s hal meg a magas lelkü keresztyén!

A megboldogúlt Draskóczy Sámuelné, Újházy Klementine asszony szeretett kedvesei s rokonai! Összefoglallak titeket, mint szívében, szeretetében is összefoglalva valátok, mely szeretet hasonló volt a tiszta napfényhez, mindnyájatokat egyiránt melegített. Búcsút vesz töletek, áldást mond reátok, hűségteket köszöni a megboldogúlt. Legyen Isten áldása mindnyájatokon!

Különösen szeretett férje! szorítsd még egyszer fájó szívedhez azt a sírból nyujtott meghidegült kezet, mely 38 év leforgása alatt, mindig a boldogság ösvényén igyekezett téged vezetni; annak az elfelejthetetlennek kezét, ki annyi idö alatt egyetlen felhöt sem idézett egedre és homlokodra; kivel úgy éltél, hogy egyetlen pillanatig sem volt köztetek a kedvetlenség s neheztelésnek még csak árnyéka is. — Hiszen az egykori ifjú szív s élet minden melegével, von-

zalmával s gyöngédségével függtetek egymáson mind a végső óráig! Bizony, bizony fájdalmasan illenek ajkaidra a szent könyv szavai: „Ne legyen nektek nehéz mindnyájan, kik által mentek az úton, tekintsétek meg és lássátok: ha vagyon-e olyan bánat mint az én bánatom?!“ De „erősödjél meg és légy ember!“ férfiúi szilárd és annyi viharban edzett s meg nem tört jellemedben, keress és találj, ha nem is vigaszt, legalább enyhületet és megadást. Tekints vissza a 38 évre, szedegesd össze ott a múltnak boldog, nyájas képeit, s ez emlékekkel enyhítsd fájó lelkedet. — Bízzál gyermekeidben! ők öröklik szelid anyjoktól a szeretetet s gondoskodást; avagy nem az ő szelid lelke nevelte-e őket tenéked? Őrangyalod lészen ezután is láthatlanúl a megboldogult; meglátogatja álmaidat, s vigaszt, enyhületet hoz fájó lelkedre. És tedd mindennap kezeidet az általa s általad forrón szeretett unokának fejére, meglátod, hogy mindennap nő; nő lelke és szeretete is; fejlő elméjének zsenge nyilatkozatai, kedves, beszédes ajka szép órákkal biztatják még éltedet. Legyen a kedves csemetében dicső nagyanyjának szelleme! És aztán, tisztelt férfiú! majd annak idejében elközelget az óra, midőn gyakrabban látod álmaidban megboldogúlt kedvesed képét, midőn majd meghallod szavait, ki szól neked az Úr szavával: Sámuel, Sámuel, hívlak tégedet! és akkor vége lesz minden fájdalomnak, — és akkor örökre egyesültök!

Szeretett gyermekei! csókoljátok meg még ti is egyszer azt az édes anyai kezet, mely csak akkor szűnt meg boldogságtokat munkálni, midőn a halál végkép megköté. Bizony kevés halandó dicsekedhetik azzal a mivel ti: ilyen édes anyával! bizony ritka eset, hogy a szülében kettő egyesüljön: anya és barátné. Ilyen volt a ti anyátok! áldjátok a gondviselést ki őt nektek adta, s ne feledjétek, hogy

kebletekben minden szép és jó, minden nemes az ő szelid anyai kezétől ápolt és fejtett virág. — Anyai áldása kisérjen titeket végig az életben.

Még egyszer magához ölel mindnyájatokat! nem is hagy el titeket az ő lelke, szelleme ezután is köztetek, veletek marad. Ott lesznek annak nyomai sokáig, hol ő élt és járt: a föld melyre tapodott, a tárgyak melyeket megilletett, a lég melyet beszítt: mind, mind az ő szellemétől lesznek megihletve, átmelegítve. Az ő szeretete különösen láthatlan alakban lebeg még körűl titeket, mert a „szeretet erösebb a halálnál!“ Legyen áldott, mindnyájunktól áldott, töletek ezerszer áldott az ő emlékezete!

Te pedig hatalmas és bölcs Isten! ki adsz örömet és adsz fájdalmat a halandónak, vigasztald meg a kesergöket! és míg hív szolgálód testét pihenteti az anyaföld: adj lelkének dicsöséget az egekben. Amen.

Síremlék leleplezésekor.

A temetőn.

Tisztelt gyülekezet!

Midön e csendes földön, a halottak békés országának földén, melyben annyian alusszák a földi viszontagság után mély álmaikat, ily népes és díszes seregben állunk: egyikét teljesítjük ama kegyeletes eljárásnak, midön az élők jutalmazni akarják elhunyt jeleseiket, s emlékszobrot állítván hidegült hamvaik fölé, érdemeikre mintegy újjal mutatni s rövid éltöket hosszabbá tenni ohajtják.

Érdem... jutalmazás... emlékszobor. Nem lehet tagadni, hogy mind az eszme, mind az eljárás szép, természetes és tetsző; az érdem szüli a jutalomra-méltóságot s ennek megtestesülése a szobor; de az is kétségtelen, hogy mindenikhez hozzá férne az erös szó s birálat. Akadhatna bizonyára ember, ki az érdemnek lényege, belbecse, fogalma és jogosúltsága felett elfogadná a vitát; ki szigorú birálat s éles bonczkés alá lenne kész venni a jutalmat s az érdemhezi viszonyát; ki azt tartja, hogy az emlékszobrot hamarébb s keményebben képes megrázni a független itélet keze, mint a csak később mutatkozó időé.

A támadást intéző gondolatai mintegy ezek volnának:

Érdem! Nem is említve, hogy mily kevés az, mit legjobb igyekezet- és erőfeszítéssel is tehetünk; csak a szívek és vesék vizsgálója mondhatná meg, mikor lehet az embernek érdeműl venni valamely cselekedetét, mivel ezt gyakran a véletlen, az érdek, a szerencse és kényszerűség hozza létre. Sok ember élete csak szerep, vannak gyakorlott és mesteri világ-szinészek, kik mindig csak játszanak, alakoskodnak, de oly jól, hogy a legfigyelmesebb nézőt is megcsalják. *Kevesek, kik utjokban tökéletesek.*

De vegyük: hogy valaki, minden utógondolat s képmutatástól menten szíve vágya, lelke szava után, *hiábavaló dicsőség keresése nélkül* míveli a jót: méltó-e ezért a kitűntetés koszorújára? Becsületes ember vagy, nem csalsz meg senkit, nem vagy uzsorás, hamisesküvő, békét hagysz felebarátidnak, kezed tiszta: oh még ez igen szomorú erényesség, és utána, érette, h o z s á n n á r a nem tarthatsz számot, mert hiszen a felhozottaknak e l l e n k e z ő j e erkölcsi szenny és czégéres bűn volna, s így nem lehet é r d e m. Söt jólteszesz a nyomorúlttal, bekötöd a nyavalygó sebét, tevékenyen és híven szolgálod a köz- és szent érdekeket, az emberiséget; hazádat nemcsak szép szóval, de tettel s áldozattal is szereted: mit tettél? Csak kötelességedet teljesítéd, úgy, hogy nem, vagy kisebb mértékben téve mindazt: a mulasztás, hanyagság és hűtlenség vádja méltán szállna fejedre. Bizony szomorú mező az, hogy egy két szál szerény virág is meglepöen tűnik szembe, szegény társadalom s élet, melyben az e l e n g e d h e t l e n t a r t o z á s t is érdemnek s jutalomra méltónak kell s szokták tartani, hol a rendes, jóviseletű bámulat tárgya s jutalmazásra kijelölt; a természetes rendkivűlinek tűnik fel. Az irás ezt mondja: *ha mindazokat megcselekedtétek is, melyek nektek parancsoltattak, mondjátok ezt: haszontalan szolgák vagyunk,*

mert a mit kellett, csak azt cselekedtük. Szigorú óvakodással kell tehát kikiáltani s osztogatni az érdemet, mert azt mivelni: nagy s nehéz dolog, csaknem lehetetlen. Ebből következik, hogy

A jutalom kérdése s mivolta is bonyolúlt és kétes; mert bevallván, hogy nem mindenki érdemes, ki annak látszik: meg kell engedni, hogy a nyerő nem méltó a jutalomra legtöbbször, míg megesik, hogy figyelembe, számba se jön, ki híven és lelkesen futott. Nehéz tetteik után is felösmerni az embereket, kik hasonlítnak a csillagokhoz, melyek közűl egyik álló, másik bolygó, a harmadik hulló, csak puszta tünemény, ugynevezett csillagfutás, mely rövid szikrázó és szemkápráztató játékban véget ér. Nehéz, miután *mi itélünk külsö ábrázat szerint.*

E kérdésben az is feltűnö nehézség, hogy a ki várja s elfogadja a jutalmat: méltatlan reá, mert számításból cselekedett, és semmi dijazást nem remélhetvén, elhagyná helyét, mint a roszúl vagy épen nem fizetett cseléd: míg azt ki valódilag érdemesnek volna mondható, ki lelkének szavát követi, ki úgy van a jólcselekvés ösztönével mint a madár a repüléssel, nem lehet a szó szokott értelmében megjutalmazni, nem létezvén rája nézve más jutalom saját lelkének tiszta öntudatánál, s talán azon könycseppnél, mely a hála szeméből kezére csordúl; ezt sem várta, mert elötte nincs semmi tekintet, különböztetés, számítás; még az ellenség se kivétel, tudván: hogy *nemcsak azokat kell szeretnünk, kik minket szeretnek.*

A jutalom érhet valakit nem csak éltében, de holta után is; mely utóbbi esetre nézve méltán kérdésbe lehet tenni, hogy azon díjazás, melyről az érdekeltnek semmi érzéke, sejtelme s tudata nincs: lehet-e reája nézve az, minek szánva

van? Hát midön valaki nagy lelke s messze kiható nemes tettei mellett, életében félreértetve s kigúnyolva van, nemcsak, hanem üldöztetés tárgya; pelengérre állítva, megbélyegeztetve; börtön, számüzetés, éh-halál vagy vérpad vár reá: hát ennek holta utáni megjutalmaztatása nem késö-e? a méltánylat hangjainak van értelme? az elkésett dicsöités hangos hymnusa, nem keserű gúny-képen verödik-e vissza egyszerű sírhalmáról s örömtelen multja hideg, kopár bérczeiről? a szobor ekkor, nem az emberi hálátlanság és nyomorúság emlék köve-e inkább, mint a félreösmert életet dicsöitö jel? — Az úgymondott megtiszteltre nézve mi értéke s értelme van az idö után épített hódolati oltár világának s melegének, midön a lángélesztö tüzes üszköt azon máglya szolgáltatja: melyen egykor ö, mint áldozat szenvedett!? Kárpótlás, helyrehozás, elégtétel vagy mi ez: midön a Pantheonba helyezik hideg tetemét annak, kit életében megostorozva vonszoltak a vesztöhelyre? átkozták, üldözték a szellemet s meghajolnak a hulla elött.

Szigorú elmélkedönk, tisztelt gyülekezet! ily borongós arczczal s tompa hangon szól a kérdésről, s bár nem lehet tagadni, hogy mind az értelem, mind a jutalom mivolta- s viszonyára nézve, sok esetben bonyolúltság, nehézség áll az igazságot buvárló lélek elött: amaz eljárás mégis rideg.

Azonban halljuk tovább.

Az érdem, maga után vonja a jutalmat, melynek egyik látható jele s megtestesülése, a sírokon álló

Emlékszobor. Fájdalom igen gyakran inkább az élök mint a holtak kedveért s érdekében történik az egész eljárás; nem az alvónak, hanem az igenis ébrenlevö hiúságnak van a szobor állítva; az örökösök, a család büszkesége kivánja azt úgy. Pénz és elbizakodottság van, s így semmi

nehézség s akadály nem állhat elö. *A mesterember csinálja, az ötvös megaranyozza* a szobrot, melyen a hires, ösi család czímere díszeleg, az elödök felemlítve, az elhunyt neve, czíme, érdemei, borostyán koszorúban aranybetűkkel feljegyezve vannak. Az arany sokat hazudik és csábít mindenütt a világon, de sehol bosszantóbban s szemtelenebbül, mint a síremlékeken.

De minden félszeg, erőszakolt vagy gonosz tett, magában hordja a csuffá-levés és bünhödés magvát, okát. Az ilyetén *bálványok csinálóinak is az ö bálványaik nem használnak*, söt az ellentét világos fel- és szembetüntetése által, mind az érdemetlen halottra, mind a szerénytelen s dölfös élökre nézve valóságos szégyenkövé változnak; mert az erkölcstelen kegyessé, az orgyilkos hössé, a tudatlan bölcsesé, a szemét gyöngygyé, az átkozott áldottá nem lesz, bármit hirdessen sírköve, melyre elég oktalanúl metszetik ezt: vándor állj meg! mert a megálló: lát, gondolkodik és itél.

Fennállásuk ideje is aránylag rövid, mint az indulat és érzés, mely létre hozta öket. Egyik ember fél hamar feledö természetétöl vagy a világ nyelvétöl; másik unalmasnak találja a hosszú emlékezést és kegyelet gyakorlást: szobrot állítnak tehát mindketten s így egyszerre elvetik az egésznek gondját, le van róva minden, a számadás a hagyományozó s örökös, a holt s élö közt be van végezve. Álljon aztán a szobor, a meddig állhat. Érdekes látni, hogy idö haladtával, az eleintén gondosan és híven ápolt sír, mint vadúl, burjánzik fel jobban-jobban; begyepesül a hozzá vivö ösvény, megrozsdál a rácsozat zára, s a nagy zajjal s fénynyel állított emlékkö félrehajlását, hámlását és dölöfélen-létét nem veszi észre senki; most látni, hogy az akkori cselekvény- s érzésben, a látványban mennyi volt

az igazság és valódi érték? Az idő pedig megérzi s felhasználja a korlátlan szabadságot, s erősen folytatja pusztító munkáját, s úgy jár rövid időn az emlék, mint a Nabugodonozor által álomban látott állókép, melynek *feje arany, melle ezüst, lába cserép volt; s egy kö lehasada kéz nélkül és eltöré az állóképet.* Van bizonyos határ, melyen túl sem az anyagi, sem az erkölcsi világban semmi hatalom nem viheti az erőszakolást. *Gondolt Absolon egy dolgot, és emelt vala magának oszlopot a Király völgyében és a maga nevére nevezé Absolon oszlopának.* Ez az oszlop elpusztult, nem hirdetvén a lázadó s gonoszúl elveszett Absolon hazug dicsőségét. A vérszopó Caligula hasztalan rakatja a templomokba arany mell-szobrát s parancsolja rá annak imádását az emberekre; hallgatnak s tettetnek míg él a zsarnok, s holta után nevetnek és átkozódnak. *Kik a Molok bálvány sátorát és Kiunnak képét hordozzák*: kidölnek végre. Minden hazugság: szívben, életben, márványon s történelemben, magával hordja a meghazudtoltatást és a méltó bukás gyalázatát.

De tegyük fel, hogy a mily gyarló és nyomorult volt kitől a halál megmenté a világot: a síremlékének elöállításával megbizott művész oly ügyes, hatalmas vala mind az alakitásban, mind a kivitelben, s öntvénye, vésése, faragása, szóval műve daczol az idővel, a századokkal: az anyag tartósságában, az alkotmány nagyszerűségében ekkor sincs legkisebb biztosíték sem, az emlékezet erkölcsi elpusztulása ellen. Még fennáll s már nem tudni miért, mire, kit jelentve áll az emlék? és Józsue szerint: *kérdik a fiak az ö atyjokat: mire valók ezek a kövek?* Ime a Nilus partján, az óriási pyramisok, toronynagyságú szobor-alakok még ma is fennállnak, s bámulatot költenek; de arról: mikor s mi czélból épültek? micsoda eszmét, vagy kinek

életét, munkáját s emlékét szándékoztak örökíteni? tudata de még sejtelme sincs a jelen világnak. Ott áll az emlék óriási anyaga, szelleme nélkül; roppant erő, s eszme semmi; a mult nagyszerű hangja, melynek nincs jelentése. A test létezik, a lélek meghalt. Bizony az érdem, jutalom s az ezt megtestesítő emlékek kérdésében s viszonyok felvilágításában megtéved a gondolat! Annyi kétely és nehézség! Az igazság ez: *minden hiábavalóság a nap alatt!*

Tisztelt gyülekezet! kétségtelen, hogy a fölebbi eszmélet vitató szavaiból sok talál a tárgyhoz, de a setét felfogás, vastag színezés és a dolgok élére-állítása is világosan kitűnik; s azt lehetne neki mondani: Te ellenkező hangon beszélsz, mint szoktak s szólnak az emberek; eddig háborítlanúl hagyott eszméket ostromolsz; elved: ellenmondás, tagadás és felforgatás; az eddig tisztelet- s kegyeletben állott koszorús fejű oszlopokat igyekszel rázni; az érdemről, jutalomról így vélekedvén, a történelem nagy férfiait, a költészet, művészet megdicsöitett alakjait, a múlt lelkesítő példány-képeit kisebbíted! — Távol legyen tölem, tisztelt gyülekezet! hogy a fenebbi itélet ridegségében osztozzam; hiszen ha az általános tökélyhez mérnénk mindent e gyarló életben: bizony semmi se nyerhetne legkisebb helybenhagyást sem, s nem állhatna meg senki; de okoskodjunk, szóljunk s itéljünk emberi módon. Az irás is azt mondja: *kevesek, kik útjokban tökéletesek*, tehát ha kevesen is, de vannak jelesek, igazak, hívek. Ha minden csupán tartozás és kötelesség is: ezeknek hív betöltését nevezem érdemnek, az elfogadott eszme s szólásmód szerint. Mi lenne a világból, ha kitűnöek, nagyok, magasz-

tos lelkek nem volnának? Vannak, hála a gondviselésnek! Hiszem s vallom az érdem létezését, a jutalom jogosültságát s a dicsők sírja felett álló emlékek magas jelentőségét; mert szép ha nem halunk meg mindjárt akkor, midőn szemeinket a sír álmában behunyjuk. Azonban elösmerésemet s méltánylatomat, — mint velem ti is mindnyájan — azon mulhatlan feltételhez kötöm: hogy a megtisztelt valóban érdemes legyen, mert a kő és ércz magában haszontalan és senki nevét nem örökíti, míg ezek nélkül lehet halhatlan a jeles. Az egyptusi lobrok ellenképeül hozva fel: sok érdemes- és dicsőnek nincs emlékoszlopa; azt sem tudni: hamvai hol pihennek? Mégis nagy nevök él, hírben, fényesen járja be a világot, mert nem puszta anyagból rakott alapon nyugszik emlékezetök, hanem hasznos tetteiken, nemes éltökön, a hű kegyeleten, és a történelem meghamisítást, elnémítást nem ösmerő elégtételén. Ha ily alapon nyugszik a gránit vagy márvány: akkor fényes és tartós az emlék; képviseltjét megdicsőíti, az élök szívét lelkesíti, emeli s az elhunythoz hasonló lenni ösztönzi a nemzedéket.

Tisztelt gyülekezet! az elhunyt jelesek életének kedvező hatását jelenleg is érezzük, midőn abban vagyunk foglalatosak, hogy az itt nyugvó derék férfiú sírja fölé, érdemeinek szerény de hálás elösmeréseül állított emléket leleplezzük. Nagy igények nélkül van e kő felállítva, s valamint az elhunyt élete szerény körben folyt: e kebelbeli s mintegy családias megtiszteltetés is, igaz határa közt kiván maradni. Nem az a fő: ki milyen polczon ült, hanem hogy azon mikép ült; s ezt véve már fel: a megboldogúlt jelen megtiszteltetése, egészen igazolva van élete által. Szeretetre méltó egyénisége, buzgalma, fáradhatlan s eredménydús munkássága: áldás volt azon körön,

mely öt magáénak mondá, s most fájdalmasan érzi s gyászolja elvesztését. Folt nélküli, szilárd jellemét híven képviseli e magas, erös, egyszinü, és szakadások-, forradásoktól ment gránit-kö, a szelleme fényét s lelke tisztaságát s becsét képviselö arany betükkel s koszorúval. Tartsa fel sokáig becses és tisztelt emlékét e kegyeletböl állított jel és szíveinkben legyen tovább is és sokáig

Áldott az igaznak emlékezete!

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

K. G. sirjánál.*) 1864.

Tisztelt szomorú gyülekezet!

Midön ez újon ásott sírnál, mely áldozatát várja, nehány perczig meghallgatást kérek, hogy szólhassak: ne igényelje senki tőlem azt, mi különben, hasonló gyász alkalmaknál szokásos. Szavaim, melyeket elfogódással küzdve, mondani akarok: a szertartásos gyász pompának diszletei s követelései nélkül, egyszerűen a megilletődés keresetlen szavai lesznek. A legközelebbi s legméltóbb érzés elsőséget s kizárólagosságot követel mások s minden elmélkedés fölött; s ezen érzés a vesztés fájdalma. E halálban nem az alkalmat látom az élet birálatára, az egyén jellemzésére, a magasztalás vagy megrovásra, hanem azt érzem, hogy abban nagy veszteségünk, nagy keserűségünk vagyon.

Maradjon azért vizsgálatlanúl a tér, hol; s az irány melyben a megboldogúlt futott; a gyorsaság, melylyel futott; a fegyver, melylyel vívott; maradjanak érintetlenűl homlokának koszorúi s mellének sebei egyaránt annál inkább, mert a tudomány és nyilvános pálya emberének, a véletlenűl megszakadt nevezetes életnek teljes méltatása leend majdan a maga helyén s idejében. Oh, ki is gondolhatna e pillanatban az élet folyamának hideg vegybontására, midön forró könycseppek öntözik a szemfedelet s

*) Nem volt elmondva.

a sírnak porát?! Midön nemcsak az döbbent meg, hogy egy munkás, fényes, nemes életnek negyvenhat évvel vége lön; hanem még inkább s jobban az, hogy kitört szoborként előttünk fekszik: ő K. G. vala! Ez mélyen megillető, leverő csapás! Ennek nyomasztó hatása alatt, szertartásos pompa helyett, csupán az utolsó kézszorítás- és búcsúszóra állítottalak meg benneteket e sírnál, eme más világba vezető ajtónál, melynek bezárúlása örökre elrejti a páratlan, feledhetlen férfiút azoktól, kik a tisztelet és szeretet, hűség és barátság érzésével környezék öt. Oly igen fájdalmas sírhalmát feldomborodni látnunk eme fák árnyékában, e kert gyepén s virágágyai között: hol annyiszor voltunk, jártunk s keltünk az ő szellemdús társaságában, nem is gyanítva, hogy öt a végnyugalomra ily korán s itt fektetjük le*); itt, hol gazdag szellemének mélységével, vagy a szivárvány színeit játszó pompával annyiszor lekötött, megbűvölt, elragadt és felvillanyzott bennünket; mert *gondolatai* — az irás szerint — *hasonlatosak valának az ezüsttel tündöklő galambnak szárnyaihoz; szavai mint a lépes méz olyak, s édesek valának a léleknek.*

Sajátságos, rendkivüli egyénisége mindenütt bűvös kört és érvényt tudott teremteni. *Bírta a mélységnek kulcsait* s hivatva volt, hogy *szava hallassék a magas helyeken;* s hallaték is. A tudományok csarnokában, és a törvényhozás teremében; a lelkesedésre gyújtott néptömegnek közepettè és a komoly honatyák gyülekezete előtt, a régibb viharos és ujabb válságos időkben, mint az új kor Demosthenese szólott.

Jártas volt a természet s eszmék, a müvészet, tudomány s élet birodalmaiban, melyeket szeretve, gyönyörködve s fellengző szárnyalással járt be, magával ragadva

*) A temetés nem történt meg; a megboldogúlt szülőföldében Zemplénben nyugszik.

a vele társalgónak foglyúl ejtett figyelmét és elméjét. — És világa, eszméinek köre állandóan ugyanaz maradt; így ösmertük életében, sírfelé hanyatlásában s haldoklásakor. Mint a röptében átlött madár, a magasban halt meg.

Meghalt! A bölcselem s vallás mindannyi érve s vigasztalása mellett is: e szónál fagylaló hideget érzünk szívünkben; meg nem szokhatjuk, el nem hihetjük, hogy ő nincs többé! Mintha folyvást elöttünk állana alakja, páratlan egyénisége; mintha rögtön megcsendülne zengzetes hangja. Pedig vége, vége van! A szem becsukódott, a forró szív verése megállt, a gondolatok trónján a nemes homlokon az enyészet ül; az ékesszólás csatornája, az ajk egybezárúlt. Mi van mindabból mi volt? Semmi, hideg por, könyektől áztatva, s a név emlékezet által virasztva. Nem használt a köny, szíveink fölvérzése, elvesztettünk ritka, csudálatra méltó férfiú! bámulat, ragaszkodás és barátság feledhetlen tárgya! Kebledben nagy erő forrott; heves, égető tüz lángolt; a múlt feljáró árnyai borongóvá tették lelkedet; a jövő gondjának keselyüi tépték szívedet; szellemednek szük volt a porsátor s ez, idő elött megtépve, roncsolva s elpusztítva lön. Ime az ókor hitregéjének máglyához kötött sasa! a máglya lángba borúlt, zsarátnakká, majd hamuvá lön, de a kötelék is elégett s a felszabadúlt sas az égbe repült. Menj bátor sas, magasba vágyó szellem! megnyílt elötted a földön túli, a végtelen, hol nincs láthatár, nincs korlát, melyben megütköznének szárnyaid!

Pihenj csendesen nemes pályafutó! fogadd végbúcsúszavunk- s kézszorításunkat; érezze meg hült szíved a fájdalmat és szeretetet, melylyel mondjuk s tesszük azt.

Legyen emléked koszorús, álmad nyugalmas, álmodásod fényes, jutalmad s dicsöséged a mennyben örök!

Az édes anya újjai.

Özv. Máriássy Zsigmondné felett 1855.

Hová lettek a gondtalan, szabad és boldog évek, életünk gyermek-korának feledhetlen, visszahozhatlan évei?! Midön teljes örömet találtunk egy virágszálban, a szivárvány színe- s a madár énekében! Midön felöltözve az ártatlanság fehér köntösébe: a szív tisztaságában, a kedély szüziességében, nemes és minden jóra kész hajlamokkal, őszintén, gyanú nélkül s mosolyogva állottunk az emberek közt. Midön játszottunk, enyelegtünk az élettel, nem ösmerve ennek fájdalmait, kétségeit és töreit. Hová lettek azok az idők? Eltüntek!

Ime, e koporsó körül díszes, tekintélyes csoport áll e pillanatban; a gyásztisztességet adók közül: ki deléhez, ki alkonyához közel életének; de a gyermeki nyugodt, mosolygó arczok eltüntek, helyettök többnyire gondolkodó, komoly és redös képeket látunk. A kemény anyagról, mely megmaradt, le van törölve a fénylö zománcz. — Megösmertük az életet minden oldalról, szirtei- s örvényeivel; meg az embert erényei- s bűneivel; s ezen ösmeret kevés örömet adott bármelyikünknek. Mennyi meghiusult remény s szétfoszlott álom, mennyi gyötrö visszaemlékezés, hallgatag titok s rejtett seb a szívekben!!

És ha önkénytelenül visszatér az emlékezet ama boldog gyermeki évekre, a serdülő korra, midőn mindazoktól mentek valánk: egy kép tűnik fel előttünk, szelid képe azon jó nemtőnek, ki szeretete- s hűségével, önfeláldozó gondosságával állott mellettünk akkor. Ott látjuk a csecsemő bölcsője felett; virasztani a beteget, kézenfogva vezetni a járni kezdőt. Látjuk a mint segíti a fejledező öntudatot, az értelem derengő világát, irányozza a szív nyilatkozni kezdő érzelmeit; a mint tanácsol, óv, vezérel szeretettel, hűséggel s önfeláldozással.

Ott látjuk védangyalunkat az édes anya képében. S bizonyára, a mi fénylőt, nyugtatót és vigasztalót ama korból áthoztunk; minden kincsünket, mely nem veszett oda az élet hajótöréseiben, s magunkban minden jobbat, szelidebb- s nemesebbet: az édes anyának köszönhetjük.

Ime, tisztelt gyülekezet! Midőn én eme müvelt lelkű s ritka tulajdonokban gazdag nő és anya koporsója felett megállok: életének képe s példája, a nyom melyet tört; ama nemes munkásság melyet gyakorolt; az övéi s felebarátai körül ritka buzgósággal s lelkesültséggel teljesített kötelesség: önként kezembe adják fonalát azon tárgynak, melyről hamvai felett beszéljek. Beszélek tehát arról: Mit építnek az emberben az édes anya újjai?

S te dicsőült! ki pályádat nemesen megfutva már, ízleled a jól betöltött élet után a menny örömeit: tekints le reánk, kik földi pályádat vizsgálván: abból hűséget s bölcseséget akarunk tanulni.

Mit építnek bennünk az édes anya újjai?

Mindjárt a gyermek születésekor, egy, bár kicsiny körülmény, oly gyöngéden s jellemzőleg mutatja ki azon viszonyt, melyben anya és gyermek állani fognak. Apja után

örökli a szülött a családi nevet, önkénytelenül s természetesen, míg a másikat, kereszt-nevét, mely alatt a szent vallás karjai közé teszik, többnyire az édes anya választja. Amazt adja a születés, ezt a szeretet, s ezen fogják öt szólítni a hűség, bizalom és barátság. És mennyi rokonszenvet, gyöngédséget s szép emlékezést zár az édes anya, ezen általa választott névbe! megtestesítve azt a kedves kisdedben, hogy vele, benne éljen s növelkedjék. Gyöngédebb, bizalmasabb része a leendő embernek, az első percztől mindvégig, az édes anya sajátja. — Már az életpálya is, melyet a szülei gondolat megfut s előre készít a magzat számára: oly különböző. Az apa gondolatában: zaj, fény, diadal és kitüntetések forognak; az anya családias nyugalomra, megelégedésre s boldogságra gondol. Igy megyen ez mind a síriglan. Az ember jobb fele, a gyöngéd, házias érzelmek, kegyelet és vallásosság a szívben: az édes anya gondja, mezeje, része és újjainak munkája.

Az apától megtanuljuk szilaj méneink, az anyától a még szilajabb indulatok fékezését. — Az apa begyakorol a szablyát kezelni s legyözni ellenfeleinket, az anya szívet hódítni, lelket nyerni tanít. — Apánk büszkeséget, anyánk emberséget csepegtet belénk. Amattól gyakran dacz és magunk túlbecsülése ragad reánk, ez észrevétlenül alább szállít, s ovatosan tépi ki fenhéjázásunk szárnyából a tollakat; egyiknek intése haraggal, a másiké szelid kérelemmel történik s az utóbbi lesz hasznunkra. — Az apa a mult képeit tárja elénk, az anya a jövővel ohajt megösmertetni. — Az apa, fejünk- s értelmünkre fekteti a súlyt, hogy tudjunk eszélyesen cselekedni; az anyának a szív- és kedélyre irányúl nagyobb figyelme, hogy melegen s nemesen érezzünk. Amaz erösebb, ez becsesebb részünket idomítja.

Ime, mindez az édes anyai újjak müve!

A női jellemnek legszebb vonásai: a szeretet, jótékonyság s bizalom. Boldog gyermek, kinek lelkében mindezek, az édes anyai újjak alatt megfoganván: díszlenek!

Ama titkos erőt, mely a természetben, a fényes naptól ama láthatlan világig, hol az emberi észlelés megszűnt, mindent áthat, melegít, éltet s összetart: nevezzük az erkölcsi világban szeretetnek; ez legnagyobb a parancsolatok, legszentebb az érzések között; nélküle összeomlik a világ; minden szent- és kegyeletesnek jelentése megszűnik, a kapcsok elszakadoznak; megmozdul a föld s nem lesz egyetlen biztos pont rajta, lábaink számára.

Ezen mindent átmelegítő, éltető s a halálnál is erősebb szeretetnek legotthonosabb lakhelye, legszentebb temploma a női szív, hol az munkássá, termékenynyé leszen édes leánya-, a jótékonyságban. Lehet-e a világnak becsesebb gyémántja, mint a részvét könyűje a nő szemében? Lehet-e magasztosabb hivatás és boldogítóbb öröm, mint jóltenni s kötözgetni beteg felebarátaink sebeit? S mindezekre legjobban s tökéletesebben alkotvák: a női szív s gyöngéd női újjak. A nöktől tanúlhatni meg: mikép kell jóltenni finoman, titkon, czégér és önzés nélkül; mert ha haszonért szeretünk, hálaért teszünk jól: elvesz munkánk érdeme s becse; úgy csak kamatra adjuk tetteinket s erkölcsi uzsorások vagyunk.

Gyöngéd újjaitok, oh szeretettel teljes nők s édes anyák! míg érzelmeinket nemesítik, hogy sírjunk a sirókkal: kigyomlálják egyszersmind keblünkből a nemtelen indulatok dudváját, hogy el ne nyomja ama nemes növényt, mely a léleknek virít s az erkölcsnek hoz gyümölcsöt. Nem engeditek keblünkben a buzgóság s áldozat nemes lángolását meglankadni, tüzét behamvadni, hanem a nektek adatott tapintattal élesztgetitek, hogy még hibái- s nyavalyáiban is szeressük felebarátunkat, az emberiséget; s ha megösmertük

ezen szép erényeket, ízleljük a gyakorlásukból eredő égi örömet: az anyákat kell áldanunk, mert mindez bennünk s nálunk, az ő gondjaik- s újjaiknak munkája.

A nők élete, kevés kivétellel, a türelem iskolája; ha a természettől némileg férfias hajlamokkal alkotvák is: végre az élet megtöri őket, s arczuk, hangjok és tartásuk felveszi a női jelleget, a tűrés s önmegtagadás jellegét. Mennyit s mikép tudnak pedig a nők tűrni, szenvedni!

A Nacquis szentnek tartott forrásához Peruban, a hivők éjjel járulnak, mert csak akkor bocsátja tiszta s életadó vizét; a valódi asszonyt is, nem a szerencse fényénél, hanem a szenvedés éjtszakájában nézd meg, midőn lelkének egész erélyét kifejti, s mint a vértanú, zúgolódás nélkül hordja keresztjét; az üldöző sors ellenében fegyverei: türelem, Istenben vetett bizalom és imádság. — A kemény sorssal szemben, az üres dacz: oktalanság; a bátor küzdés: férfiasság; az önmegadó türelem: erény. Gyakran — mint a bölcs mondja — *jobb a türő az erősnél.* Az erő, türelem nélkül éles szablya, melynek hüvelye nincs, akkor is sebez, mikor nem akar; amannak gyakorlására kevesebb lelki fensőség kell mint emezére: amaz forró nap mely éget, ez verőfény mely szeliden melenget. Ha keblünkben a türelem erőnk öntudatával párosúl: erő az, tiszteletre méltó tulajdon. Az erőben kihívás, a türelemben lefegyverzés van; amaz közös az állattal is, ez a müvelt ember s keresztyén sajátja. A türelemmel oly közelről ismerős anya, szivesen látja magzatában is azt; igyekszik arra szoktatni, abban gyakorolni, nehogy az élettől legyen kénytelen később, keserű leczkékben megtanulni azt. Ime, itt is az anyai kéz!

Az élet minden szenvedése és csapása közt, a nő tud s az édes anya tanít meg bennünket megnyugodni, midőn pusztán áll az élet utánunk és előttünk; hogy adjuk meg sorsunknak magunkat, még pedig hogy a megadás ne a csüggesztő s lelkünket megrongált fájdalom kimerültsége, a kétségbeesés tehetetlen bénasága, hanem a bár vérző szívnek Istenben bízó, jobbat remélő, vallásos békessége legyen. És bizonyosan, a vallásosan megnyugodni bíró szív lehet zaklatott, szerencsétlen, de végkép boldogtalan nem.

Ha könnyelműségünknek eleget áldoztunk már, ha beteltünk az élet hiú örömeivel; a gyönyör pohara keserű kezd lenni, s minden veszteni kezdvén becsét és érdekét: valami valódibb után vágyódunk; — vagy ha a sors üldözöttei, a szerencse mostoha gyermekei valánk s a szenvedés, ez irgalmatlan poroszló, sujtoló ostorral kerget az életen át, nem engedvén fejünket egy perczig is sehol, sehol lehajtani: akkor a vallás vigasztalása- s a keresztyén megnyugovásban lesz utolsó s igaz menedékünk. *Jöjetek én hozzám, kik megfáradtatok s meg vagytok terheltetve: én megnyugatlak titeket!*

Kicsoda érezheti a vallásos érzelem s megnyugovás vigasztaló, felemelő erejét jobban, mint a nő? Kicsoda ohajtja s ki képes inkább a gyermek keblébe ültetni annak magvát, hogy kikelvén: védje s fedezze birtokosát az élet zivataraiban, mint a terepély fa a házat. Bizony az édes anya érzi s tudja, hogy amaz erény meghonosítása által, mit ad magzatainak, minő talizmánnal látja el őket a szenvedések ellen, midőn ő már nem leend többé.

Minden, minden mi nemesebb, finomabb bennünk; kedélyünk lágysága, érzelmeink mélysége, kegyelet és vallá-

sosság, a gyöngéd családias vonzalmak, a léleknek nyilván s titkon nyíló szelid virágai: az anyai kéz munkája. Bevégzetlen lények volnánk anyai gond és idomítás nélkül. Az anya gyöngéd újjai adják erönkhöz az engedékenység zománczát; az anyai kéz törli le a szilaj természet szögletességeit s mint a gondos kertész, az egyenget, irányoz, nyes és térít vissza, ha elhajlottunk. A vér fellobbanását mérsékli anyánk, védangyalunk; mikor az indulat ezt súgja: ródd fel! ő ezt mondja: feledj! mikor amaz így szól: gyűlölj! ez így kér: szeress! mikor az ösztön ingerel, hogy boszúld meg magad! az anya így int szeliden: bocsáss meg az ellened-vétőnek! Boldog, ki az anya intéséről meg nem feledkezik!

Oh légy áldott szülei szív! Legyetek áldottak örangyalaink, szeretettel teljes édes anyák! Megrepedhet az ég fejünk felett, elsülyedhet a föld lábaink alatt, de a ti örök gondú hűségtek akkor se ingadoz; vigyázó szemetek csak a halálban csukódik be, kezetek csak a terítőn szűnik meg boldogságunkat munkálni. Elfordulhat tölünk szerencse és világ, minden elveszhet, csak szívetek szeretete s újjaitok munkája nem! Hagyományotok hasonló a bűvös aranyhoz, mely bármennyiszer váltassék is fel: megmarad. Mi legszentebb a halandó előtt: mind a ti képetekbe, hasonlatosságtokba öltözteti s nevetek alatt tiszteli. Anyánknak mondjuk a tápláló földet, a szeretett édes hazát, anyánknak a szent vallást s emlője tejének a boldogító tudományt. Bizonyára nincs gyermek, ki minden ereje- s lelkének egész buzgalmával is leróhatná a hálát, melylyel a szülei gond- s hűségért tartozik. Oh mért is kell titeket elvesztenünk, kiknek sejtő lelke, mint a mimosa, reszketésbe jön a legcsekélyebb illetésre is, mely bennünket bántólag érhet. Miért nem éltek, oh édes anyák, sokáig, olyan sokáig mint az olajfák?!

Ime, tisztelt szomorú gyülekezet! ember lenni a szó gyöngédebb, nemesebb értelmében: a nő, az édes anya segít; s ha sok örömünk, kevés fájdalmunk van az életben, ha keblünkön az élet minden habtorlata megtörik: mindez az édes anya finom gondjának s gyöngéd újjainak műve! Legyenek áldottak!

Nincs nemes szív és munkás kéz, mely méltóbb volna az áldásra, mind övéi mind az emberek részéről, mint az elöttünk koporsójában nyugvó halotté. Ama fáradhatlan gond és hűség ugyanis, mely életét jellemzé, nem kizárólag hozzátartozóié, de az emberiségé is vala. Ő édes anyja volt a szegény-, szerencsétlen- és üldözöttnek. Bizony a nemesen érző szív s jót művelő kéz régen porrá válandottak már, mikor jótékonyságának hálás emlékezete teljes díszben virúland.

Mint keresztyén nőt, rajongás, türelmetlenség s vakság nélküli igaz, vallásos buzgalom, mint honleányt mindig, s most is, midön a szigorú napok tüze ugyan megpróbálja a lelkeket, — rettenthetlen hazaszeretet s bátorság, mint nőt és anyát feddhetlen erkölcs, hűség és gond jellemzik. — Kevesen vannak, kikről oly igazán elmondhatni mindezt, mint róla.

Erős itélő tehetsége, sok oldalú müveltsége, mély belátása bármelyik férfinak becsületet szerzett s büszkeségére vált volna. Nem a születés ő reá, de ő hintett arra díszt és fényt. — Azonban jellemének legerősebb vonása a f ü g g e t l e n s é g volt. Nem ösmeré azon gyengeséget, mely az emberek véleménye, a világ itélete után megyen; tetszést nem vadászott, a megitéltetés közönyös, a hízelgés adva s véve, utálatos volt elötte. Független volt még a sorssal szemben is. Véleményét, ha szükség volt arra, bátran kimondá, ki ez időben is, midön lesütött fővel és zárt ajakkal járnak a honfiak. Tisztában volt magával, a viszonyokkal,

az emberekkel; finom tapintatának elég volt egy szó, egy tekintet, hogy kezében legyen mások gondolatának kulcsa; hogy megértse: kinek hol fáj, s ki mit akar? Csak két tekintély előtt hajolt meg: az igazság és szerencsétlenség előtt. Önbecse s erkölcsi súlyának méltánylása, az emberek gyarlóságának tapasztalása, a lelkén átment fájdalmakkal együtt, bizonyos férfiasságot kölcsönöztek jellemének, de ama szigort nyájassága, szívessége, háziassága által szépen megenyhíté. Nagy lélek volt, gyenge női testben. A palotáks kunyhókban egykép méltánylattal s áldva emlékeznek meg róla. Eljárt a nyomorúltak viskójába, vivén kenyeret, gyógyszert és vigasztalást, s legnagyobb öröme volt: mindezt titkon mivelni. Erszényét kiüríté a szükölködőknek, s megtölté tágas teremét az üldözöttekkel, bujdosókkal, kiknek menhelyet adni halálos bűn vala; megtölté a hajlék- s hazátlanokkal, kiknek nem volt fejöket hol lehajtani. A némának: nyelve; a bátortalannak: lelke; a roskadozónak: karja; az ügyefogyottnak esze volt e szellemes derék nő. Még meg is alázta magát a hatalmasok előtt a szerencsétlenek ügyében; saját érdekében nem hajlottak meg térdei soha. Erélye szinte megifjítá, s a folytonos nemes tettek gyakorlásában lelke felmagasúlt.

Kedves gyermeke s hozzátartozói! hulljon könyetek az üdvözültnek porára, de örüljetek s legyetek büszkék, hogy e ritka lélek közületek, a tiétek vala.

Menj immár nyugalmadra nemes, földi pályádat dicsöen megfutott halandó! s nagy lelked elégüljön meg az örök-lét forrásainál! Nem hiába éltél! Legyen tisztelt, áldott emlékezeted!!

A halál az élet birálata.

Id. Szathmári Király Pál felett. 1855.

Hivatlan vendég, oh halál! honnan és miért jössz hozzánk emberekhez, kik élni szeretünk?

Igaz-e, hogy te a félelmek királya vagy, ki csak öldöklésben találja örömét? kinek fagyos tekintetére megáll az élet; és hogy a hová vezetsz, az a halál árnyékának kietlen völgye, hol reszketve fogódzunk csontkarjaidba!? Vagy egy boldog álom szelid angyala vagy te, ki gyöngéden elszeded vállainkról az élet terheit, s csendes nyugalomra viszesz bennünket?

Micsoda hely az a temető, mely felé veled megyünk? a sírok csakugyan egy uj lét melegágyai, vagy rideg határdombok, melyeken túl nem terjed az élet birtoka: nem látnak a hit s reménység szemei!? Kezedben van-e a kulcs, melylyel az igért halhatatlanság kapuit felnyitod előttünk, vagy csak lefektetsz a koporsóba, s azután vége mindennek...!

Nehéz harczot kell-e küzdenünk veled, kínos vergődéssel élethalálra? vagy mosolyogva borúlunk kebledre? Irtózatot találunk-e ott, vagy az elmúlásnak azon fájdalmatlan, szelid költészetét, melyet a lehúnyó nap végsugaraiban s a sárga őszi lombok hullásában már élve úgy megszeretünk?

Oly borzasztó csontrém vagy-e te, minővé a beteg képzelem, az életszeretet, irtózás öltöztetnek fel! ki fölé hajolsz a csecsemő bölcsejének, leülsz a menyegzői ágy szélére, hogy hideg légnyomást érezzen közeledben az élő: míg végre mint egy árulkodó kém, s irgalmatlan poroszló az itélőszék elé vonszolsz bennünket? Vagy tán nem is létezel te? név vagy csupán, test és alak nélküli eszme; a lét processusának egy mozzanata, mely új viszonyokba helyez minket át?!

És minő leend ezen új viszony? — melytől egy perczre elszakadánk: az egyetemhez kötsz bennünket feltétlenül? mint a hab felemelkedik, s aztán felismerhetlenül sűlyed ismét az oczeánba? És ez lenne a halhatatlanság?! Vagy önálló létezést adsz nekünk a síron túl, hogy szellemünk költsönös viszonyban maradjon a világgal és mindenséggel; bírjon emlékezettel a multról, hatással a jelenben és gondolattal a jövőre?!

Hogyan támadsz? hol lakozol? velünk jösz a világra? ereinkben hordunk téged az életlüktetésben? Ki vagy, mi vagy, sötét arczú vendég oh halál?! ki látott, ki beszélt veled valaha? hogy hírt mondjon rólad nekünk? Ah! a ki látott, nem beszélhet az te rólad! Mi nem ösmerünk, nem szeretünk téged!

Tudunk mégis egyet felőled; tudjuk: hogy te vetsz kellő világot a bevégzett életre; mérlegbe teszed az embert; belbecsét, erkölcsi súlyát meghatározod; általad lesz nyilvánvaló fény és árnyék oldala; tudjuk, hogy te az élet birálata vagy!

És épen e szempontból akarom én ez órában, tisztelt halotti gyülekezet! felfogni a halált, mint az élet birálatát. — Bocsáss meg dicsőült szellem! te az egyszerűség barátja, hogy hamvaid felett némi szomorú pompa nyilvá-

núl; bocsáss meg a gyermeki kegyelet és fájdalomnak, mely kész feltépni sebeit, keserűségnek adni magát, mert annak tisztelt tárgya te vagy, kiért még a vérző fájdalom is jól esik. Bocsáss meg nekünk, kiket a tisztelet gyűjtött össze hamvaid felett, kik olvasni vágyunk halálodban élted birálatát, hogy abból alkalmunk legyen téged ösmerni, tisztelni; továbbá okúlni, jobbá, nemesbbé tenni önéletünket.

Mielőtt bizonyos birálati categoriákat állítanánk fel s ezek szerint osztályoznók az embereket: szükség kimutatnunk hivatásukat, létezésök czélját és kötelességeiket; szükség bizonyos álláspontot vennünk irányukban, hogy tetteikről ugrás nélkül mehessünk át az itéletre; hogy a birálat, mely éltökről a halálban mondatik, indokolva legyen. Szükség megbíznunk elébb, hogy számot kérhessünk tőle.

Mi legyen az ember rendeltetése? igen fontos kérdés, de megfelelni reá épen nem nehéz. Úgy kell lenni, hogy a világ fokonkénti tökélyesülésre, az emberiség boldogságra van teremtve; ezen nagy czélra munkálni, azt közelebb hozni, az emberiséget elöbb vinni: ez hivatása az embernek.

És a világ valóban halad is ezen czél felé; mert hogy egyik kor a másik útain nem jár, hanem új ösvényt tapos magának, egyik ember-nyom a másik eszméit, mint használhatlanokat elveti, bálványait megmosolyogja, új formát és irányt próbál és követ: ez épen nem visszaesés, söt a forrásban levö eszmék tisztulása, alakulása, az ész győzedelme, s az emberiség haladása; mert e hatalmas féreg az ember, mitsem hagy meg kisérletlenül czélja elérésére.

Valamint a természetben nincs bevégezve a teremtés, hanem szakadatlan munkásság és forrongás által folytatja magát: úgy van az a szellem világában is. Az ingó lápok földdé szilárdulnak meg, a tengerből éretlen szigetek emelkednek ki, melyek hosszú évek alatt lakható földdé érnek meg. — Ampér szerint, a tejút láthatlan csillag-tömegét úgy lehet tekinteni, mint tojásait ugyanannyi kikelendő új világnak. Hát az erkölcsi világban mennyi küzdelem, forrongás, romlás és alakulás, az eszmékben és irányban mennyi imbolygás nem volt világ kezdete óta! Minden kornak meg van saját színezete, zománcza, s ovakodjunk kinevetni a multat, gyümölcstelen, gyermekesnek látszó küzdelmeiért, mert kétségnélküli, hogy minket is megmosolyoghatnak a következő századok, s ovakodjunk azért is: mert ezen küzdelmek az eszme tisztulásra s az erőfejtésre szükségesek valának; emelkedő fokozatok levén az emberiség történetében, s elébb vivén azt az eredeti czél felé. Mi ne itéljünk. A világot a világtörténet itéli meg. *)

A tökély s boldogság levén a fő czél, minden halandó tartozik annak valósításán munkálni, az erők és tehetségek szerint különbözőleg, de mindenestre tartozik; hogy fáradsága s tapasztalatainak gyűjtelékét a közkincstár örökölje, az emberiség hasznát vegye, s beépíthesse a végczél fényes épületeibe.

Mikép állott már meg valaki helyén, mikép felelt meg életében rendeltetésének? azt megitéli a halál, mely az élet birálata. Ez, az ember életében nem történhetik, először: mert csak akkor lesz életünk egész, mikor meghalunk; továbbá azért nem: mert a személyes érdekek nem engedik azt; gyűlölség vagy kegyelet egykép részre-

*) Die Weltgeschichte ist das Weltgericht. — Schiller.

hajlókká tehetnének bennünket. Azonban a kalapács, mely a koporsó szegét beüti, leüti a závárt is a közitélet ajkairól, hogy szabadon szemünkre hányhassa tetteinket, mint a régiek tevének halottaikkal. Valóban éltünk birálata a halál, melyben az, közszemlére tétetik ki, közgáncsnak adatik át; tetteink megitéltetnek, belbecsünk fontra vettetik; megrostáltatunk irgalom és kimélet nélkül; elannyira, hogyha senki sem szólna rólunk, az irás szavai szerint, a *kövek fognának kiáltani!*

Három osztályba sorozhatjuk pedig az embereket, kikről a halálban semmi; kárhoztató, és helybenhagyó birálat adatik.

Fájdalom, hogy az első osztályba sorozható szerencsétlenekkel, oly igen rakva az élet: a világ kétharmada köznapi emberekből áll; csak erény és vétek, jó és rosz tulajdonok híjával, szeretet- s gyülöletre méltóság nélkül tengenek; csüggnek az élet és társaság nyakán, mint az élödi növény a fákon. Ezek nemhogy közremunkálásuk által a társaság segítségére volnának, söt annak valóságos terhei, mert egész éltökben annak óvó segedelmére s gyámságára vannak szorúlva, mint a hülyék és kisdedek. Még a reves fa is vet maga körül némi halvány világot, a bogár is neszszel túrja a földet, de ezeknek körében nincs semmi fény, semmi életzaj. Hasonlatosok a gilisztához, mely fö, szem és szív nélkül él egyideig. Ha néha tettre ösztönzi is öket egy véletlen jobb pillanat: az akadályokon s lelkök aluszékonyságán a gyenge akarat megtörik. Ki messze-látni ohajt az Aetna csúcsáról, honnan 500 mértföldnyi körben csaponghat a szem, ne gondolkozzék arról, hogy tüztenger forr lábai alatt; ki tenni akar,

ne nézze az akadályokat: küzdeni tudjon, ki nagyra törekszik. Hanem ezek előtt nincs czél, utánok nincs nyom; senki sem tudja rólok meghaltak-e már, vagy még nem is születtek? Ezeknek életéről hallgat a halál, de azért hogy mitsem mond, még is megbirálja azt,... hallgatással, mely arra legillendőbb birálat.

A második osztályba esnek, kiknek életére kárhoztató itéletet hoz a halál; ezeknél nem hiányzott a tehetség, de, vagy elveszteni hagyák kellő használat nélkül, vagy káros és vétkes irányban fejték ki azt, s működtek általa; ezek valóságos ellenségei az emberiségnek, kik kaján lélekkel felforgatni törekednek minden boldogító intézményeket. — Kegyelet nincs bennök semmi szent iránt, s mint a puszták vad fiai mulatságból meggyújtják a katakombák előtt a királyok és bölcsek múmiáit, ezek is mulatságos gúnyt űznek azon szent dolgokból, miket kegyeletünk- s tiszteletünkre bízott az előkor. Önzés, káröröm, álnokság, vallástalanság által sziklákat gördítni törekednek a közhaladás és boldogúlás elé. — Ezeknek nem fáj a szenvedő könye, s a boldogtalan sohaja: nem irtóznak semmi nemtelenségtől, s hogy a hibából kimossák magokat, képesek vétekbe rohanni, mint Typhon, ki hogy megmenekedjék: krokodillá változott Horus előtt.

Ezekre kemény birálatot mond a halál. Éltökben tekintélyök, hatalmok, pénzök s bosszújok elnémíta körülök minden igaz szót; de a mint szemeiket behúnyják, mint egy lánczairól elszabadúlt óriás futja be a világot a közitélet, kemény igazságot verve fejökhöz s átkot dörögve reájok, melyet még a sírhant alatt is meg kell hallani holt füleiknek, mert hangos az és iszonyú, mint az itélet trombitája. Ők éltökben vesztőfát állítanak a szegény Mardokeusnak, mint a hatalmas Hámán, és a halálban ők ma-

gok köttetnek reá; a hízelgés az istenek Pantheonát igéri hamvaiknak; a halál pedig kiveti öket a szemétre, mint egy esett állat hulláját. Fellebben minden fátyol, megnyílik minden rejtek, kiderül minden titok a halálban; a kétszinűség, álság, hízelgés elsompolyognak a koporsó mellöl, s átadatik az ember iszonyú meztelenségben a halál szigorú birálatának. Jaj azoknak, kik be nem töltik emberi rendeltetésöket, sőt ellene járnak; éltök nem állja ki a halál birálatát!

Harmadik osztályban állanak: kik valódi emberek voltak, s hivatásukat a rövid életben híven betölték, ezek helybenhagyó birálatot nyernek a halálban. Mint a tenger, ha a sötét éj beálltakor, magától ragyogó villós fénybe borúl: olyan ezeknek élte, midön a halál éje beáll: ragyogó fénybe borúl a szép tettektöl. Ezeknek koporsója felett büszke fájdalommal állhatnak azok, kik öket elvesztették, mert veszteségök az emberiség vesztesége, fájdalmok és könyeik a jók fájdalma s könyei; ezek nyereségei valának koruknak, áldásai a velök együtt élöknek; ezek... de miért beszéljek tovább is általánosságban, miért szedjem a képeket az eszményi világból? hiszen elöttem áll a ritka férfiú példája, kinek gyászünnepélyén jelen vagyunk; én bátran veszem fel a lapot, melyen éltének birálata áll, mert tudom, hogy lélek-emelö leend az; de megszégyenítö is egyszersmind, nem ö reá, de sok élöre nézve, kik abban mint fényes tükörben lesznek kénytelenek látni saját kicsinységöket.

Azért halljuk meg a birálatot:

Magunkat, tisztelt halotti gyülekezet! négyféle viszonyban gondolhatjuk: mint ember, mint hazafit, család és vallás tagját. A megboldogúlt képét bármelyik viszonyban állítjuk föl: igen meglepö vonásokat nyerünk.

Mint ember, a legtisztább fogalmakkal bírt az emberi hivatásról, melynek tanúbizonysága saját élete: a közélet egymásba vágó érdekeiben soha sem tévedt meg józan itélete; felösmerte mindenütt az igazat s jogost; tapintata finom; látása mint a sasé éles; itélete mint egy görög bölcsé igaz és mély vala.

A tudományokban s természetben búvárkodás volt lelkének kedvelt foglalkodása; e két kincstárból lön keble gazdaggá; innen nyeré a hitvány külsőségekeni túlemelkedést; lelki nyugodtságot s egyelműséget; öreg és ifjú egyaránt vágyott kedves, tanúlságos és nyájas társaságába. Lélekifjúsága, értelmének s érzékeinek teljes, hibátlan használata, élte végperczeig el nem hagyta öt.

Valódi gyönyör volt öt hallgatni, midön vidám kedélye kijátszott mint a tenger, nyájas kedvcsapongással hullámozván át környezetét; vagy midön éles és találó jegyzetekkel csapdosá az élet s emberek félszegségeit, melyeken ö annyira felülemelkedve volt; de szavai nem mentek a bántalomig. A fecske sebesen csap el a föld felett, de szárnyai soha sem érik a ronda port.

Mint a folyam sokkal sebesebben fut, midön közelít a tengerbe omláshoz; élte vége felé nemhogy lankadt volna, de még gyorsúlt lelke mozgékonysága; nött látnis tudnivágya; legközelebb meglátogatá nyugotot; Albiont a világ urát, ott a híres iparműkiállítást s vizsgálódó lelke mélyen hatott a tárgyak titkaiba; készült még keletre is, hajtatva lelke élénk s nyugtalan vágyai által, mely érzé a kevés időt s használni akarta azt, de ebben, fájdalom, meggátlá öt a halál.

Csillogni nem vágyott; nem tevé még az eszközök birtokában sem; humanus, nyájas, egyenes és adakozó vala!

Mint jó honfi és polgár, megérdemlé azon tiszte-

letet, melyben részesült; szeretett hazájában minden legkisebb haladási jel örömre villanyozta keblét; — tudta hogy egy ország erejének s nagyságának alapja egyebek közt az ipar, azért ezt fejleszteni, emelni teljes erővel igyekezett, különösen ismeretesek a vasgyárak körüli buzgalma s munkás érdemei. Hazaszeretet vitte túl a hazán; külföldi tapasztalatait itthon igyekezett felhasználni s meghonosítani, mint a dolgos méh, mely gondosan haza viszi, mit fáradtsággal távol gyűjtöget! Meleg részvéttel függött a közügyeken, de hívatalt nem keresett soha, pedig ki tölthette volna azt épen úgy be mint ő? Söt mikor felkereste is a hazafiúi méltánylat, s mint a rómait, az ekétől a kormánypálczára hívta: szerényen utasítá azt el magától; a világ zaja helyett, inkább kedves családja körében, csendes falusi magányban talált örömöt s megelégedést. Igazán! valahányszor az ipar és földmívelés jelképeivel czímerezett laka előtt elmentem, mindannyiszor Horácznak: Beatus ille... gyönyörű, s fedhetetlen szavai jutának eszembe.

Kétségen kivül igaz keresztyén s vallásos ember is volt. Minden emberben felebarátját látta; híven ragaszkodott vallásához felekezeti szükkeblűség s fanatismus nélkül. Vallása egy művelt lélek vallása volt; ki lelkének elcsüggedés, kevélység vagy zugolódás nélküli csendes s nyugodt voltát látta jó s baltörténetekben: kénytelen volt vallásosnak ismerni öt, mert a valódi léleknyugodtság, csak vallásos kebel tulajdona. A protestans egyházi gyülések sokszor ingerült és zavaros vitáiban, türelmes kitartással s ügyszeretettel vett részt; s mi, kik öt a bonyolult ügyekben, épen annyi bölcseséggel, mint igazságszeretettel gyakran hallottuk szólani: nem fogjuk egyhamar elfeledni a jó keresztyén s igaz protestans férfiút. Adja meg a menny lelkének, igaz hitének jutalmát!

Mit mondjak családi életéről? Valóban itt volt ő a legkedvesebb jelenet! Mint a madár ha a fellegekben csapong is, fészkéhez száll le a csendes bokorba megpihenni: úgy ő férfiúi gondjai- s fáradalmaiból, a családi élet árnyas lugasába tért, hol csendes boldogságához nem talált több kívánni valót. Szeretett nejének, míg élt, gyöngéd férje, gyermekeinek valódi atyja volt. Mint a gyujtó tükör összeszedi, s egy pontra lövelli a sugarakat: lelke is szeretetének, gondjainak s leggyöngédebb vonzalmának sugárait úgy gyűjté össze, s a pont, melylyel azt megvilágosítá s felmelegíté: kedves családja volt. Gyermekeinek műveltsége s szellemi képeztetésökre mit tön? Mikép teljesíté egy valódi apa kötelességeit? szóljon helyettem a fényes eredmény.

Szeretett gyermekei! mikép bírjátok meg a fájdalom sulyát, mely atyátok hirtelen elmúltával lelketekre nehezül? Mily véletlen szakadt ő el tőletek? Csak egyszer sem kérdhettétek töle: hol fáj? egyszer sem vonhattátok végig verejték-törlő kezeteket homlokán; egy éjen át sem égethettétek felette a gyermeki hála és fájdalom virasztó lámpáját; nem lehelhettétek hűlő ajkaira a gyermeki szeretet forró csókjának élethosszító lehét. Mi volt a viszony, mely köztetek vala? azon mélységes ürt, mely lelkében kedves neje elvesztése által támadott, ti lassan és jóltevőleg töltétek be; ti gyermekei, testvérei és barátnői valátok; én nem próbálom festeni: mit vesztettetek ti, s mint szeretett ő titeket. Szerette kedves unokáit is, kik szemfényei, élte büszkeségei, álmainak, gondjainak, gyöngédségének bálványai voltak. Oh! mint vágyott a megboldogúlt, a kedves unokákat a világba vezetni elébb, mintsem azok öt a sírba kisérjék. — Legyetek ti az ő sírjának szomorú fűzei, kik némán ráhajolván, forró harmatot hintegesse-

tek reája! Úgy szeretett titeket, hogy boldogságtokért, keblét szaggatta volna meg, hogy szíve vérét odadja, mint a nemes pellikán. Legyen tisztelt a hely, melynek porában az ő atyai szíve nyugoszik!

Ime, ez a halál birálata, ilyen volt a megboldogúlt férfiú. — Ah, de én tévedek! ez a kép hiányos, igen halaványan másolá azt le az én gyenge ecsetem; érzem, hogy erötlenül adám át nektek a birálat szavait, de mégis elég erösen arra, hogy az elhúnytban felösmerjük a ritka férfiút; kinek életéröl tanúlsággal olvashatják az élök a birálatot, ohajtván, hogy egykor ilyet mondjon felettök is a halál.

A pályát megfutá; a nemes harczot megharczolá; s a kedves helyen, hol életének annyi boldog órái folyának, s hol pihenni is ohajtása volt, immár nyugalomra tétetett. Felette kegyelet, s gyermeki hála virasztanak. Élte szép és gazdag, halála fájdalmatlan volt. Nyugodjék csendesen s legyen áldott emlékezete!

Vadnay Irma felett 1859.

Képzeljük, tisztelt szomorú gyülekezet! a gömbölyü, kedves rózsabimbót, mely a gondos kertész vigyázása és ápolása alatt, a nyájas évszak enyhe permetegén s meleg verőfényén már közel áll a megnyiláshoz, midőn édes jó illatot árasztva, a hajnal harmat-gyöngyeivel borítva színe s alakjának delisége által: pompája s dísze leend a tágas kertnek; képzeljük, hogy a kedves, a féltve ápolt rózsabimbót egy reggel fájáról letörve, a föld porában megbervadva találjuk: és a kép mása leend annak, mely előttünk van e szomorú alkalommal, midőn a kedves, ifjú Vadnay Irmát koporsójában, halványan, holtan fekve látjuk.

Kedves halottunk az életnek azon szakában volt, melynek alig tudunk igaz nevet adni, osztályt jelölni; azon páratlan szakában, mely annyi sajátos, tündéries és jellemző szinezettel bír és kellemmel gazdag. Az ebben levőt gyermeknek már nem, fiatalnak még nem bátorkodunk mondani; kezei lopva takarják a bábot s ajka mindenen, a semmin is édes kaczajra zendül, míg egy-egy véletlen, öntudatlan, rövid sohaj a szív világának alakúlását jelenti; a szemben nyilni kezd a mélység, a homlokon nyilatkozni a gondolkodás, mint a fehér, síma vánkosán szenderéből ébredő ifjú királynő. A színnek, mely az ég sötét-kékjének s a hajnal sugárának összeolvadásából támad: nevet

adni nem tudunk, de érezzük: az elragadó, felséges jelenséget. Ily bájoló tünemény a serdülő hajadon. Az angyalt festő művész ültesse mintául: s vásznán költemény csak a szárny, a többi valóság leend.

Ilyen volt a mi Irmánk. S ime koporsójában halványan, halva fekszik! Mily gondolatok támadnak a lélekben e gyászos kép előtt!

Az élet és halál kérdése, eleitől fogva erősen foglalkodtatá az emberi elmét; a szellem nem nézheti egykedvűen földi sátorának, munkássága s élvezete eszközének szomorú s gyakran véletlen szétbomlását. E nagy változás, az anyagiból a szellemibe, a láthatóból a láthatlanba, a bizonyosból a reménybelibe történő átmenetel: megdöbbentő. Hány évezred óta járja már az emberiség a bölcső és koporsó közötti útat s még az elköltözöttek közül nem tért senki meg, ki hírt mondhatna a túlvilág felől. Nemde a por, melyet lábainkkal tapodunk, melyet a szél szárnyaira véve ragad: egykor élő s érző szív vala; mikor fog ismét dobogni? Félve, kétkedve, remélve, és tépelődve a nagy kérdéssel, mely annyi tenger-idő óta, mitse közelített megoldásához, állunk az életben, melynek végén, örök kérdőjel gyanánt áll előttünk a halál. A ki megfelelhetne, örökre becsukódnak ajkai.

Nem csupán maga a szomorú esemény, de változatos alakja s tüneményei is, méltán gondolkodásra ragadják a szemlélődőt. Hogy el kell mennünk: tudjuk; minek kezdete volt, végének kell lenni. Születtünk s meghalunk! jól van, megnyugszunk rajta. Hiszen a nap is felkél, délpontra hág, azután meghajolván végre lehanyatlik; az ember is megfutja pályáját, teljesíti rendeltetését, s midőn a napszám letölt és estve van: aludni megyen. Természetesen és helyesen! De e lefolyás és bevégződés gyakran

rendellenesen, szabálytalanúl esik, annyira hogy a gondolkodást megdöbbenti, az érzést felháborítja, s az említett megnyugovás nem lehet teljes. A becsületes élete nyomorgás és inség, az istentelené kényelem és mulatozás. Az igaz és hasznos ember korán meghal, az álnok és ingyenélő harmad-negyed íziglen meglátja magát; a társaság oszlopa s dicsekvése kidől, a föld terhe s felebarátainak átka áll és megmarad; a nyomorúlt beteg, kinek terhére vannak a napok: nem mehet pihenni, az egészséges és boldog véletlenül behúnyja szemeit. Az irás szavai szerént: *kik a halált várják nem jö el, kik nagy örömmel örvendeznek, koporsót találnak;* az agg helyett ifjak, gyermekek költöznek el, kik elött mosolygó, hosszú s gazdag élet állt. Elöttünk a megdöbbentö példa!

És gyakran, míg a gonoszra s rendetlen életüre, édes álmában jö el a halál: a kegyes, az ártatlan, az ifjú és gyermek nehéz kínok közt múlik el. Ah! míg a virág szelid költészettel hervad el, esik le a sárgult levél, és szárad fel a ragyogó harmat: nehéz szenvedések alatt kell megtörnie az emberi szívnek, s érednie meg az életnek a halál számára! Drágán kell megvennünk, mitől félünk, a sírnak kietlenségét, a halált! Ki ad itt felvilágosítást? mi hozza rendre az ellenmondásokat s vezet ki a szövevény közül?!

Tisztelt szomorú gyülekezet! Valyon nem érthető s menthető-e, hogy e pillanatban, ama panasz-szavak, ama fájdalmas kérdések jönek ajakinkra e koporsó fölött, melyben egy életének hajnalán, alig tizenhárom évet számláló serdülő korában, nehéz szenvedések közt elhunyt ifjú leányka fekszik!? Nem menthette meg az önfeláldozó szülei gond és szeretet; nem a tudomány; az ifjúi életerő s természet; nem a bájos kedvesség benne s a vallásos,

szelid hajlamok; nem a közsajnálat, s a buzgó imádság, mely szívünkből s ajakinkon életeért emelkedett. Nem, semmi sem menthette meg öt! s ott fekszik halotti ágyán, mint a zivatartól letört fehér liliom.

Mit beszéljek én koporsója fölött? A halotti tisztességtételnek alig lehet igazabb s közelebbi czélja, mint kibékíteni a kesergő s háborodott szíveket. De hogy' történhessék az? van-e az irás szavai szerént: *orvos és balzsam Gileádban*, vagy a széles világon, az ily mély sebet enyhíteni?! Nagy véleménynyel kellene birnia a szónoknak magáról, ki ezt megkisérleni akarná. Bizony csak az tudná az irtózatosan megrázott lelkeket nyugodtságra hozni e pillanatban, ki mint az Üdvözítő, kezét az elhunytra vetvén, mondaná: *nem halt meg a leányzó csak aluszik*, s felköltené öt. Oh de nálam s nálunk csak a fájdalmat súlyosítja tehetlenségünk érzete; s ha mégis szólani akarnék: csak róla kellene emlékeznem, az élő, mosolygó, kedves képet elétek állítnom, mi nem lenne más: mint a veszteségnek még világosabb felmutatása s éreztetése. Lerajzolhatnám gyöngéd nemes lényét; sugár, hajlékony alakját; felemlíthetném szelidségét, szorgalmát, hű és engedelmes voltát; elétek tárhatnám fényes reménynyel biztató jövőjét, melyben nemének dísze, a szenvedők jóltevője, házának s övéinek örangyala, a birása által boldog férfi szívnek büszkesége, kincse és koronája leendhetett volna; megköszönhetném hidegült ajkaival hűségtöket, ápolástokat, az igaz szeretetet, nektek, jó szülei, kedves testvérei s fájdalmad tengerén sülyedező édes anya! de érzem, hogy mindez inkább szertartásos gyötrés, mint kibékítés lenne; az levén mindenből a szomorú eredmény, hogy ő nincs többé. Elhervadt, elmult. Finom, sugár termetével, tiszta fehér arczával, ajkának édes-bús mosolyá-

val: Hervadása liliom-hullás volt; ártatlanság képe s bánaté! Eloszlott mint egy rövid, meglepő tünemény, mint az égbe visszaröppenő sugár. Úgy van! Az égbe szállott vissza. És ha nálam, a gyarló emberi szóban nem: e magas, felséges eszmében s gondolatban megtalálható leend a kibékülés, a megnyugvás. A nemes virág nem enyészett el, csak átültetve lön a halhatlanság kertébe, örök virúlatra, örök életre. Ha keserít benneteket, kesergő kedvesei, a föld, melyben teste porlik: nyugasztaljon, békítsen ki a menny, hol lelke mulat. Folyamodjatok a valláshoz, ragaszkodjatok a boldog hithez, hogy egykor meglátjátok öt. Nyugodjatok meg az Úr akaratján, tartsátok hű emléketekben az elment kedvest és foglaljátok buzgó imádságtokba. Jertek most is, imádkozzunk:

Örökkévaló felség, minden életnek ura, minden történetnek kormányzója! reád függesztett szemekkel, de mulandó voltunk mély érzése közt, alázattal hajlunk meg Előtted! kinek nincsenek napjaid, éveid s bírsz a megoszolhatlan életnek erejével mindörökké.

Mi földi árnyak, nem vagyunk biztosítva egy rövid órára sem az élet felől; leszállunk a setét, hallgatag, mélységes sírba, az enyészet martalékaiúl. Mik vagyunk, hogy életünkkel czéljainkat, törekvéseinket, reményünket, gyakran a fejlődő tavaszkorban véletlenül ketté vágja a szomorú halál?!

Ime, e gyász alkalommal is, kedves serdűlő leányka koporsója felett állunk s könyezünk. Szent tetszésed jónak látta őt a vidám élet mezejéről, a szeretet karjaiból elvenni s ama más világba helyezni át. Érezzük oh Uram, a látogatás súlyát

és hatalmad előtt alázattal, megilletődéssel hajtjuk le fejünket. Az üresen maradt szülei szívet a fájdalom tölti be; forró könyek omolnak a kedves hamvaira.

De nem szabad, oh hatalmas Isten! kérdenünk: miért történt ez így? Miért tölteték csordúltig a keserű pohár? Nem szabad kifakadással vétnünk Ellened, kinek akarata változhatlan, útai végére-mehetlenek, bölcseségének titkai elfátyolozvák a halandó szemek előtt. Kérünk is oh kegyes Atya! ne engedj még bánatunkban is kétkedni vagy vétkezni; sőt függeszd könybe borúlt szemünket, fájdalmas érzéssel teljes szívünket az égre, hol a gyógyszer és megnyugovás vagyon! Ne hagyd a gyermeki bizalmat megtörni lelkünkben, sőt a szenvedések által is erősebben köss temagadhoz. Hagyd felösmernünk s megszeretnünk a föld muló jelenetei mellett, az ég állandó örömeit, a változóban az állandót, a halálban az életet.

Te vagy ki sebhetsz és gyógyítasz! Gyógyítsd meg a sebhedt szíveket, melyek a forrón szeretettnek elhunyta által mélyen megkeserítve vannak. Engedd hinniök, hogy az elköltözött már boldogabb, mint azok, kik még itt-alant küzdenek és bujdosnak; erősítsd a reményt és hitet nálok, hogy egykor ismét viszontlátják a kedvest Nálad, végnélküli boldogság ölén, a mennyekben. Amen.

A hosszú s jól bevégzett élet.

Dapsy József lelkész felett 1852.

Gyakran gondolkoztam az élet mivoltáról; vizsgálódtam az emberek körül, kik játszanak vagy küzdenek a világgal s élettel, míg fel- és letűnnek abban, mint a hab a tengeren.

Láttam a nyomorultat, ki nehéz lánczczal van az élethez kötve, mint a gályarab az evező-padhoz, kit sulyos korbácsával csapdos a szenvedés, e durva poroszló; a nyomorult az élet hosszúságán panaszkodott. Láttam a szerencsést, túlhalmazva a sors kegye s ajándékai által, borús gondolat setétlett vonásain, nehéz sohaj szakadt fel ajakán: mit ér mindez, ha az élet oly rövid?! Láttam olyat, ki épen semmi, s olyat ki igenis sok s nagy czélt tűzött maga elé, s mindezeknek szemlélésére ama kérdés merült fel előttem: miben áll a valódilag hosszú élet?

Hallottam hasonlíttatni az életet rövid, édes álomhoz, mely elmúlik hirtelen, és hosszú fárasztó vándorláshoz, melynek felén összerogyunk az út terhei miatt. Hallottam sokszor a panaszt: minő átka az életnek, hogy az a boldogságban olyan rövid, a szenvedésben olyan hosszú! *kik a halált várják: azoknak nem jö el, kik nagy örömmel örvendeznek: koporsót találnak!* Hallván ezeket: az előbbi kérdés állott előttem.

És midön egyik halandónak, nehány rövid év elég

arra, hogy nevét a halhatlanság arany könyvébe igtassa, hogy a pályát melyen áthaladt, gazdag emlékekkel rakja meg; nevét áldottá, a hantot, mely alatt pihen, tiszteletessé tegye: míg a másiknak hosszú élete csupán előkészület az örökös elfeledtetésre; kinek vétke, hogy élt; erénye, hogy meghalt; vagy midőn a sírszobrok fenhangon árúlgatják a holtak érdemeit, említve éveik több, kevesebb számát, hosszú vagy rövid életöket, ismét hangosan hangzik a kérdés:

Miben áll a jólvégzett s hosszú élet? Engedje meg e tisztelt gyülekezet, hogy a kérdésre előtte feleljek meg; biztosítván nagy becsű türelméről a jelen alkalom, a kegyelet, mely ilyen számos és díszes sereget gyűjtött egybe a megboldogúlt koporsójánál, lefizetni a méltánylat s végtisztelet adóját. Talán sikerülend megfelelnem a kérdésre, mert hathatósan segítve s gyámolítva vagyok a megboldogúltnak élete s példája által; kinek én hivatalutódja vagyok s gyenge szavamat azon szent helyen emelem fel: hol az ő ajakiról az örök igazság igéi húsz évig oly hatályosan s melegen hangzottak. Előttem nyomait látom, munkásságának eredményét szemlélem, s megtiszteltetve érzem magam azon — bár szomorú — kötelesség által, mely koporsója fölé állított. Az ő példája s élete után igyekszem kifejteni: mi a jólvégzett s hosszú élet?

Az életre, melyet hosszúnak lehet nevezni: idő, számos év kivántatik. Azonban bizton kimondhatjuk, hogy az évek száma csupán, még nem teszi a hosszú életet. Ki másnál kevesebb idő alatt többet tett: tovább élt amannál. A virágnak egy nyári élete hosszabb és gazdagabb mint a köé vagy mohé, mert az virágzott, illatozott és magvat

érlelt. A kérész, egy rövid nap alatt születik, él, repes, párosúl és meghal; elég ideig élt, mert betölté rendeltetését. A mi a madárnak a lég: az embernek az idö az; lég nélkül nem szállhat a madár, de aztán szárnyainak biztossága, ereje és bátorsága határozza meg: mily sebesen s mily magasságban emelkedik a nap felé; lelki erejétől s munkásságától függ, hogy az ember is mikép tölti be érdemes tettekkel az üres éveket. Az idö az életnek csak anyaga, magában véve kevés becsü ráma, melybe foglaljuk tetteink nagyszerü képeit. Vegyetek ki az életböl minden szépet, nagyot s mi azt dicsövé teszi, hogy ne maradjon egyéb a puszta éveknél: ezek magokban nem fogják érdemelni az élet nevezetet.

És mégis a valódi hosszú életnek mulhatlan feltétele az idö, mert csak ebben s ez által nyilatkozhatnak tetteink. Az irás szerént: *az élö ebnek jobban van dolga mint a holt oroszlánnak.* Mit használ, ha a legragyogóbb tettek, legszebb erények s emberi nagyság csiráit hordom is keblemben, ha nincs számomra elég idö adva, hogy kifejlödhessenek, vagy elvétetik tölem az élet, mielött érvényre juttatni, s használni birtam jeles tulajdonaimat?! S ha igaz, hogy a jeles, a valódi ember kevés idö alatt is sokáig él és sokat tesz: kétségtelen, hogy több idö alatt, még sokkal többet tett volna. A tökély útja végetlen, e földön csak haladhatunk, de a czélt el nem érhetjük; hosszú évek alatt mégis tovább mehetünk, többet munkálkodhatunk, a tökély nagyobb fokára emelkedhetünk. Tehát a valódilag hosszú s jólbevégzett életre sok év kell.

Szükséges, hogy ezen évek egészség- és örömmel; bizonyos körben öszpontosított munkásságban, közhasznú-

sággal s nemes tetteket szülve folyjanak. Képtelenség volna állítanom, hogy ama pótolhatlan kincs az egészség, mindenkor magunktól függ; sokszor a véletlen hozza a nyavalyát, sokszor öseink vétkének súlya az. De azt erősítem, hogy ha ezek közbe nem jönnek — a mértékletesség fáján, az egészség arany gyümölcsei teremnek, s hogy a kicsapongás meghalványítja orczánkat, remegővé teszi térdünket, megrövidíti életünket. Az egészségtelen testben lakó lélek: setét börtönben levő rab, s nem képes ízlelni azon örömet és boldogságot, melyet a kötelesség teljesítése, a természet, család, társadalom, vallás, szóval az élet ad. Ellenben az egészség örömet, erőt, munkakedvet ad, hogy képes legyen az ember, közhasznúvá tenni s jeles tettekkel diszesíteni életét. És csak így van helyesen; mert a mint már érintve volt, az évek magukban keveset érnek; hasonlók az üres zérushoz, melynek csak a hozzáirt számok adnak jelentést és érvényt; munkásságunk, tetteink adnak valódi súlyt a napoknak, értelmet az éveknek. Az idő formája, a tett lényege életünknek, itt nyilatkozhatik gazdag erében a lélek tehetsége, a szellem hatalma: itt mutatkozhatik az ember egész nagyságában és fennségében. Igy szerzik a hosszú életet!

Mondanom sem kell, hogy a valódi tettekben igaz odaadás és önfeláldozás van, menten minden önzéstől és utógondolattól. Mint a selyembogár ösztönszerűleg bocsátja színes szálait: így származnak a valódi férfiútól a szép tettek. Az emberiség meg szokta kövezni apostolait s keresztfára feszíti a megváltókat; ki erre gondol, ettől fél: nem született nagy tettek végzésére.

Azonban a tért, melyen az emberi szép tettek végbe mennek, nem kell sem lenéznünk, sem túlbecsülnünk; a szűk családéletben mint a fejedelmi trónon egykép lehet

nagy az ember; a polgár cserkoszorúja, a pap olajága épen oly tiszteletre méltó mint a hös babérja; a szép tettek mind egy természetűek, egy érdemüek, akár minő alakban s forma alatt nyilatkozzanak, mint az arany megtartja belbecsét bármily kiállításban is. És mivel, minden mindenekben senki nem lehet: kivánatos és szükséges, hogy mindnyájan bizonyos szakmában, meghatározott munkakörben fejtsük ki erőnket s gyümölcsöztessük ösmeretünket, tehetségünket és buzgalmunkat.

Ah, valóban szép tettekben áll az élet hosszúsága! Midön elmúlnak az évek s az élet bezárja utánunk ajtaját: azok nyitják az örökélet kapuit; midön elhallgatunk: azok kezdenek szólni; midön meghalunk: azok által támadunk fel emlékezetben. Az emberiség, haladását, nagyságát, szabadságát s mindenét a tenni kész nagy szellemeknek köszönheti. Hol vagytok nagyok és dicsök? Éltek! Éltek szíveink- s a történetben! A kegyelet s emlékezés világa lobogjon felettetek, mint Olybius örökké égő lámpája!

A jól bevégzett, a hosszú élet szép tettekben áll.

Ide tartozik, hogy ne maradjon üresen az elköltöző helye, hanem mind természeti, mind erkölcsi értelemben: hagyjon utódokat maga után. Az egyéneknek el kell enyészni, meg kell halni szükséges-képen; mert az összes világegyetem fenmaradása csak amazok változása, elenyészése s felbomlása által képzelhető s lehető. — De bár az egyes ember meghal: az emberiség megmarad; a születéssel együtt jár azon ösztön s kötelezettség egyszersmind, hogy mindenki magához hasonló lények által töltse be azon helyet, melyet elfoglal s melyet egykor üresen hagyand, hogy fáját tovább vigye s a nagy embercsaládot szükséges

és hasznos tagokkal ajándékozza meg. Szükség kitöltetni azon hézagnak, mely a halál által esik, hogy a folytonos változás és frissítés által az emberiség új eröben tartsa mindig életét, a világegyetem törvénye szerint, mely örökös hullámzásban, emelkedés és lohadásban van s így kell lennie. Ez pedig úgy történhetik, hogy az elhunyó nagyapák után az apák jöjenek, s ezeket a fiak és unokák kövessék. Ez a teremtő czélja, a természet törvénye, az emberiség közérdeke; ez: hogy — az irás szavai szerént — míg *egyik nemzetség elmegyen, a másik eljön: a világ mindörökké fenmaradjon.*

És ha már bennünk volt némi jeles tulajdon: nem kell-e arra számítnunk söt iparkodnunk azon, hogy maradékinkban még nagyobb mértékben mutatkozzék e becses hagyomány és kincs? Kétségen kivül! mert csak így haladhat a világ s tökéletesülhet az emberiség. Ha szívesen gyüjtünk aranyat, hogy azt fiaink örököljék: nem szívesebben kell-e rájok a példa, nevelés, ismeretek által becsesebb vagyont hagynunk a világi érték- és kincsnél?!

Tisztes öregek! csak valljátok meg, hogy jól esik magatokat gyermekeitekben mintegy ismét születni s megifjodva látni; hogy igen, emberi: neveteket, egyéniségteket, élteteket bennök folytatni?!

A hosszú s helyesen végzett élethez tartozik: magunk után, kül- és beltulajdonainkra nézve, utódokat hagyni.

Kiegészíti pedig mindezt az életnek czélszerű s az elszámlált kellékekhez szépen illő utószaka s bevégződése. A ki életének alig delén túl, testi, lelki rommá változik: bár sokáig fussa pályáját: ezt nem lehet szépen bevégződöttnek mondani; ellenben mily lélekemelő jelenet:

a vidám, egészséges, fogékony öreg! kinek kedélye megtisztúlván minden salaktól, indúlatai a vihartól s jelleme bírván a biztos szilárdságot: mosolygó bölcseséggel áll az élet végén. Mily különbség van közötte s azon aggott ifjú között, kinek elnyűtt ábrázatján, ijesztő vonásokban jelenkezik a kora halál.

Érzékeinek birtokában, lelki tehetségeinek használatában, nem unott sőt érdekes előtte az élet, ártatlan örömeitől nem fordúl el; jele, hogy azokat soha túl-lakásig nem ízlelte. Nem zárkozik el a világtól; de vele folytonosan halad, függ az eseményeken, eleven érdekkel kiséri a napok történeteit. Tud lelkesülni; remél, érez fájdalmat s örömet, kebléből nem halt ki a szeretet, (pedig csak addig ember az ember, míg ezt mondhatni róla.) Barát, hazafi, keresztyén. Élete hasonlít a nyári naphoz: folyása fényes, elenyészte tiszta.

A vallással és bölcselettel szívesen s okosan barátkoznak gondolatai; élni szeret, meghalni nem fél; megnyugszik az örök törvényben, hiszi a jövőt itt és odafenn. És mikor az óra üt, magával s a világgal kibékülve s tisztában, nehéz harcz nélkül, nyugodtan s fájdalmatlanúl múlik ki, mondván: *a pályát megfutottam, a nemes harczot megharczoltam s most Atyám! szent kezeidbe teszem le lelkemet!*

Mily szép élet, mily irígylésre méltó halál!

Ime, tisztelt gyülekezet! most e nehány pontba foglalt eszméket s gondolatokat a megboldogultra kellene alkalmaznom, de az felesleges volna, hiszen a mondottakat épen életéről vázoltam, mely szép, hosszú és bevégzett.

Hetvennyolcz évig élvén: azon határt, melyet a koro-

nás költő az emberi életnek teszen: elérte. Szép idő, s bizonyára kevés halandó sírkövére metszik a nevezett évet! Ő e hosszú pályát munkássággal s jeles tettekkel ékesíté s értékesíté. Köre egyszerű s igénytelen levén: mit abban mívelt: nem jegyzik krónikába; Ő pap volt, nem a lármás dicsőség, hanem a komoly erkölcsjavítás és a keresztyén embernevelés koszorútlan bajnoka. Ki ne fogná fel e szó súlyát: vallás? ez fogad születésünkkor, ez áldja meg boldog frigyünket, ez fektet a sírba. Együvé tartja az ezer érdekű és viszonyú emberiséget, mint egy arany-perecz, nélküle összevissza kavarodnék a társaság; part, mely nem engedi szétömölni, a világot elborítni amaz ismeretes háborgó tengert, a népet; alap, melyen a polgári s erkölcsi társaság minden épülete nyugszik. Midőn a törvény nem bír áthatni az ügyek szövevényén: segítségül az esküt kéri a vallástól; előtte térdre hull a fejedelem, hogy erősítse meg fején a koronát. És mily csudálatos: a vallás szolgái mégis alig bírnak állással a társaságban; szegény, lenézett vagy elfeledett emberek; jellem, becsületesség és tudomány keveset segít rajtok. Hiába, kik a vesztegető világnak a kincset ássák a föld setét ölében: a bányászok sebzettek és rongyosak. Ő, híven és buzgalommal szentelte életét a papi hivatalnak, s maradandó tettekkel jelölte meg nyomait. Kitűnő tagokkal ajándékozta meg a társaságot, négy férfi gyermeket nevelvén fel, kik az élet különféle foglalkodásaiban becsületére válnak helyöknek: maga után nem hagyott ürességet; s minő különös esemény: épen azon perczben, midőn elköltözött: egy unokája jött a világra; váratlan jelenet: ugyanazon ház küszöbére egyszerre lép a halál és élet angyala, egyik áldozatát viszi, másik ajándokát hozza.

Lelki elevensége, ébersége úgy szólván a végperczig

megmaradt; lelkesedéssel függött az eseményeken; a legkisebb jó hír villanyos hatással járta át kebelét, mindvégig remélt s hitt a jövöben. Késö vénségében is müvelte magát, ö igazán holtig tanult; az ó-kor kedvelt classicusai mellett, örömmel olvasta az uj-kor s hazai irodalom jelesebb termékeit is. A kortól nem maradt el. Buzgó lelkipásztor, igaz felebarát, kedélyes családfö s rendülhetlen hazafi volt; s a lángoló honszeretet kebléből nem aludt ki csak életével, melynek elalvása szép, csendes és fájdalmatlan vala.

Ime, éveit, munkakörét, tetteit, utódait s végóráját tekintve a megboldogúltnak: tartózkodás nélkül elmondhatjuk, hogy élete:

Hosszú s jólvégzett élet!

Pihenjenek csendesen az elfáradt agg bajnok hamvai!

Lakatos László koporsójánál. 1853.

Ébredünk és elalszunk, futunk és megállunk, születünk és kimúlunk. Folyvást látjuk e jelenséget; ez az élet. Mindennap megkondúlnak a harangok, hirdetve egy halandó elhunytát; mindennap látunk a temető gyepében hosszúkás koczkát nyilni, setét ajtóvá mélyedni, melyen valaki itt hagyja e szép világot; látjuk a sírásót, a mint kapájával hidegen hányja ki az egykor élő s érző szívek sárgás porait, a félig elkorhadt koponyát, mintha mondaná: ember tekintsd meg, mivé leszesz! tekintsd meg a gög, hiúság és szenvedélyek, a bölcseség és bolondság, a fennség és aljasság egykori lakhelyét!

Érkezünk és távozunk. Mikor jövünk fogadnak, mikor megyünk kikísérnek embertársaink. Most is azért gyűltünk össze ily szép seregben, hogy pályáját megfutott emez öreg felebarátunkat elbocsássuk az örökkévalóság hosszú útára. Ily komoly alkalmakkor nem lehet az érzés alapjában más: mint szomorú, borongós és fájdalmas; de mégis van sokféle eltérő vonása és színezete. Különböző érzéssel és indokból, mint különböző ruházatban jönek az emberek a temetésre s vannak ott, minek magyarázata, részint a tisztelgökben, részint az elhúnytban keresendő.

Előre bocsátván, hogy sok ember az efféle temetési összejövetelben soha részt nem vesz, vagy rideg érzéketlen-

ségig vitt hidegvérűség- s eltompúltságból; (egykedvűen vevén társa kidöltét, mint az állat) vagy azon bölcselkedésből: hogy felesleges és csupán az élök kevélységét s hiúságát mutatja minden halotti pompa: mégis számosan seregelnek össze a halandók a végtisztességtételek alkalmával.

Jönek pedig különböző indokból. Mellőzve sok körülményt: megemlítem a szokást, a félvilágon uralkodó eme zsarnokot, kinek annyira rabja sok ember, hogy gondolkodás nélkül engedelmeskedik parancsának; továbbá a társadalmi szoros illemet, melynek a nagyvilágbani gyakorlata szigorú kimértséggel s kölcsönös rovás-szerű figyelemmel történik az ösmerősek, barátok, sőt még rokonok közt is. Ilyen a kiváncsiság és látvány-szeretés; igaz, hogy az élet szinjátékának utolsó szomorú jelenete, mely elöadatik, nem gyönyörködtető, de a díszitmény és csoportozat még is bír némi érdekességgel. A szomorú felek könyei s gyászruháik minősége, a fáklyák sokasága, a szemfedél drágasága, a szegény szónok küzdelme, míg az üres életből, mint a gyöngyöt nem termő állóvízből valamit halászhat fel: mind eléggé érdekes tárgy a pillanatnyi szórakozást s a jövőbeli kedélyes birálgatást illetőleg. Megjelenik a gyászünnepélyen annyi jól fegyelmezett arcz, míg a szív otthon marad. De hogy igazságos legyek: megáll az igaz részvét s őszinte fájdalom is a koporsó mellett; képviselöinek száma amazokénál kevesebb, de annál becsesebb s tiszteletre méltóbb.

Magától s életétől is függ továbbá az elhunytnak, a végtisztességtevők száma és minősége, valamint azon érzés, melylyel koporsója felett állanak. Annak elmúlását, ki soha se érdeklödött embertársai sorsán, nem kiséri érdek; koporsójára — nem szüntetvén éltében a szenvedők zokogását — nem hull köny; ki mondana áldást arra, ki átka volt ember-

társainak? Emlékezete vagy hamarébb elmúlik, mint a fizetett harangszó, vagy tartóssá az átok teszi, mely nevére és sírjára nehezül. Ott van temetésén az általa kirabolt, megbecstelenített, inségre juttatott is, szívében nem kárhoztatható nyugalommal söt örömmel. Eljött, mint elmennek megtekinteni a nagy sokára elesett vadat, mely a vidék réme és ostora volt. Megkönnyül ekkor a társadalom, mint megkönnyül az élöfa, midön nehéz, rothadt gyümölcse lehullt. Lehet-e csudálni, ha az ilyeneknek — nem számítva a csinált, mesterkélt jeleneteket — alig van kisérője, végtisztessége?!

Szintúgy nem lehet méltánylattal a közvélemény és érzület, azon — a fenebbieknél kevésbé bünös, de érdemtelen életüek iránt: kiknek se erényök se vétkök; ezek ötven-hatvan évig csak táplálkoznak, akkor meghalnak s ez egyetlen helybehagyható tettök. Mint a vízi-pók a tó szinén, úgy simúlnak át, nyomot nem hagyva az életen. Elveszett nálok minden nyert ajándék. Csak a nép öszeirásban jelentettek egy számot és darabot; egyébütt üres zérusok voltak. Ki nézné érdekkel e meddö, gyümölcstelen fák kidöltét? *A mely fa gyümölcsöt nem terem: kivágatik s a tüzre vettetik.* Boldog kit áldanak; kinek kárhoztatója van: mentője is lehet; de észre sem vétetni, élő semmi lenni: gyászos nyomorúság. Az ilyet csak saját homályos árnyéka kiséri a temetöbe.

De elfordúlván e rosz hatású képektől: térjünk végre azon esetre, midön valamely igaz, ártatlanúl szenvedett és szerencsétlen, vagy becsületes, jellemes és hasznos életű felebarátunk fekszik a ravatalon. Más ilyenkor a közhangúlat, a gyászkiséret és tisztesség tevök serege; más az érdemesnek, a becsült- és szeretettnek hamvainál! Nem szükség ekkor mesterséges eszközökkel csödítni egybe a

népet, hogy takarja el a koporsó mellett tátongó pusztaságot, mely gúnyosan látszik példázni a megholt üres életét is; hiszen szűk a tér a sokaságnak, az elhunyt igaz becsülöinek, kik tolongva nyujtják kezöket a koporsó felé, hogy csak nehány lépésre is vihessék azt; kik belső megindulással, a jó, igaz ember iránti tartozás és hála kötelességének érzésével jelentek meg, szemfedelére könyet, koporsójára egy marék port hinteni, s kivánni: hogy álma csendes, emlékezete áldott legyen! Az ilyen gyászkiséret tiszteletre méltó; az ilyen temetési pompa lélekemelő és magasztos.

Lényegét és jelentését tekintve (bár külső fény, zaj és látványosság nélkül) ilyen végtisztességtételen vagyunk jelen most, tisztelt halotti gyülekezet! Mindenkit az öszinte részvét, az érdemelt tisztelet megadásának kötelessége és érzése vezérelt e koporsóhoz, melyben a megboldogúlt fekszik, ki egyik ritka példánya volt az általános szeretettel s becsüléssel bíró halandóknak.

Nem czélom hosszasan festeni alakját, életét; mert oly teljesen kidomborúlt, érthető és kétségnélküli volt az: hogy szavaim sem teljesebb világításba nem állíthatnák, sem a töle elválaszthatlan tisztelet s becsülést nem nevelhetnék.

Jellemének fő vonásai s alkotó részei a természetes egyszerűség és emberségesség valának; két oly tulajdon, mely napról napra becsesebb, mert ritkább lesz. Míg az élet annyi szemfényvesztője, az álkodás, hízelgés és kétszinűség valamennyi titkos gépét mozgásba hozza önemelésére: addig az elhunyt, követelés, erőszakolás, és maga feltolása nélkül nyerte meg a népszerűséget és köztiszteletet annyira, hogy ha távollétében neve említteték is: a jelenlevők arczán vidám, nyájas sugára futott át a szív rokonszenvének a derék férfiú iránt. — Az

életben egyetlen embert ösmertem, kinek, (pedig hízelgés, csúszás és vesztegetés nélkül) nem volt ellensége. Ez a megboldogúlt. Mindenki, gazdag és szegény, hatalmas és ügyefogyott: mint rendületlen jellemű, igazságos, emberséges és felebarátaiért fáradni, áldozni kész férfiút és embert tanúlta becsülni és tisztelni. Nyilt, öszinte, tiszta lélekkel, mindenben és mindig az egyenes és csavargás nélküli útakat választá; megvetette és elkerülte a kigyói tekervényességet, mit a mai művelt világ eszélynek s okosságnak nevez.

Értelmessége, munkássága, érdeme s ezek után a jószemű közvélemény által a megyei tisztviselök díszes rendébe emelkedett; és számos éven át ernyedetlen buzgalommal, hűség- és tisztakezűséggel folytatta a pénzkezeléssel járó s így igen ritka embernek való hivatalt. Reá nézve nem létezett kisértet.

Házi körében gondos, szorgalmas családfő volt, áldhatják a hozzá tartozók, kiknek jelen s jövő sorsát szívén viselte; és Isten szépen meg is áldá fáradozását, mert a becsületesség és igazságosság magvait hinté az igyekezet barázdáiba. Alá rendeltjei apa gyanánt szerették; a cselédek nála öszültek és haltak meg. E ház sokáig fogja emlegetni s gyászolni öreg gazdáját és urát az elhunytban.

Kevés embertől fogadott el valamit, de böven adott annyinak; mást meg nem keserített vagy károsított, inkább vigasztalt, és felsegélt. Ő senkinek sem, neki sok ember maradt adósa. Az ügyefogyottat, tanácstalan szegényt szívesen útba igazítá s igyekezett akadékából kisegíteni. Nyílt, öszinte lelke, természetes és emberséges modora, átalában páratlan egyénisége vonzották felé az embereket; bizony, ha mind itt lehetnének, kik ösmerték, szerették, s az élet különbféle viszonyaiban vele érintkezvén, becsülni,

tisztelni tanúlták: befogadásukra elégtelen volna e tágas udvar és tér.

Az emberi emlékezés hűtelen ugyan: de lehetlen barátainál, ösmerőseinél feledésbe menni azon óráknak, melyek házánál, terített asztala mellett, vendégszerető körében, a tiszta barátság örömei közt töltek el. Mily házigazda volt a megboldogúlt! szívesen gyűltek körébe nála, s fogadták öt másutt; örült, ki vendégűl láthatá, mert derült tréfái, meleg kedélye által, az élet szabadabb s hivatalos gondoktól üres óráit oly kellemesekké tudta tenni! Ah, jó barátai, kortársai a megboldogúltnak! hova lettek azok az órák?! Igy múlik minden el a világon, így az ember maga. Elhunyt jó öregünk is azon ősi szabású s erkölcsű, eredeti s nemes nemzedékből volt még, melynek példányai naponként fogynak, mint a Libanus gyorsan pusztuló czédrusai. Nehány rövid év gyakran, s alig ösmerünk barátinkra, magunkra. Minek jö az élet és halál közé azon szomorú állapot, mely sem egyik, se másik? Miért vagyunk az élet alkonyára megverve, a második gyermekség tehetetlenségével, nyomorával, mely a legközelebb állók rokonszenvét sem birja? Miért jutunk oda, hogy megunjanak saját mieink? Szívrenditő látvány volt a megboldogúlt is, élete napjaiban. A lomb megsárgult, nem birt leesni. Hallgatva, lehorgasztott fövel ült gyakran órákig egyhelyen. Mire emlékezett, mit ohajtott, hova gondolt? ki tudná megmondani!

De a halál eltörölt, rendre hozott mindent; befogta a szemeket, begyógyítá a sebet. Boldog, ki mint ő, a szépen, hasznosan, munkásan töltött élet tudatával s szívének nyugodt helybenhagyása közt szállhat sírjába!

Mindnyájunk áldása reá!

Jó-e vagy rosz az emberiség s van-e jövője?

Özv. Ragályi Ábrahámné felett 1851.

Midön megállok e koporsó felett, mely a legnemesebben dobogott szívet zárja magába, s melyben a szakadatlan jóltevés által is meg nem fárasztott kezeket tevé össze a halál: úgy szeretnék beszédemből minden alkalomszerűt és szokásost kizárni; szeretném, hogy szavaim emelkedettek, magasztosak lennének, méltók az üdvözülthöz, kit velök jellemezni akarok, méltók eme meglepő jelenethez, mely mint az áldást árasztó nap, most áldozott le bámúló s könybe borúlt szemeink elött.

Helyzetemet nehezítik a hasonló alkalommal gyakorolt temetési szertartások. Szép és illendő szokás a végtisztesség-tétel, ha a szerénység s igazság határai közt történik; de fájdalom, mai napság már az is elfajult s a visszaélés pontjára esett alá. Minden jelentéktelen s köznapi, minden gyarló, söt gyakran haszontalan teremtésben: nagy ember, buzgó keresztyén, páratlan honfi húny el a temetési szónoklat szerint, mely a hízelgés és dicsöités szertelen áradata. Bajos volna elhatározni, mi bámulatra méltóbb: a beszélő szemérmetlensége, maga és állásának lealacsonyítása; a temetkezök gögje s lelki nyomorúsága, vagy a komolyság s tartózkodás, melylyel a gyülekezet,

mosoly söt kaczagás nélkül birja hallgatni a hosszú s émelyítő beszédet, mely az akaratlan ellentét élénksége és kézzelfoghatósága miatt gúnynyá válik s dicséret helyett pelengérre állítja a megholtat?? Ilyen alkalmakkor aztán, az elösmerés, méltánylat és tisztelet egész szótára kimerítve s meglopva levén, midön — mint épen a jelen gyász esetben is — egy valódilag méltó és jeles húny el: a szegény szónok, ki elkoptatott szavakat, elhasznált eszméket talál, alig képes az érdemeshez méltóan beszélni.

De ha különbség van abban: midön az eget emberi kezek által támasztott távol gyúladás, vagy a lenyugodott tiszta nap sugárai borítják fénybe: bizonyára más az is: ha a méltánylat tömjéne érdemetlen vagy érdemes koporsója felett gyújtatik meg s hangoznak a magasztalás igéi. Az arany, sem saját értékéből, sem az általa eszközölt nemes és jó cselekedet erkölcsi becséből nem veszít azért: hogy egykor tán nemtelen, s roszúl használó kezek között fordúlt meg.

Tartózkodás nélkül mondom el tehát én is e ritka s jeles asszonyság felett eszméimet s gondolataimat, jelen beszédemben, melyet — türelmeteket tisztelve — mentül rövidebbre ohajtanék szabni, de életét tekintve: mintha a tenger tárná fel előttem csudákkal s drága gyöngygyel teljes kebelét, s míg egyik jelességéről s erényéről a másikra ragadtatik, és ha mindeniknél csak egy-egy perczig mulat is bámuló figyelmem s elmém: alig maradhatok hű rövidségi föltételemhez.

És ha szólottam fentebb jelen föllépésem nehézségéről, nem hallgathatom el annak kedvező előnyét sem, mely abban áll: hogy beszédemet nem félthetem dicséret- és hizelgéstől, mert ezt lehetlenné teszi a megboldogúlt élete s egyénisége. Bármily hűség- s melegséggel alkalmazzam is a tisztelet

és méltánylat kifejezéseit reád, dicsöült! azon önváddal távozom innen el, hogy érdemednek adósa maradtam!

Midön a boldogulthoz hasonló jelesek nagy ritkán feltünnek előttünk, s kifogástalan életök, jellemök, erényeik, szóval egész hódító egyéniségökkel elragadnak s jótékony behatást tesznek reánk: azon *ellentét* által, mely közöttök s a nagy tömeg között van: egyszersmind le is vernek s elszomorítnak. Önkénytelenül azt kérdezzük: miért nem olyan más mint ö? vagy mit keres ez, hol vette magát amazok társaságában!? Gyöngy az iszapban, liliom a tövis között! Hajlandó lesz a vizsgálódó hinni, hogy megérdemli az emberiség azon szigorú s kemény birálatot, mely alá veti, midön kérdezi: jó-e vagy rosz? javúl-e vagy süllyed a világ, s van-e jövője?

Kétségtelenül s első tekintetre világos, hogy az emberiség nem oly *jó* és *boldog*, minö lehetne; pedig dúsan megnyerte a lehetés eszközeit, a hajlamot, tehetséget; de hütlen lett enmaga- és nagy hivatásához; hütlen a természethez, messzetávozván ettöl mint az örökségét kivett tékozló fiú.

Sem az alkalom, sem az idő nem engedi tüzetesen felhordani a visszaéléseket, melyek által az ember maga s a természet ellen vét, rámutatni a kicsapongásokra melyekben egészségét, jellemét s magát elveszti. Az ember nem éhség- és szomjúság-csillapító, hanem megterhelö, rontó s kábító eledeleket s italokat szeret és keres; nem felderülni hanem mámorba esni akar, gyönyörködései gyakran nemtelenek, erőszakoltak, vágyának kielégítése képtelen és visszataszító; megfordítván a természet rendét: nappal alszik, éjjel fenviraszt; csuda-e aztán ha egészségét, fogékony-

ságát a tiszta örömek élvezetére elveszti, s a nyavalyák különféle borzasztó nemeibe esik?

Az elnyűtt testben meggyengülnek a lélek tehetségei, a jellem, képesség, becsületérzés kihalnak a kebelből. Ah, fájdalom, az emberiség elsatnyúlt, elaljasodott! A gyengeségekhez vétkek szövetkeztek; az ember az életet s világot zsibvásárrá tevé, hol minden vehető s eladható. Árúba vetheted hitedet, becsületedet, esküdet, testedet, lelkedet s mindenedet, ne gondolj vele, hogy az öntudat kigyói marják kebledet belöl, ha rendjelek csillognak azon kivül; ha pedig vevő vagy: még könnyebben megszerezheted az említetteket. Mit árt ha keresztre feszítik is az ártatlant, a szentet: ha zsebedben van már vérdíja!?

Az emberiség mostanság egy bálványt imád, melynek oltárán áldozik; e bálvány neve én; kiüti a czégért, mely a vallás, honszeretet, emberiség s szabadság neveit s jelképeit mutatja, s mihelyt az üzlet roszúl kezd menni: beveszi a czéget s más foglalkozás után lát. Mi az, mely ma szent volna?!

Ne emlegessétek a müveltséget, nem arany ez, csak aranyfüst; ne a felvilágosodást, ez egyéni szemesség; az annyiszor emlegetett és magasztalt korszellem, kórságot és nyomort terjeszt, mint a méregfa, mely kiterjesztvén külsöleg szép, lombos ágait: veszélyes kipárolgásával megfertözteti a gözkört, s közelében minden nemesebb életet s tenyészetet elöl. Hallgassatok a század humanitásáról! hiszen úgyis megczáfolnának a közelmúlt történetei, melyek úgy mutatják fel az embert, mint a ki hasonmásainak nyomorgatásában s üldözésében, kínzása- és szétmarczonglásában megszégyeníté a fenevadat. Ember! félj az embertöl, kinek lélekzete fojt; mosolygása elszédít; áldása átok, jótéteménye háló; barátsága kárhozat; szeretete halál!

Nincs hűség, becsület, biztonság s erény a földön; az apáknál a fiak s ezeknél roszabbak az unokák minden embernyomon. *Mindnyájan az emberek elhajlottak; egyetemben haszontalanokká lettek, nincsen ki jót cselekednék nincsen csak egy is! Útjokban romlás és nyomorgatás vagyon!*

De ha mindez így van; ha a világ, mint valamely megbomlott gép, nem felel meg többé rendeltetésének: miért nem árad ki ismét az elővilágot megmosó, kiöblítő víz? vagy hová késik az eljövőnek jósolt másik itélet, hogy tűz által emészsze meg a roszat, s új életnek s feltámadásnak nyisson kaput? Ha a világ és emberiség nem felel meg többé létezése czéljának s mint ilyen nem bírhatja az alkotó tetszését: egy újjának intésével mért nem töröl el mindent, a ki előállított mindent?

Oh nem, nem! lehetetlen hogy ama gyászos feketeség, mely a világra s emberiségre borúlni látszik: teljes valóság volna; bizonyosan nagy részt a mély s hosszú vizsgálódásban megfáradt szem káprázata s az elmerülő, komoly lélek előállítása s teremtménye az. Kétségtelen, hogy sok ellenmondás, homály és rosz van a világon, s hogy az emberiség küzd és nem egy sebből vérzik, de baja nem halálos, és távol az elsülyedéstől, reá nagy jövő vár. Erről a keblünkbe oltott erő s tehetség, nagy rendeltetésünk, Isten jósága és bölcsesége biztosítnak bennünket.

Félre tehát setétlő gondolatok! félre keserű kifakadás, melylyel — mint a pellikán saját csőrével — önkeblét is megtépi a zúgolódó!

Azért hogy van ingovány és süppedék, melynek sarában csúszómászók élnek s bennök a vigyázatlan lesülyed: van kies vidék is; a mezők virítnak, a madarak énekel-

nek, a nap süt s a csillagok ragyognak. Ha látunk szenvedést és bűnt: látunk boldogságot és erényt is. Ha gyávák, nemtelenek és becstelenek tűnnek fel: találkozunk bátrakkal, nemesek- és érdemesekkel. Van jellem, erkölcs, becsület és nagyság! Az emberiség nincs megnyomorodva, elveszve, sőt szép, nagy, fényes jövője van. Légy büszke, hogy e nagy család tagja vagy, végy hű részt bajában, küzdelmében; *szeresd felebarátodat mint tenmagadat;* ha téved, botlik, ha beteg: még inkább, mert hiszen *az egészségesek nem szükölködnek orvos nélkül.* Hibáival s erényeivel s e kettőnek küzdelméből előálló diadalában szép a tökéletesedő ember.

Azért hadd küzdjön. A természet élete örökös mozgalomban nyilatkozik: hadd csatázzék, hullámozzék az emberiség is, adott s vett sebei által okúlásra tesz szert. Hadd csapjon össze s szikrázzék egymáson az aczél és eszme, a küzdő tábor nyeresége s veresége a közemberiség diadala s haszna leend.

Szeresd, kiméld és becsüld hasonmásaidat; ekkor tenmagaddal is azt míveled: az embergyűlölet kétélű pallos, támadót és megtámadottat egyképen sért és sebez.

Munkálkodjál híven s lankadatlanúl habár nem látsz is rögtön eredményt. Igaz, hogy lelkünk — mint a mécsvirág, mely a bérczen piros, lapályon halvány — a süker fényében elevenebb, bátrabb és lángolóbb; de gondold meg, hogy szántanunk s vetnünk kell még azon bizonyos tudattal is: hogy helyettünk utódaink aratnak, hogy egy emberkor csak pillanat a nemzet életében s az eszmény csak lassan s hosszú idő után létesíthető.

A kor tévedéseit, egyesek bűneit s hittagadását: nem szabad a fejlődő s haladó emberiségre rónunk. Van jövője

az emberiségnek, szabad és boldog leend. Bízzál sorsában, végy részt küzdelmében és szeresd híven!

Hogy a világ tökéletes legyen, az merő képtelenség; valósítni sőt kívánni is lehetetlen, mert a haladás és emelkedés végnélküli s kizárja a megállapodást. De hogy mennyire javúlhat, nemesülhet az emberiség, mily magas erényekkel ékesítheti magát s mily paradicsommá teheti a különben sok bajjal terhelt földi létezést, bizonyítják — saját keblünk vágya s magasabb rendeltetésünk mellett — a gyakran és szép számmal feltűnő jelesek, kik dicsekvése és koronája az emberiségnek. Mint a korán kifeselt virág s elöször megjelent fecske mutatja a tavasz lehetöségét s közelgését: úgy ők is mintha követei s polgárai volnának a boldogabb s tökéletesebb erkölcsi világnak.

Ilyen fényes jelenség volt a megboldogúlt özvegy Ragályi Ábrahámné, született Dániel Polyxena asszony; bár gyenge nő, de egyszerű körében nagy, hol megfelelt rendeltetésének, s így egyike a híveknek és választottaknak.

Élete hasonló volt a harmathoz; ragyogott, de maga nem érzé, nem tudta azt; s a mások enyhítése s boldogításában enyészett el. Azt hiszitek, hogy sokáig élt, mert 73 év szép idő; én azt mondom: rövid volt földi pályája, mert századokig kellene élnie az ilyennek, ki szakadatlan jóltevőségben is csak kis részét közölheté az emberiséggel azon jóknak, miket közölni ohajtott.

Koporsójára nem borúlnak gyermekek. Midön elküldé, így szólt hozzá a gondviselés: Leányom! menj el, jelenjél meg mint egy áldásos tünemény az emberek között; magzatokat nem adok neked; szíved hevét, szereteted áramlását nem szorítom a családiság szük korlátai közé. Le-

gyen családod az emberiség; testvéreid, gyermekeid s unokáid: a szerencsétlenek, betegek, nyomorúltak, özvegyek és árvák. És úgy lön. Övéinek fogadá a szükölködöket s az inség és szükség minden nemétől szorongatottakat személy-válogatás nélkül. Életében a jóltevöség, a könyörület eszméje testté változott. Ő korának Thabitája volt.

Oh dicsőült! ha felnyithatnád szemeidet s körülnézhetnél: koporsódnál oly tisztelgö sereget látnál, melyet nem a szokás, de a tisztelet és a nagy veszteség fájdalmas érzése gyüjtött ide; látnád: hogy a könyek, melyeknek záporát és folyását életedben meggátoltad a nyomorúltak szemén: mint omolnak most forró hálával koporsód gyászos uszályára.

Ne azt nézzétek emberek: kinek ravatala van bársonyba vonva, kit kisér örök nyugalmára fáklyás és ünnepélyesen öltözött személyzet, díszes, választékos úri nép; hanem azt: kinek koporsója után az özvegy árváival, a mezítlábas nyomor, az ügyefogyott szegények serege hajadon fövel és zokogva megyen. Ez, nem amaz a nagy halott. E jelenetnek néhány percz mulva most is tanúi lehettek.

Nem ajánlkozom, erényeit s minden jeles tulajdonát elöszámlálni; valamely terepély fa leveleinek megszámlálásába fognék s munkám hiányos és tökéletlen lenne, bár órákig kellene igénybe venni s fárasztani becses figyelmeteket. Magas lelkü, finom érzésü, nemes ízlésü nö s vallásos keresztyén volt; de különösen kitünik lényének s jellemének két fö vonása az egyszerüség s jótékonyság. Hangot adni és szerepet vinni, fényleni és tüntetni nem szeretett, bár lett volna módja, alkalma s müveltsége; míg a körébe gyült társaság a szívesség és vendégszeretet, a derültség és természetesség különös vegyületének varázsa által érzé magát megigézve.

Jótétele is — zápor helyett — csendesen lanyháló esőhöz hasonlított, mely alig látszik esni, de mélyen s hasznosan megáztatja a földet; így permetezett kezéből a jótékonyság esője, szél és dörgés zajos híradása, villám és szivárvány fényes díszitménye nélkül.

A kegyes nő, — mert az volt a szó magas és bibliai értelmében — ha erkölcsi arczának vonásait egybevesszük: Carlo Dolce valamelyik remek madonna-képének megelevenülése volt.

A milyen élete, olyan volt halála is, csendes és boldogító. Megrázkódás és fájdalom nélkül aludt el; lágy öleléssel vette szelid lelkét keblére a halhatlanságnak érette jött angyala.

Nyugodjanak békén nemes hamvai s emléke legyen áldott!

Hatalmas felség! történeteink, életünk és halálunk szabados tetszésű és bölcs Ura! Te kisérsz az emberiséget pályáján, küzdelmes harczaiban, a haladás és tökély fáklyáját lobogtatván előtte. Légy áldott a választottak és jelesekért, kiket hozzánk küldesz, hogy példájokkal vonjanak, serkentsenek és vezérljenek. Légy áldott e koporsójában pihenő kegyes nő életeért: Te küldéd őt is, hogy bár szerény körben s gyenge női kezekkel gyakorolja a jótételt s építse e földön országodat, mely a szeretéten nyugoszik. Emeld magadhoz hű szolgálód lelkét s add meg érdemlett koronáját tenmagadnál, dicsőséged szent helyén, az egekben. Amen.

A gyermeknevelés fontossága s nehézségei.

N. N. magánnevelő felett 1860.

Nagy méltánytalanság a világon, hogy a közvélemény s hangulat, a különféle pályán és szakmában forgolódó férfiakról emlékezvén, legtöbbször s mintegy öntudatlanúl, az érdemet és koszorút, a munkakör magasságától s szembetünőségétől, az eredmény és süker csattanósságától és látványszerűségétől teszi függővé s úgy osztogatja. Nem azt nézik hogy valaki miért és mikép? hanem azt: mit és hol dolgozott? Nem kérdik: mennyi erőt s lelkesedést áldozott munkájára? hanem hogy mit mutat föl?

Szembetünő igaztalanság az is: hogy valamely müvelet, mely több munkálkodó kézen ment át, csak a végső, befejező mozzanatban nyer elösmerést. A mulatozó gyönyörrel nézi s ízleli a poharában gyöngyözö s aranyszínnel csillogó bort; dicséri a vidéket és bérczet mely termé, élteti a szölö urát, de a szegény munkásról, ki verejtéket hullatva oltá, metszé s homlítá a venyigét s nevelé az édes, nevetö gerézdeket: nem emlékszik meg. Csudáljuk a pompás öltözékeken az ékszerészet mesterműveit, a gyöngyöt és bársonyt, de a bányász, ki az aranyat törte a föld kebelében, a merész búvár, ki a bíborcsigát és kagylót életveszélylyel hozta fel a mélységes tenger fenekéről: szóba, emlékezetbe se jön. Ki tanítá járni a gyorsfutót s kardot fogni a höst? az nem

érdekel senkit. Ha művelt, kiképzett ifju áll előttünk: lelki örömmel nézzük őt, s hallgatjuk szavait, szép jövöt, fényes pályát jóslunk s ohajtunk neki, méltányoljuk az intézeteket s volt tanárait, de elfeledjük azt az igénytelen tanítót, ki egykor a gyermekkel megösmertetni kezdé a betű-jegyeket, kezébe adta a tollat s első volt az értelemfejtés, a szellemmüvelés, az ember második teremtésének magasztos munkájában.

Eme képek és gondolatok jól illenek, a nehéz felelősséggel, sok fáradság- s kevés jutalommal járó oktatói, nevelési pálya embereire, kik munkálkodnak híven; gyökeres csemetéket szolgáltatnak az élet nagy gyümölcsös kertének, fogékony újonczokat a felsőbb, müvészeti s tudományos intézetek számára, hol sokszor amaz ösmeretlen, elfelejtett első kéz alapvetésén épül a későbbi fényes eredmény. — Ama szerény férfiak munkálkodnak csendben, élnek egyszerüségben, azután kifáradnak, elvénülnek s ösmeretlenül meghalnak, aluván jeltelen sírban, a hosszú, terhes élet fáradalmai után.

Szomorú gyülekezet! a társadalom eme fukaron díjazott, lágymelegen méltányolt derék napszámosai egyikének koporsója felett állunk most. Engedjétek meg, hogy pályája, élete s halála meggondolásából felmerült eszméimet elöttetek elmondhassam.

Minden munkásnak az érdemlett süker, a fáradozás ízes gyümölcse ad megnyugvást és örömet, mind az életben, mind a halálban. Ha már meggondolom, hogy a beltulajdonok s külkörülmények mily szerencsés találkozása szükséges e pályán a kivánt eredményt elöhozni: a nevelöi hivatalt fontosnak s nehéznek, s azokat kik magokat rászánják, erős, önmagokban bízó s elszánt embereknek kell mondanom.

Szükséges legelsöben is a hivatás; ez, a foglalkodáshoz kötö önkénytelen rokonszenv és erös ragaszkodás, mely szerint tisztének vitelében az illetö tökéletesen otthon s jól érzi magát; annyira, hogy kinálkozhatnék más, kényelmesebb, jövedelmezöbb és fényesebb, kitünést és világi tekintélyt adó hivatal: s ö el nem hagyná helyét, fel nem cserélné állomását, melyre nem kényszerüség, kenyérhiány szorítá, de szabad tetszés szerént választotta azt s rajta elöszeretettel söt bizonyos, józan rajongással függ. A hivatottnál a kötelesség szenvedélylyé válik; fáradni s élvezni: egy; neki a *teher könnyü és az iga gyönyörüséges*, az irás szerént.

Bár a hivatás fogalmába még sok más befoglalható volna: külön megnevezhetjük, a képességet és szorgalmat. A tanítónak mulhatlanúl tudnia kell, mire mást tanítni akar, mert mikép képezhetné a gyermeket az, kinél hiányzik a képzettség? *Vak vezetné a világtalant.* Mikép kalaúzolhatná a tapasztalatlant és ösmeretlent olyan mezön, hol maga is járatlan? Alig hinnök, hogy az értelmes, figyelmes növendék, mily könnyen felfedezi a tanító tántorgását vagy járatlanságát; s lehet-e oly nevetségesen szánalmas helyzet, mint midön az oktató, akaratlanúl is bevallani kénytelen: hogy nem tudja már mire tanítni a tanítványt!? Azonban a legszebb képesség is haszontalan, holt töke szorgalom nélkül; ha a tanító kényelmeskedésböl hanyag, vagy más mellékes, idölopó foglalkodást üz, ha valamely megszokott szenvedély vagy szórakozás kedvéért elmulasztja tisztét híven s pontosan vinni: *haszontalan szolga*, rendeltetésének nem felel meg s állomását nem érdemli. Míg a csemetéböl fa lesz: a kertésznek sokat, míg a gyermekböl ember idomúl: a nevelönek még többet kell fáradnia. Nem nélkülözhetö a türelem s józanság

sem. Már magában az életkor, fejlettség és felfogás ég s föld különbséget tesz a férfi s gyermek közt, s követeli: hogy amaz, — kivált ha nevelő is — tudjon ehez alkalmazkodni, leereszkedni. Ha továbbá meggondoljuk a gyermek természetes virgonczságát, szórakozottságát, csinjeit, és azt: hogy soknál a tehetség vagy ki nem fejlett még, vagy eredetileg gyenge és csak nagy munkával láthat nála az oktató annyi mennyi sükert s haladást; ezeket meggondolván: állítni lehet, hogy nem szükséges jobban sehol, mint a nevelésnél, a türelem; mely mellé a nyájasságot s hidegvért (ez utóbbi közel rokon amazzal), állíthatom; ha ebből kiesvén a nevelő, indúlatosan, böszülten lép föl növendékei előtt és ellen: ezeket megrettenti, elidegeníti magától, és nagy feladatának meg nem felelhet. És van még sok kellék, sok kisebb, nagyobb vonás, miket (tüzetes felemlítés nélkül), összefoglalni ebben kivánok: nevelői jellem, melyből kifolyólag az akarat erejének munkálni, a lelkiösméret szavának hangoznia kell szüntelen a lélekben.

Az oktató jelessége mellett, eszközli az ohajtott sükert, magának a növendéknek képességi mértéke s egyéb tulajdona is; a szelid, szófogadó, tanulni szerető s tehetséges gyermek mellett boldogság; — ellenben a szilaj, engedetlen, hanyag és nehéz felfogásúval: veszödség a tanító élete; s ég, föld a süker közötti különbség.

Nem lehetvén azonban jelen emlékbeszédnek a növendékekről szólni czélja, felemlítem inkább: mi van a tanítónak hathatós segélyére fontos működésében.

Isten után, kinél van egyedül a fáradozást megáldó s koronázó kegyelem: legfontosabbak a szülék; ők nyújthatják a leghathatósabb segélyt és támogatást; a segélynek pedig azon kellékkel és sajátsággal kell birnia: hogy

a tanító működését megelőző, velejáró és követő legyen.

A bölcsőnél kezdődik a nevelés; az anyatejjel kell a szülöttnek beszívnia a kifejlődés, idomulás ama finom s légszerű elemeit, melyek a leendő erkölcsi alak magasságára, szépsége-, jelleme- és színezetére, hathatósan és döntöleg folynak be. Ritkán, vagy a sors izzó tüzének legmagasabb hévfokán veszti el szinét a jellemnek itt nyert zománcza; a csorbát, tévesztés nyomát pedig, mint a dísztelenítő anyajegyet az arczon, holtig hordja az ember. Mily szerencse és segítség a nevelőre nézve, ha a szülék kezei közül, a gyermekszobából: szelid, fogékony, figyelmes és helyesen fegyelmezett gyermeket nyer, kinek keble hasonló az új földben tört, szépen, puhára elkészített virágágyhoz, melyben a kertész gondos keze által elhintett magvak könnyen kikelnek és díszlésre jutnak.

A nevelő törekvésével együtt s karöltve járó szülei segítség az: midőn a gyermek nem hall, lát és tapasztal mást a háznál, mint a növeldében; mert ha itt és ott nagy a légváltozás és különbség: könnyen zavar és egészségi változás lehet következménye. A szülei okos együtt működés és támogatás, a mester gondos keze által a fogékony lélekre vezetett alaprajzot és vonásokat, ellenkező fogás által le nem törli, el nem torzítja; így mindkét részről oly összevágó, egymást megértő s ellensulyzó a hatás: mint a lég természetes, egyenlő nyomása. Az olyan szülék, kik a gyermek előtt gáncsolják a nevelőt, feszegetik s birálják eljárását, s annak okos fegyelme elől eszélytelen védelmök alá veszik az elkényeztetett sarjat: nem tudják mit cselekesznek.

Azonban a gyermek nevelkedik, ifjúvá lesz, kikerül végre a nevelő gondjai alól, búcsút vesz a tantermek pad-

jaitól. A nevelés be van fejezve? Még nem egészen. Hogy teljes érvényre jusson s ízes gyümölcsöt teremjen a növeltnél mesterének hű fáradozása: ezt a szülei utólagos segítség- és vezetésnek kell kisérni. A tanidő még nem folyt le, csak az iskola változott, mely most már a nagy élet, a legnehezebb tanfolyamú iskola. Még mindig vezetni kell az ifjút, hogy életkorának szép, verőfényes, de sikamlós ösvényén el ne essék; eszközölni kell, hogy a megszerzett elvek alkalmazását, az elméletnek gyakorlatba vételét okosan értse s gyakorolni tudja. Sok becses kincscsel bír a kiképzett ifjú, de a kik azt előszerezni, egybegyűjteni segítették: okos használatának s megörzésének titkába is be kell avatniok, világba lépő, ujoncz birtokosát.

Ime, szomorú gyülekezet! mennyi beltulajdon, tapintat s megfeszített munkásság, mennyi kedvező külkörülmény és szerencse kell ahoz: hogy a nevelő sükerrel oldhassa meg magasztos feladatát, s kezei közül az életnek, társadalomnak, közügynek olyan jelöltet s tagot adhasson, ki a benne vetett reményt igazolván, helyét megállja söt valódi dísze s nyeresége leend annak. Elötte a nevelés terén mennyi akadály áll, melyet csak nagy erőfeszítéssel s önfeláldozással győzhet le. Az ilyen hű napszámosai a társadalomnak, buzgó apostolai a nevelés szent ügyének, serény s fáradhatlan fáklyavivői a közvilágosság- és müveltségnek, méltók a tiszteletre, mind életökben, mind halálukban.

Ezek egyike, — még pedig egyik legkitűnőbbjének adunk most végtisztességet, mely csendes, pompanélküli és komoly, minő a megboldogultnak egész élete volt.

Ő már kora ifjúságában egész lélekkel adta magát fontos hivatására, melynek bajnoka s egyszersmind zarándokja lett, folyvást sok nevezetes úri háznál és család ke-

belében nevelösködvén. Szenvedélye, tevékenysége azon egyetlen pontra irányúlt, nem ohajtott semmit, nem vágyakozott magasra; a deli, tetszös külsejü s magaviseletü, az eszes és szellemes férfiú önként mondott le a házas élet boldog örömeiről, hogy annál szabadabban, függetlenebbül szentelhesse egész életét a nevelés ügyének. Majd nyilvános növeldét s iskolát nyitott, melyből mennyi általunk ösmert, derék, hasznos és jelentékeny szerepet vivö férfiú került ki: az élö példák eléggé mutatják; s most koporsója mellett is sok egykori tanítvány megilletödött arczával találkozunk.

Nemcsak híven és szorgalmasan tanított, de maga is folyvást tanúlt s müvelte magát; beutazta a külföldet, meglátogatván a nevezetesebb tudományos egyetemeket. Tudta, érezte jól, hogy a világ egy perczig sem állapodik meg, hanem folyvást tökélyesül, hogy az ismeret is gyors léptekkel megyen elöre; s ö el nem maradt a kortól, ösmerte a tudomány legujabb mozzanatait, haladott az idö szellemével s a valódi müveltség színvonalán tartotta magát, élete vég óráját, mely rövid betegeskedés után, nyugodt hangúlatban, maga- úgy mint a világgal és Istenével békében, a halál eszméjével tisztában s menni készen találta öt.

Müveltségéről és széles olvasottságáról meggyözödhetett bárki, ha nehány óráig társalgott vele. Ezt igazolja becses, nagy szakavatottsággal összeállított, több nyelvü könyvtára, mely csak hirtelen áttekintés után is feljogosítja a szakértöt azon itéletre: hogy tulajdonosa müvelt és tudós ember volt. Ezt bizonyítják végre tudományos, többnyire a nevelési ügyet tárgyazó iratai, miket a világ elé jutástól nem belbecsök, hanem szerzöjük szerénysége tartott vissza.

Szívvel, lélekkel nevelö volt. Sokat futott fáradott,

tűrt, nélkülözött és szenvedett, de soha nem panaszkodott. Nem kiáltotta — mint ez most annyira divatban van — hálátlannak a világot; és több önbecsérzettel birt, mintsem magát, gyermekes érzékenykedéssel, a hivatal mártyrjának hitte s kiáltotta volna. Ritkaság de igaz: az élettel, világgal, az emberekkel s pályájával meg volt, világos és mély gondolkodó létére is, elégedve. A tanácsban, (hová a közbizalom ülteté), igazságos és tekintélyes biró; intézetében komoly tanár s tapintatos, hajlékony nevelő; mindig igaz hazafi, erkölcsös keresztyén, meleg lelkű ember, hű barát, élénk társalgó s vidám mulatozó társ vala.

Fekete zászló leng a finöveldén, mely körűl az árván maradt ifjú növendékek szomorkodó serge látható; az emberek résztvevő arczczal, öt emlegető meleg szavakkal találkoznak és haladnak az útczákon; a veszteséget a sajnálkozás sok alakú nyilatkozata bizonyítja.

Egykori növeltjei az életkor s polgári állás különböző fokain, ösmerősei, elvrokonai, tisztelői, a nevelés szent ügyének meleg barátai, végtisztesség-tevői, mindnyájan mondjatok s mondjunk áldást az elköltözött derék férfiú emlékezetére!

Csecsemő sirjánál 1850.

Mikép csillagfutáskor alig lehet figyelemre venni e gyors tüneményt, melynek vége kezdetével ölelkezik, midőn az éjben merengőnek rövid megdöbbenést okozva, tündöklő párakénl enyészik el a magasság roppant birodalmának távoli és titokszerű mélyében: úgy vagyunk parányi, jelenetszerű létével e csecsemőnek, kit e pillanatban anyja kebléről, anyja keblébe helyhetünk.

És megjelenik az észlelt események vakmerő búvára, életünknek s magunknak kalaúza s kisértete, fáklyája és lidércze: a gondolat; csábít, bátorít és ösztönöz kérdezni: micsoda e roppant birodalom fejem felett? Mióta, miért és meddig futják pályájukat benne a fénylő világtestek? Mi czélja volt a csillag gyors elfutásának? elenyészett-e a végetlenben, vagy ismét feltűnik az égnek más tájékán? Vagy tán látszat volt csupán és nem valóság? Mindenütt mély hallgatás; néma az éj, némák az eltűntnek égi társai.

Míg titeket fenn, kérdenélek
Nagy mindenség feltárt könyvének
Titkos betűi, csillagok:
Kérdés, talány nem lesz megoldva;
Mentek tovább mint kezdet óta,
S nyugoton — lehanyatlotok!

Mi az élet? Honnan jöttünk, mit akarunk itt s hová megyünk?! Mi vagyok én?

Magamnak is talány e földön.
Hideg por, ha napom kitöltöm?
Ha fájáról a lomb lehúll:
Többé nem zöldel, nem virúl!?

Miért született e csecsemő? Miért tűnt fel az életnek e kis futócsillaga, ha ily korán és gyorsan elenyészett? Elmúlt-e végkép vagy foly útja az ösmeretlenben, láthatlanban? Hogyan és hol lesz arányba hozva, kiegyenlítve a mérhetlen különbség, mely a késő vénséget ért agg és e kisded alig úgy nevezhető l é t e közt van? Vagy tán ez is csak tünet volt s nem valóság? — Kérdem mindezeket, és oh hála! keblemben nincs setétség és némaság mint az éjben! a r e m é n y s h i t felel, felvilágosít és kibékít.

Nyugodjatok meg a csecsemő sorsán, mely a két véglet egyike; ez igen korán, más igen későn. Egyik gyenge hajtás mely még ninos, másik száraz haraszt, mely már nincs erösen az élet fájához kötödve s forrva. A csecsemőnél még nem jött meg a vágy, eszmélkedés és küzdés, az aggnál már elenyészett; annak nincs mire emlékezni, ez elfeledett mindent. Gyermek mindkettő. A napnak sem midön feljö, sem midön lenyugszik, nincs forró heve. Igaz, hogy annak, ki sokáig élt: alkalma s ideje volt tenni, örülni s tökélyesülni; de fájdalom, gyakran az ilyentöl sincs, akár a boldogság akár a haladás tekintetében, mit irígyelni. E föld csak szállás, igaz hazánk a menny; alig érdemes a világon töltött legtöbb s legkevesebb évet összehasonlítni, a halhatlanság gondolata mellett. Ki kevés ideig élt: keveset botlott és szenvedett.

Ejtsetek könyet a kisded sírjára szülei s kedvesei; de ne sajnáljátok inkább, mint egy korán leszakadt virág-

bimbót kell; legyen örömetek s kárpótlástok az elhunyt többi kedves, virúló testvéreiben. Legyen ő nektek hirtelen elmúlt szép álom, egy merengő órában fel- és eltűnt, félig földi, félig égi kép. Ő az élet ajkának rövid, édes mosolya, örökké verő szívének egy rövid dobbanása volt. De azért él, útatok majdan az övébe vág; oh a parányi, puszta szemmel alig látható magvacska, a következő tavaszszal kikelni, virúlni, élni, épen annyi joggal s képességgel bír, mint a magas pálmák óriási diója. Midőn a Teremtő, bár igen rövid itt mulatásra, kibocsájtá kezeiből: ellátta a halhatlansági biztosító levéllel. Béküljetek ki, hogy a kis angyal a mennybe szállott; nem volt még a földé, s mégis részesült abban, mi a költő szerént legboldogítóbb itt; *ízlelte a nap meleg sugárit és anyjának csókjait.* — Nyugodjatok meg!

És te nagy, édes álom! mely a bölcső szenderéből fogadtad kebeledre a gyenge kisdedet: ringasd lágyan, szeliden karjaid között, míg egykor a virágillatba borúlt s madárénektől zengő kicsike sír megnyílik a feltámadás boldog reggelén.

Élet és halál.

Özv. Csemitzky Pálné felett 1851.

Mint e szent gyülekezet s egyház egykori lelkésze, nem állhatok meg elfogódás nélkül e szent helyen, hová egykor annyiszor fölléptem hirdetni a vallás vigasztalásait, s hol e pillanatban a fájdalom- és szomorúságnak kell tolmácsává lennem. Bármerre tekintek: mindenütt egykori kedvelt híveim ösmerös arczával találkozom, s lelkem felmelegűl a közöttük töltött napok emlékezetén. De talán könyekkel maradtam még adós, midön elhagytam e helyet s vissza kellett térnem, leróni tartozásomat? Talán nem volt elég az áldozat, melyet akkor az enyészet közülünk elragadt, midön én adtam által az elköltözők végbúcsúját a megszomorodott kedveseknek: hanem feltartotta a sors számomra ama szomorú kötelességet, hogy térjek vissza, s az elhunyt tiszteletre méltó asszonyság hideg tetemei felett fizessem le a kesergök nevében, a hála s rokoni szeretet utolsó gyászos adóját.

Nem csuda tehát, hogy elfogódás nélkül nem állhatok e szent helyen. Távol is vagyok azon igénytől, hogy megszomorodott lelketeknek vigasztalást nyujthatok, és nem a szónok kiván elöttetek beszélni a formák merevségével, hanem a fájdalmatokat érző s osztó ember a megilletödés piperétlen folyásában. Nem kell a szívtől elvitatni akarni

igaz jogát, hogy fájjon midön fájdalomra hivatott; s én sem lehetek tapintatlan s gyöngédtelen: gyenge vigasztalással mérgesítni szívetek sebét; sokkal többre becsülöm méltó fájdalmatokat, mintsem oly könnyen gyógyíthatónak véljem.

Ugyanazért, teljes igénytelenséggel, a legszokottabb jelenetekről, az élet és halálról beszélek; igyekezvén ez ellenkezőnek látszó fogalmak közel rokonságát nyomozni s a jelenségekben megnyugtatót mutatni föl.

Élet és halál! úgy tetszik első pillanatra, mintha két különböző országot neveztem volna meg, melyek közül az egyikben fény, munkásság és teljesség; a másikban sötétség, tespedés és sivárság uralkodik. Pedig mindez nem úgy van; kettőnek s ilyennek csupán az emberi hibás felfogás tartja azokat. Nincs halál a természetben; élet van mindenütt.

A mindenség örökös hullámzásban nyilatkozik; dagad és apad s ezen játékából áll elő minden egyéniség. Az emelkedést és sülyedést nevezi az ember élet- s enyészetnek, mintha az, mi leszállásában helyet cserél és alakot változtat, megszűnnék lenni s kilöketnék az örök erő munkásságí köréből.

A természet összerak és szétbont, növel és hervaszt, s azért hogy az alak változik, egy porszem sem vész el, mert a képleteket más-más előállításban tünteti ismét fel s e változásban teljességgel nem enyészet, de folytonos teremtődés és élet van.

A virágból szüntelen párolog és száll a jó illat, de ki nem fogy, mert rostjaiban és csöveiben ismét épen annyi leget s nedvet föz illattá, mennyit veszít. — Hogy a fa elveti kérgét, míg új gyűrűje nő, s elhullott levelei helyett ismét annyival

rakodik meg: épen ez a fa létezése. A tenger habja emelkedik és süllyed, dagály s apály váltják rajta egymást megszűnés nélkül. De az elrepült illat, a lehullt haraszt, az elsüllyedt hab, azért hogy önálló létöket vesztik, semmivé lesznek-e? Teljességgel nem! az egyetemhez csatlakoznak, felkeresik a rokonelemet s vele egyesülnek. Azonban felesleges szószaporítás lenne ama fel- és letűnés, keletkezés és hanyatlás elöszámlálását folytatnom, hiszen ama jelenetek minden perczben észlelhetök a természetben.

És az emberben nem ismétlödik-e eme tünemény? Igen! A test minden perczben meghal és születik egyszerre, annyit veszítvén az elválasztás, mint nyer a visszaszerző erő által, s ennek eredménye maga a létezés. Tapintsátok meg életereiteket, s minden pillanatban egy-egy lüktetés támadását s enyészését tapasztaljátok, úgy, hogy a süllyedés maga már alapja az újabb emelkedésnek s viszont, s épen e hullámzás az élet. Ember, több vagy-e te egy lüktetésnél a mindenség életerén? Azért hogy milliónként mulsz el, ez nem halál, nem enyészet, csak a nagy természet örök működésének mozzanata s nyilatkozata.

Midön az embernél az alaki szerkezet bomladozni kezd; midön az egyén az egyetemhez csatlakozik, a részletes életerök az általánoshoz kötödnek egészen természetesen és törvényszerűleg: azért sem anyag, sem erő nem veszett el, hanem csak az eddigi viszony bomlott fel; minden mi eltünt: ismét nyilatkozik más alakban, új körülmények közt és működéssel. E változást, ez alak- és viszony-cserét nem lehet halálnak mondani. Midön a testi feloldoztatás mozzanata beáll, eljönek az öselemek: lég, tüz, víz és föld, mindenik visszakövetteli s magához veszi saját részét, mit egyidöre az egyéniségnek kölcsönözött, míg nem marad semmi s el nem veszett semmi. A természet bont, alakít, szerkeszt, más-más

irányban működteti az anyagot és erőt, de elenyészni, megsemmisülni mitsem enged, hogy megmentse magát az ujonnan előállítás fáradalmaitól. Gazdálkodásával ellenkeznék, hogy a mi egyszer lett s van: megsemmisülhessen.

Valyon a léleknek nincs-e olyan lüktetése mint az életérnek? Van: ez a gondolat. A legegyszerűbb ember lelke sem lehet, bár egy perczre is, gondolat nélkül, s lehetlen volna oda erőszakolnunk lényünket, hogy ne gondolkodjunk semmiről, mert ez már maga gondolkozás. Ezt még a test álmában is teszi a lélek. Millió gondolat s eszme támad és enyészik el nálunk, s valyon nem e hullámzás tesz-e bennünket gondolkodó valóságokká?!

Hová, mivé lesz a lélek, midőn a test elbomlásakor, különválik működése eszközétől, az életművezettől, mely által vevé át a külvilág tárgyainak képét, s nyilatkozott kiható cselekvényekben? A lélek, — mert hiszen ki féltené ezt, mely nemesebb, magasabb, felségesebb, midőn az anyagot, a tökéletlenebbet is biztosítva látja az elveszés ellen?! — a lélek, más viszonyok közt, a testnél finomabb műszerek által kölcsön hatásban maradván a többi világgal, folytatja működését. És míg az anyag beleolvadván az eredetibe, régi alakjában többé nem mutatkozik s magára nem ösmer: a szellem fel nem oszlik, hanem *énjét* megtartja függetlenül; lesz emlékezete a multra s gondolata a jövőre. A *hol* és *mikép*, most titok előttünk; de ha a röget s parányi vízcseppet élő valókkal látjuk megnépesülve: nem képzelhetjük üresnek ama roppant tért, mely ég s föld között vagyon ama könnyű, átlátszó, magas világot, a lég és csillagok világát. Komoly pillanat, feloszlásunk pillanata, nem félünk töled, nyugodtan várunk téged, mely kiemelsz a földi gőzkörből, fel ama fényes tartományba, *hol a mi atyánk házában sok hajlék van,*

hol majd belátunk, a most csak sejtett titkokba! A vágy, a törekvés, mely már e tökéletlen viszonyok közt is feszíti keblünket ama világ felé: zálog arra, hogy az létezik s vár bennünket, s ha a természet a legkisebb állatot se csalta meg a bele oltott ösztönnel: minket se csalhatott meg a halhatlan utáni epekedéssel s vágygyal.

Nem két különböző erő s hatalom a lét s megsemmisülés csatázik egymással; nincs halál, élet van mindenben s mindenütt! Ne azonosítsd azért, oh ember! egyéni létezésedet életeddel, ezt ne féltsd, mert megmarad; de alakodnak át kell változni mint a hernyónak. Mit kívánnál? egyéni halhatlanságot jelen alakodban? Az képtelenség; az egyén semmi esetre se maradhat meg; nem: ha a világegyetem fenmarad, mert az csak az egyének változásával lehető; nem: ha a világegyetem szétbomlik, mert ez nem más mint az egyének összesége. De azért, oh ember! az irás szavaival: *Ne félj, nem halsz meg!*

Egyenesen e kifejezést kell használnom: ne félj! mert ama pillanattól, melyben az egyéni létezés megszűnik, az eddig önálló, az egyetemhez készül csatlakozni, vagyis szokott szólás-formánk szerint a halál pillanatától, úgy retteg az ember. Miért e kislelkűség és félelem? hiszen az útazó örül, mentül magasabbra hág fel a hegy meredekjén, mert annál szebb képeket s távolabb vidékeket láthat; az ember pedig megrémül, hogy a változás lépcsőzetén, magasabb, tisztább világba, nemesebb viszonyokba emelkedik, melyben vágyodó lelke előtt a halhatlanság tájai tárúlnak fel. Honnan van ez, mi az oka e jelenségnek? Oka a kishitűség; nincs az ember teljesen áthatva a más élet tisztább, magasabb örömeinek

bizonyossága felől; a földi törékenyt és csekély becsűt, de birtokában levőt nem örömest hagyja itt, a bár tökéletesebb s változhatlanért, mely remény és hitbeli, melylyel a vallás és bölcselet biztat. Oka a kevélység és önzés; hiú teremtés az ember, azt hiszi: ő a nagy világban a tengely, mely körűl minden forog s kinek kedveért egyéb teremtve van, s egyéni elmulása hiány és csorba lesz az egyetemen; önzése pedig restté teszi a jövőért fáradni és szenvedni, itt vetni ott aratni, itt víni a harczot s ott nyerni el a pálmát; a jelenért él, hal; ennek kéjpoharát ohajtaná ürítni, s ha töle függne: nem költöznék el e földről soha.

Hibás neveltetésünk- s intézményeinkben van továbbá az ok: hogy annyira félünk a haláltól. A gyermek, mihelyt eszmélni kezd, és azután nevelkedésének folyamában, az elmúlás eszméjét, mint rémítőt kénytelen megösmerni a körűlte levők beszéde- és magokviseletéből, míg maga is egészen hasonló lesz amazokhoz. Az egyiptusiak, nyilvános lakomáik alkalmával halálfőt hordoztak körűl, hogy lehangolják a kedvet; emez embertelen pogány szokás, bár más alakban ma is divatozik; kaponyát és csontokat metszünk a sírok szobraira, félelmek királyának nevezzük a boldogabb életbe vivő halált; a költészet, művészet vetélkednek egymással mentűl borzasztóbb alakban, velötlen váz gyanánt állítni azt elő. Alig hunyja be szemeit az elköltöző: rögtön megkezdődik körülötte a bántó eljárás, a sértő szertartás. Megszólalnak az idegizgató harangok, fekete gyász van nem csak a szomorú feleken, de a lelketlen tárgyakon is; a szónok: sírról s undok férgeiről, halál árnyékának völgyéről, lángról, sírás-rívás és fogak csikorgatásáról beszél. Bizony nem lehet tagadni: hogy gyakran az ima, mely a haldokló megnyugtatására van

szánva: még inkább felháborítja azt; s a kesergőket vigasztaló szónoklat, a szívek sebét még jobban fölvérzi.

Beszéljetek, írjatok s ábrázoljatok olyat, melyből — elborzadás helyett — inkább szeressük meg a halált s gyönyörködve járjunk a sírhalmok között, melyek egy ujabb, szebb élet melegágyai. Nem is akarunk töled félni boldog változás, mely magasabb, nemesebb viszonyokba helyzesz át; félelem nélkül omlunk karjaidba édes nyugtató álom! Hadd jöjön az óra, midön lehullnak zárai a titkoknak, melyeknek csak sejtelmében is boldogok valánk e földön, midön a lélek megtisztúlva a földi salaktól: kiterjesztheti szárnyait s repülhet a könnyü, tiszta legü világban, a mindenségnek elötte megnyílt térein.

Nincs tehát halál, élet van mindenütt; de így levén a dolog: nem estem-e ellenmondásba, midön igénytelen emlékbeszédem bevezetésében, magam is elfogódva, a ti méltó fájdalmatokról s keserüségtekről helybenhagyólag szólottam? Nem! Az elme komoly vizsgálódása s nyomozása mellett, meg lehet az érző szívnek is adni gyöngéd jogait. Tudjuk: hogy le kell a napnak szállni s a természet nyílt virágainak hervadni, mégis az alkony csendében s halvány sugárinál, a sárga színbe öltözött öszi tájakon bizonyos elfogódással s megilletödve állunk. Ez a változás édes-bús költészete. Ha a hozzánktartozót, ki távolabb útra indúl, megindúlás közt bocsátjuk el: nem önthetünk-e méltán könyeket annak eltávoztakor, ki az örökkévalóság hosszú utjára lépett. A köny és bánat szabados, szép, emberi, míg igaz határai közt marad.

Áldozzatok ti is könyeket szomorodott kedvesei a megboldogúltnak, a tisztelet, szeretet és emlékezés oltárán; a

kegyelet és hála kezei fogták be szemét, azok tegyék sírjába is, és takarják reá — áldás között — a pihentető hantokat. De ne feledjétek el, méltó megindúlástokban sem, hogy nincs enyészet s halál s ti is meglátjátok öt, egykor ama tökéletesebb világban, honnan azt súgja: Legyetek boldogok s áldottak! — *Elmondám.*

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Az emberi szív, nehéz csapások alkalmával.

Almási Balogh Gyula felett 1855.

Minden órán frisebb köny, mindennap újabb fájdalom! egymást éri a szomorú, megdöbbentő jelenet, emlékeztetvén az emberi élet nyavalyás voltára! A régi méregnek veszteni kellene erejét az idő és átplántálás által; gyengülnie kellene a sok ezer éves átoknak, mely fejünkhöz csapatott: de fájdalom, nem úgy van! Szenvedésben és siralomban oly gazdag az élet; virágai hirtelen elhullanak, de a tövisek állandók! Bizonyára a jelen nemzedék és kor is bizvást önfejére és sorsára olvashatja Jeremiás siralmait: *az ő szeméből alá menvén a víz;* és valjon nincs-e okunk szent Dávid király és prófétának Sámuel által megírt panaszát adni jelenleg is, egy megkeseredett szivű apa és anya szájába?! Elvevé az Úr haragjában az izrael fiait, *kik megszüntek az ő énekléséktől*, s nem látunk-e hasonló szomorú példát e pillanatban? Bizonyára, midőn a múlt elfogyott hátunk megett, s a jövendő biztosítékai, reményei, az ifjak hullanak: az Úr látogat minket mint az Izraelt: ad új bánatot, új panaszt, s elveszi fejünknek koronáját. Oh, valjon oly sok mérges párázat emelkedik-e fel a földről, hogy meg nem tisztulhat a láthatár, ki nem derülhet a menny felettünk!? Oh igazságos Isten! bűnösebbek vagyunk-e, hogy boldogabbak nem lehetünk!?

Ime, szomorú halotti gyülekezet! én is egy újabb leverő fájdalom hirdetése végett állottam e szent helyre; egy lángeszű, jeles tulajdonokban dúsgazdag ifju, hosszas sinlödés és kínos szenvedések után elhúnyt! lehullt, mint a fák sárgult levele! Mit mondok? Sárga levelét bizton hullathatja a fa, pályáját bevégzé, gyümölcsét megadá; de neki az élet munkára viradt reggelén, annyi reménynyel, annyi akarattal, annyi tehetséggel behúnyni az örök álomra szemeit: szomorú, lélekrázó jelenet! És a szegény szüléknek *eljött egyik jaj a másik után*, egyik sír hantján alig fakadt meg a fü: megásniok kell a másikat! alig hozott egyik fájdalomra enyhületet az idö: már a másik van jelen!

Midön e fájdalmat kell tolmácsolnom, beszédemben rövid leszek; mert kimélni akarom a vesztés súlya alatt roskadozó szíveket; mert, mondhatnék-e én többet és megrázóbbat, mint a koporsó, melyen írva áll: Almási Balogh Gyula, meghalt életének 23-dik évében. S végre, mert saját lelkem is tele van elfogódás- és fájdalommal.

Elmélkedem erröl: Mi látogatja meg az emberi szívet nehéz csapások alkalmával? vagy jelenleg megnevezvén a csapást: ha szeretett kedvesünket vesztjük el?

A kétség, midön a csapás fenyeget, sorsunk s életünk bizonytalan voltának tudatában.

A fájdalom, midön a csapás épen megtörténik, mert érzö szívvel bíró emberek vagyunk.

Megnyugvás a csapás után, mert keresztyének tartozunk lenni.

Midön a csapás fenyeget bennünket, a kétség habjai hánynak: valjon elmúlik-e tölünk a keserü pohár? vagy

Isten akaratjából ki kell ürítenünk azt? Mint a zivatar kitörése a villám lesújtása előtt, borongnak, tornyosúlnak a fellegek, a fényes nap hol kisüt, hol elsötétül: azonkép lelkünket hol a félelem sötét borúja fogja el, tudván, hogy életünk milyen mulandó, sorsunk mily bizonytalan, hogy olyanok vagyunk *mint a mezönek virága, mikor a szél átmegyen rajta, nem leszen többé, és nem ösmeri azt többé az az ö helye;* hol a *remény* mosolygó sugára deríti fel, hiszen *az Úr könyörülö, és megélhet a gyermek!* Mélységben és magasságban hordoztatunk; ha nehezül a beteg: böjtölünk, sírunk, és imádkozunk; ha könnyebbül: örvendez, éled lelkünk s ajkunk hálát rebeg az Úrnak. Képzeletünk, mely ébren, altunkban a beteg körül mulat: egyszer a terítön halva, máskor élve s boldogan mutatja kedvesünket. Minö próbáló, minö válságos napok! A lelki erö és gyermeki bizalom megmutatására szép alkalom adatik az erösnek, az igaznak; tér, egész fenségben feltünni, lángolni a szeretetnek; keserü, józanító leczke az önmagában bízónak. A kevély, tagadó, szunnyadó lélek megaláztatik, hívö lesz és felébred.

A *kétség* állapotjában két tulajdon jellemzi a szívet: hüség és áldozatkészség. Igen, a hüség! nézzétek csak, hogy a szerető szüléknek, a kedves anyának minden figyelme, gondja, gyöngédsége mint irányúl a szenvedöre! Mint lesi szíve dobbanásait, álmát, mozdulatát, betege keblének lassú pihegéseit. Nem sajnálja éjeit, a virasztás és gondoskodásba bele nem ún, bele nem fárad; nem létezik számára elszóródás, kedvtelés; felejti a világot örömeivel, tombolásaival, minden hiú dicsöségével; egy hely van, hova lelke vágyik, hol legkevésbé szenved; s ez a beteg szobája; mindig talál ott foglalkozást; ápol, sír, és imádkozik. Nem gondol magával, egészségével, életével, csak

kedves betegének szerezhessen egy tűrhető pillanatot. E hűséggel karöltve jár az áldozatkészség, mely nem drágál semmi árt a beteg fájdalmának enyhítésére; midőn nincs kiméive semmi áldozat a kedves élet megmentéseért. Micsoda becse volna ezért s e mellett minden földi jónak, értéknek és kincsnek? oda adja kényelmeit, mindennapi kenyerét, leveti köntösét, csak írt nyerhessen, mely a szenvedőnek egészséget ad. Leszállna a tengerek mélységébe egy cseppért, megmászná a járhatlan bérczeket egy füszálért, csak csepp és füszál életet adjon a haldoklónak! Szegényen, nélkülözve, nehéz munkában, szerencsésnek, boldognak érzendi magát, áldja Istenét, ha az, kiért mindenét áldozta: megmaradt. Vesszen, múljék el minden, csak ő maradjon meg.

És oh! milyen szomorú, hogy mindezeknek daczára is — mint a jelen gyászesetben — lecsap a villám, megtörténik a rettegett csapás, s a kedves beteg megszűnik élni! ekkor előáll a

---

Fájdalom, a csapás bizonyosságának teljes tudatában. Ha eddig a remény hagyott kezeinkben egy vékony szálat, melyhez fogódzunk, egy gondolatot, hova menekűljünk: most a vesztés egész súlyával nehezül lelkünkre. Midőn szakadozik a láncz, melyen napjaink öröme függött, bomlik a viszony, melyben boldogságunk vala letéve: megerednek könyeink, szívünket mély fájdalom foglalja el, mert hiszen érző szívvel bíró emberek vagyunk.

A józan okosság azt javalja, megnyugodni azon, min változtatni nem lehet: de hát félreösmerjem-e az embert érző szívével? az igaz bánatot jogaival? megtagadjam-e kül- és beltapasztalataimat a fájdalomra nézve? behúnyjam-e sze-

meimet szívetek erös és mély búsulása előtt, szeretö szülék és testvérek? Oh nem! Beszélek a fájdalomról, és azt mondom: sírjatok! Legyen a fájdalom valódi és mély, hiszen ez a szív jogaihoz tartozik; s az ég küldi a könyeket, hogy enyhület és áldás készüljön azokban a vérzö szívre; a lélek tisztúljon, nemesüljön, magasúljon általok, s a mások szenvedéseinek átérzésére képesebbé tétessék, közelebb hozassék az ember egymáshoz a közérzet és részvétel által. Enyhület van a könyekben; a terhes borúlatok is a zápor leszakadásával könnyülnek meg. A ki sírni és fájlalni nem tud, szeretni sem bír igazán! ki halottját szivéből meg nem siratja: adósa marad az elköltözöttnek. — Azért igen emberi a köny; igaz, méltó a mi fájdalmunk, a ti búsulástok szeretö szívek, az elfeledhetlen koporsója felett, és méltóbb annyival, mennyivel becsesebb, ritkább s érdemesebb vala, kit elvesztétek! Oh bizony elmondhatjátok ti: *Elesett a mi fejünknek koronája, — ezért szomorú a mi szívünk, — meghomályosodtak a mi szemeink!* De a *fájdalom* mélysége s igaz volta mellett is legyen bűntelen, hogy a miatta megszilajodott indulatok el ne ragadják az okos lélekkel bíró embert, ki örömben és fájdalomban ura tartozik lenni önmagának; mert vétkes lehet a legvalódibb fájdalom is, ha az által a szív megfásulván, közönyös lesz az ember hivatása és kötelezettsége iránt; elhanyagolja tisztét azokra nézve, kik reá néznek, kiknek sorsa az övéhez kötve maradt; ha túlságos fájdalom által az ember egészségének, elméjének, életének ártalmára van; ha zúgolódás és vétkes kitörések által lelkében kárt vall, s megbántja Istenét, kitöl ered mind a jó, mind a rosz, az öröm úgy, mint a szenvedés. A kétség állapotja készít a fájdalomra, a valódi de bűntelen fájdalom a csapás után

Megnyugvásra hív, — igen, mert keresztyének tartozunk lenni! Már maga a nagy természet így cselekszik műveivel, begyógyítja rajtok a sebet, s nyer egyszersmind, midőn veszteni látszik; mi magunk is úgy vagyunk formálva, hogy lelkünk testünk sebeire gyógyulást reméljünk és nyerjünk az idő s gondviselés kezeitől, s a szenvedések csatáiból becses erkölcsi nyereménynyel térjünk meg. A ki megszomorított, meg is vigasztal. Különben egyetlen bánat vagy csapás hasznavehetlenné tenné további életünket s többek romlása foglaltatnék a mienkben; pályánk ideje korán megszakadna, erőnk, tehetségeink czéltalanúl elvesznének. Mennyei atyánk ezen bölcs intézkedését tartjuk tiszteletben az által, hogy mi magunk is törekedjünk a megnyugvásra; hiszen a szent vallás egyenes követelése: a fájdalomban megbirálni, nem elveszteni, de megtartani magunkat, keresztyéni lélekkel nyugodni meg minden történeten. Bízni az Úrban, és nem félni, *ha zúgnak és felemelkednek is a tenger vizei, és ha annak háborgása miatt a hegyek leomolnak is.* Igaz ugyan, hogy sokszor kell nekünk a nyavalyás földi életben ellenkező dolgokkal küzdenünk, sokszor *keserüljük is Márah vizeit* a bujdosó izraelitákkal: mégis meg kell nyugodnunk! mert különben is hasztalan vergődünk, hasztalan küzdünk sorsunk ellen, a békétlenség által csak újabb sebet ejtünk magunkon, mert a megtörtént csapást eltávolítani nem áll többé senki hatalmában, hasztalan kulcsoljuk össze kezeinket az elköltözött hamvai felett: *ő nem jö ide vissza mi hozzánk!* Meg kell nyugodnunk: mert a mi történik, Isten akaratjából leszen, és zúgolódás által jó Atyánk rosz gyermekeinek bizonyítnók magunkat. Az ő kezében van minden történetünk, életünk, halálunk! *Oh bizonyára, jó várni és csendességben lenni, mind az Urnak szabadításaig, mert ha bánattal illet, ismét kegyelmes lészen.* És ki mondja

meg: mikép jobb nekünk és kedveseinknek, ha elköltözvén az Úrhoz mennek lakni, vagy itt maradnak e küzdelmes föld szinén? Meg kell nyugodnunk! hiszen nem vesztjük el kedveseinket végképen. Kibékülni nem annyira mint feledni. A megnyugvás már e földön sem zárja ki a szép emlékezetet, mely kedveseink képét szívünkben megtartja; *és nem megyünk-e mi is ö hozzájok?* Nem látjuk-e a természetben? nem érezzük-e kebleinkben? a holtakat epedve sirató fájdalomban? nem bírjuk-e Isten beszédében, a vallásban: jelét, sejtelmét, zálogát, biztosságát az örökéletnek, a halhatatlanságnak, hol kedveseinket ismét ölelni fogjuk? Oh szebb életnek édes reménye! ne hagyd el soha a mi lelkünket! segítsd emelni itt alant az élet keresztjét! légy ott midön kedveseink szemét befogjuk! légy ott midön a sírba szállunk! s valósulj meg egykor fényesen, dicsöségesen, amaz örök hajlékokban!

Tisztelt halotti gyülekezet! azon alkalom, mely engem e szent helyre állított, hogy némi töredék eszméket mondjak el az emberi szívnek nagy vesztéskori állapotjáról: néhai Almási Balogh Gyula 23 éves, magas reményekre méltán jogosító fiatal költő s láng eszű ifjú végtisztességtételének szomorú alkalma, gyermek korát mellőzve, hogy pályáját teljesen befejezze: 1852-ben a pesti *egyetemre* ment; de egy év mulva, fájdalom, sulyos betegsége miatt haza jöni kényszerült, s itthon folytatta saját szorgalmával, s tudós atyja vezetése mellett, sok oldalú, alapos kiképeztetését; e közben példátlan, s ifjúkorát meghaladó, resignatióval, béketűréssel, Istenben vetett gyermeki bizodalommal viselvén lassú haldoklásának szenvedéseit: a szülei mindent elkövető szeretet, ápolás, orvoslás és áldozat da-

czára folyó évi november első napján, reggeli harmadfél órakor jobb életre szenderült.

Ha az ifjú élet történetét, napjainak számát, össze mérjük azon fényes tulajdonokkal, melyekkel oly dúsgazdagon megáldatva volt: az éles ellentét mélyen meghatja, elszomorítja lelkünket. Hosszú szenvedés és rövid élet! mennyi tehetség, s mily kevés idő! Mily gyorsaság a futásra, szárny a repülésre, és mily rövid pályatér, korlátozott láthatár. Erös, lángoló szellem: töredékeny, mulandó test! oh neki a sors igen sokat, mégis igen keveset adott! Szenvedéseinek daczára, folytonosan tanúlt, müvelte magát s emésztetett a tudományok szeretetétől; és oh csalárd remény! mind ez a sírnak! mi kár a siket földnek e kincs, mely úgy gazdagította volna az emberi életet! Ő csak 23 évet élt, s hány 60 éves ember elszégyenelhetné mellette magát! Valamint a régi classicus, úgy a mivelt európai nyelvekben feltűnő jártassággal bírt; a komoly tudományokban alapos elömenetelt tön; erös, biztos itélő tehetséggel, minden szépért lángoló lélekkel, a mellett szelid, jó indúlattal volt megáldva: s ha Isten engedi, díszére válandott egykor azon helynek, melyet elfoglalandó vala; s tehetségei után biztosan mondhatni, mikép arra volt teremtve, hogy nevezetes szerepe legyen a társadalomban. Szép érzelmeiről tesznek tanúbizonyságot, részint nyomtatásban, részint kéziratban hátrahagyott költeményei, melyek a hivatás bélyegével, már is *hasonlatosok* valának, szent Dávid a költő király szavai szerint, *a hegyek közt felbuzgó forráshoz. mely folyóvízzé válik, s mellette lakoznak az égi madarak, és szólnak a fák ágai között.* — A tudomány és szépmüvészet mellett egész lélekkel függött a vallásos tárgyakon; a szentirást buzgalommal, lelki gyönyörrel, s egy higgadt férfiú komolyságá-

val olvasta; talán érezte az elkészülő lélek, hogy közel van Istenéhez, azért ragaszkodott ily hévvel szent törvényeihez. Jelleme szilárd, szíve nemes, ő maga kedves tiszta lélek volt! oly ritka jelenet: hogy róla 23 éves korában úgy lehet beszélnünk, mint egy komoly, higgadt férfiú, tiszta bevégzett életéről lehetne.

És mégis el kellett vesztenetek, bánatos szivű szülék! kiknek még azon szomorú körülmény sem adhat enyhülést, hogy öt naponként hervadni látván a sír felé: a csapás nem váratlan; mert szerető szívetek csak azt várta: *hogy az Úr könyörül és megél a gyermek;* s mert oly fiat veszteni el, mint a tietek vala: mindig váratlan, lelket rendítő csapás! Mit tudnék vigasztalástokra mondani, ti bánatos, gyászló törzs! melyről rövid idő alatt két lombos ágat hasított le a zivatar, melyek hajlott korotokban — a többiekkel együtt — minden vihar ellen fedeztek és beárnyékoltak volna! oh látlak titeket! látlak te szelid lelkű nő, páratlan édes anya! az önfeláldozás minden erejével évekig virasztani kedves gyermeked felett; érezni szenvedését, tenlelkedbe szedni nyögését és fájdalmait; szívesen ajánlani saját életedet az ő napjaiért Isten előtt! és mégis elvesztéd öt... Látlak, megkeseredett szivű atya! buzgó szolgája az Úrnak, köztiszteletű bölcsész, mély tudományú természetbuvár! mint folyamodtál a tudományhoz, természethez; mint mélyedél annak titkaiba; mint számítál, észlelél, keresvén a nagy szellemek irataiban, érczekben, fűben, fában gyógyszert kedves fiad számára! és mégis elvesztéd öt! *Ime sokakat tanítottál, és a megfáradott kezeket megerősítetted; a nyomorúság alatt elesendöt a te beszédid felemelték, és a reszkető térdeket megerősítetted! Most pedig, holott te reád jött a nyomorúság, nehezen szenveded-e? hogy szintén reád szállott, elretten-*

tél-e? Avagy nincsen-e helyén a te isteni félelmed, reménységed, várásod?

Keseredett szivű szülék, nagyatya, testvérek, rokonok! a vigasztalásnak Istene tekintsen ti reátok! a kétséget szenvedtétek, a fájdalmat érzitek, a megnyugvást kérjétek! Az elköltözött köszöni ápolgató hűségteket; csókolja hidegült ajkaival a dajkáló kezeket, melyek nélkül régen a sírba ment volna ő; melyek tartogatták, nyújtották eddig töredékeny napjait. Háládatos, szelid lelke lebegjen felettetek! Barátai, jó akarói, ez egyház nagyjai, kicsinyjei, legyetek áldottak az Úrtól!

Nyugodjál csendesen, korán elköltözött ifjú! a szülei, testvéri, baráti könyek által öntözött sírban; míg ismét életre hív az élet és halál hatalmas ura; kihez mi szomorú elhunytod, s végtisztességtételed alkalmával ekképen fohászkodunk:

Mi napjainknak és minden történeteinknek bölcs és hatalmas ura, nagy Isten! emlékeztess minket korán elköltöző ifjaink halála által arra, hogy az élet bizonytalan lévén: igyekezzünk idején elvégezni a munkát, melyet ránk bíztál. Igy bármikor, korán vagy későn jöjön is el a mi végóránk: nyugodtan hajthassuk le fejünket, mondván: Atyám! a te szent kezeidbe teszem le az én lelkemet. Amen.

Érdemekben megőszült s elhunyt öreg felett.

Tisztelt gyülekezet!

Ismét azon szép napok egyikére viradtunk, melyek oly ritkán jönek s hozzák elö a maihoz hasonló, meglepö alkalmat, midön komoly, de fulánk nélküli s jóleső érzések támadnak a szívben, magasztos színezetet nyer a gondolat, felmelegül a kebel s még a köny is, mely a szemeken csillog, fájdalomtalan, söt édesen esik a léleknek.

Tapasztalom, hogy e szavak hallattára, szemeiteket csudálkozva s kérdöleg emelitek reám, ki elfeledni vagy tekintetbe nem venni látszom: hogy temetésen vagyunk, hol ez általam felvett élénkebb hang szokatlan. Igaz, tisztelt gyülekezet! temetünk, egyik elhunyt felebarátunk koporsója felett, a végtisztesség-adás kötelességét végezve állunk; és én mégis helyén levönek tartom a hangot s fellépésem módját, mert a jelen alkalomban a megilletödésre igen, de szomorúságra, levertségre és gyászra okot nem látok.

Megkisérlem igazolni állításomat.

Legtöbb temetkezési szónok, — hasonlóan a haranghoz, mely mindenki fölött egyképen szól — rendesen így szokta nevezni s szólítni a jelenlevöket: szomorú halotti gyülekezet! Gyász kiséret! — Ez csak megszokott szólásforma, puszta modor, melynek legtöbbször semmi belsö

nyomatéka nincs, és a kiséretnek sem külső magatartása-, sem belső kedély-állapotára nem alkalmazható. Szinte bántó tanúja lenni, hogy a beszélő mint erőszakolja az omló könyeket szemeikre, a nehéz sohajt ajkaikra, a leverő gyászt és fájdalmat kebleikre azoknak, kik mindarról nem tudnak, mindabból nem éreznek legkevesebbet sem, s maga a szónok se lát semmit. Csudálatos, magunkat s másokat tudva ámító játék!

Kétségenkivüli, hogy az elmúlásnak mindig meg van természetes és sajátos benyomása a szívre; és bizonyosan szomorú, fájdalmas a hangúlat ott: hol elhagyatott árvák s özvegy sírnak a koporsóra borúlva, melyben a kenyérkereső apa, férj vagy édes anya fekszik; vagy midőn a család szeme fénye s reménye: az élete tavaszán elhunyt ifjú vagy hajadon felett kulcsolják a szülék kezöket kétségbeesetten fejökre. Valódi szomorúság és gyász fogja körül az életének delében, munkássága-közben kidöltet, a jelest, igazságost, azt ki a közjónak, nemzetének élt, ki a világosság és haladás szövétnekét hordá népe előtt, ki gyámola volt a nyomorúltnak, ügyefogyottnak, s áldása az emberiségnek. Bánat és mély részvét kiséri sírjába a véletlen s nagy szerencsétlenség által lesújtott embert; a höst, ki a szent ügy védelmében vérzett el, a jog s igazság vértanúját. Ezen esetekben, bizonyosan helyén van, mind a szót mind a valóságot tekintve, a gyász és fátyol.

De ha valamely szegény, nyomorúlt, kinek teher volt az élet s jótétemény a halál: az inség és földi szenvedések közül csendes pihenésre szólíttatik; ha olyan hunyja be szemeit: ki csak here, ingyenélő, minden becs, érték és sulynélküli naplopó volt a becses életben, hol kinek-kinek hivatása van, melyet be kell töltenie; vagy ha gonosz, istentelen, az elvetemültség mocsárába süllyedt nem-ember,

ki felebarátain csapás, a társadalmon rákfene volt, ha – mondom — ilyen társadalmi s erkölcsi szörnyeteg vesz el: minek s mire volna a sajnálkozás, a fájdalom, vesztés és szomorúságnak mosolyra ingerlö emlegetése?!

És, — hogy czélomhoz közeledjem — bizonyára legalább is szükségtelenek ama kifejezések oly esètben is: midön az emberi kor legvégsöbb határaig nyult, erö s egészség, erkölcs- és becsület, öröm és hasznos tevékenység közt folyt s feladatának minden tekintetben megfelelt szép, dús élet szövétneke alszik ki. — Nem szomorkodásra, de öröm- s lelkesültségre van itt ok, és hálára a gondviselés iránt, hogy az elpihentnek megfutni engedte a dicsö, példányszerű pályát, mely nemcsak lelkesíté s követésre buzdítá a szemlélöt, hanem áldásában s édes gyümölcsében részelteti most s még sokáig az emberiséget, a társadalmat.

Ilyen e mostani alkalom, midön ez igazán, szépen és hasznosan élt s napjait boldogan végzett érdemes és köztiszteletü férfiút tesszük sírjába. Igy s eddig kevés halandó él. Ez *a vénség* valóban *igen szép ékes korona volt.*

Engedjétek meg, végtisztességtevö felebarátaim, hogy erröl, továbbá az aggkor különbözö értéke s becséröl néhány eszmét mondhassak el, e kedvezöen kinálkozó alkalommal.

Szent Dávid király, valamint saját érzésünk s itéletünk szerént is: jó, szép s *Isten áldása a hosszú élet;* de nem feltétlenül, pusztán az évek számát, hanem belértékét s tartalmát tekintve; mert ha a méltán igényelhetö jeles tulajdonok emelik s teszik tiszteletessé: ezeknek hiánya, vagy visszás magaviselet s bünök lealacsonyítják s pelen-

gérre állítják az aggkort, melyben minden illetlenség fokozódva tűnik fel. Az irás is azt mondja: *Igen szép ékes korona a vénség*, de csak az: *mely az igazság útában találtatik;* s ki kell nyilatkoztatnom: — a nélkül hogy valakit botránykoztatni akarnék, — hogy az érdemetlen öreg iránt semmi tiszteletre köteleztetve magamat nem érzem, csupán azért mert sok időt élt, mert hiszen akkor, ama fák s állatok, melyek két-három emberkornyi időt érnek: különbek nála.

Ünnepélyesen ki kell azonban nyilatkoztatnom: hogy azoknak, kik betegség, vagy a késő lelki, testi gyengeség miatt, mintegy második gyermekségre jutottak: azoknak magaviselete nem esik, nem is eshetik beszámítás alá. Azokat sajnálni, ápolni, vidámítni, iránt ok — birálat s itélet helyett — elnézéssel s kegyelettel tartozunk lenni. Ah, mert az irás szerént, megjönek végre *a nemszeretem évek s idök. A nap megsetétedik és a sürü felhök elérkeznek. Midön nem bírják magokat az erösök; megállanak az ételnek örlöi és meghomályosodnak az ablakok; mikor felserken csak a madárkának szavára is; mikor fél minden halmocskától s az úton való botlástól* az ember; *mikor az ö kivánsága megfogyatkozik; megrövidül az ezüst kötél, megromol az arany-palaczk, mikor az ember életének utolsó idejére jut.*

Az emberi természetet jól ösmerték a szent irók, kik sok parancsolatban szívünkre kötik az öregek iránti kiméletet s a velök való jó bánást; mert a betegek szükölködnek orvos, a gyámoltalanok istáp nélkül; ösmerték a késő kornak nemcsak az imént leirt gyengeségét, hanem belső gyarlóságát, érzékenységét s félszegségét is, minden méltán itélet s megrovás alá jöhető oldalával. Látjuk ugyanis minden nap, némely öreg olyan magaviseletét, melyet

a kor sem elő nem hoz, sem rá felhatalmazást nem ad, valamint nem is menthet.

Tisztelet a kivételeknek, de fájdalom, a napok végére többnyire elnyűve van, szétrongyollik az ember; megvetemül mint a régi fakészítmény, nem csupán a fentebb szóban volt tekintetben, midőn gyakran nem is oka, — de erkölcse-, jelleme- s egész lényére nézve.

Élete folytában, mily számtalan ember magatartása s viselete volt puszta modor, betanult szinpadi szerep: mutatja nála a vénség, midőn a körülmények változása, a czélt-érés, megalapított jólét, kényelem s felvergődés miatt és végett, nem tartván tovább szükségesnek s érdemesnek viselni az álarczot: elveti azt, s a maga eredeti mivoltában tűnik fel. Az élet szövetének selyme lassan lekopott s a vastag, durva szálak meglátszanak. A lelketlen, földhöz ragadt fukarság egész utálatosságában mutatkozik az öregnél, nem ösmer szánakozást, szent czélt, nincs út vagy kulcs lelkéhez, mely testével együtt megfonnyadt, összetöpörödött; söt magaévá tenné, felfalná a világot, s telhetlenségében olyan mint a folyam, mely mentül közelebb jut a tengerbe szakadáshoz: annál több apró eret s patakot nyert már gyomrába. — Tekintély, felsöség, igazság-követelésre tart igényt; tudós- és csalhatlannak tartja magát éveire támaszkodva, pedig gyakran: *nem a vének értik az itéletet, és valyon a vén emberekben vagyon-e a bölcseség? és az értelem a napoknak hosszú voltában-e?* kérdezhetjük méltán Jóbbal. Érzékeny, sértékeny mint a gyermek; bizalmatlan mindenki iránt, önmagának se hiszen. — Mivel nem részesülhet az ifjúság kedvtelése- s élvezetében: irígyli ezt, szigorú söt lelketlen birája mindazoknak: kik még használhatják a nevető napokat s az életet. Farizeusi lélekkel mondja: *hogy minden hiábavalóság és a léleknek gyötrelme*

e világon; igen, mert szerepe lejárt a világon. Unalom, teher és kinzó zsarnok övéin, kik mitsem tehetnek, nem is pillanthatnak kedve szerént. Igy, micsoda dicsőség a hosszúra nyúlt élet, ha abban az ember hasonlóvá lesz a vén fához, melynek — termő erejét is elvesztvén — csak tüskéi lettek keményebbek, szúrósabbak s nagyobbak; és héja kérgesedett jobban meg. — Azonban, a vén ember egyszer-egyszer alig viszszataszítóbb, mint midön a természet szavára, az életerő hanyatlására nem ügyelvén vagy ügyelni nem akarván: folyvást s erővel ifjú akar maradni; midön viselete, mulatsága s élvezetei betegség és gúny forrása reá nézve, és a vén szeles, oly fellépésekre veteműl, melyekben megbámúlják s kikaczagják még a gyermekek is. Mily torz-látvány, midön az élvezet habzó poharának nem neki való tartalma félig kilocsog, míg reszkető kezével ízevesztett ajkáig viszi; midön a megvénhedett s helytelenkedő Salamon képmása lesz, vagy magához élettársúl olyat köt, kit minden világosan látó szem unokájának nézne. Lehet-e tisztelni az olyan vénet: ki magát teszi csúffá?

A vén emberek józanok, tiszteletesek, mértékletesek, a hit- szeretet-, és türésben épek legyenek. Ez a parancsolat, és csakis így tarthatnak számot jogosan: a közbecsülésés tiszteletre. Az érdemetlen, hiábavaló s vétkes öregnél, ki önmagáról elfeledkezve, méltóságát levetkezte, őszhajszálait megcsúfolta: kevés undorítóbb jelenet van a természetben s erkölcsi világban.

Ideje azonban, tisztelt gyülekezet! hogy a fenebbi nem-vonzó rajzot abba hagyván: siessek a mondottakból származott kellemetlen hatást enyhíteni, kinyilatkoztatván:

hogy van — hála az égnek! — sok jeles, teljes tiszteletet érdemlő öreg is. Ilyennek képét ohajtom e szép és kedvező alkalommal felmutatni, még pedig nem a pillanat keretében, az aggkorra jutottság jelen állapotának hideg másolatában, hanem végzett életpályájával együtt, mint a festő, ki figyelve a láttávra: alakját kellő háttérrel s világításban állítja elő.

Elhagyva a serdülés idejét, egyenesen azon válponton kezdem: midőn az ifjúság s a férfi kor, szép egymásba-olvadása történik. Az ifjú élt, zajongott, örült s álmodott, de az ébredés ideje eljövén: ébredni kezd; nem úgy, mint midőn az alvó, valamely háborító zajra vagy érintésre rögtön felriad, hanem csendesen, természetesen, erőszak nélkül; még alszik, de már eszmél is, félig szendergő érzékei felfogják a körülte történteket; behunyt szemével mintha látna, mosolygó képek veszik körül, ő enyeleg velök, de tudja: hogy rögtön elmuló álom-képek azok. Végre a látomások édes utóhatása közt, de az ébrenlét ingerével, a foglalkodás vágyával és érdekével, erősödve vidáman kél föl, hogy tisztét végezze.

És végzi híven, emberül.

Mily meglepő látvány, ereje- s kedvének teljességében, a lelkes, derék s munkás férfiú, ki azon czéllal s eszmével, azon kitűzött életfeladattal folytatja pályáját, hogy az emberiségnek hasznos legyen s önmagát minden körülmény közt becsülhesse. Lelki öröm látni: kedvét, erélyét, képességét a mint a munka nagysága s nehézségével szemben legyőzi az akadályokat, melyek a kishitűeket megállítják, elrettentik és hátravetik. Keble — a becsület nagy ügyét kivéve — minden aprólékos szúrásra érzéketlen, nem ösmeri a kiskorú sértékenység, hiúság, félremagyaráztatás lázát s betegségét; halad czélja felé, halad mint a vitéz,

karját kinyújtva, fegyverét feltartva, a zászlóra függesztett tekintettel; nem gondol vele: hogy tüskék tépik meg köntöse szárnyát, s prémjébe bojtorjánok ragadnak, s ennél nagyobb hatással nem volna rá a legválságosabb percz s fenyegetőbb akadály sem. Az ellent gúnyolni, erejét kicsinyleni, a hatalmat kihívni, a sorssal ingerkedni nem szokása; nem vakmerő, de bátor és elhatározott; kisértet, rettentés, jutalom s üldöztetés meg nem tántorítják. Az emberiség, haza, közmüveltség s szabadság ügyében fáradozva, épen oly kevessé rettenne meg Pyrrhus bömbölő elefántjai-, mint a dalolva felreppenő madártól.

Munkál híven, egész lélekből; nem válogat a szerepekben; hogy a munka-kör fényes-e vagy szerény: reá nézve nem különbség, szép és tisztességes előtte minden foglalkodás, mely a köznek hasznára van. Nem tartja alantabb állónak s magához méltatlanabbnak e jó honpolgár: a bánya mélyében követ fejteni a középület alapjába, mint ennek homlokzatára szobrot faragni s a nép riadó tapsai közt helyezni föl.

Jutalmat nem vár, ezt uzsoráskodásnak tartaná szolgálataért; de az elösmerést nem kicsinyli, nem veti meg, sőt az örömére van. Nem dölfös és nem érzéketlen. Síppal, dobbal nem hirdeti érdemeit, szolgálatát, de nem is takargatja annyira, hogy épen ez által tűnjenek szembe s tegyék kiváncsiság s beszéd tárgyává. Hív és józan. Nem tudja mi az: csalódni az emberekben, nem beszél áldozatai s a világ hálátlanságáról, nem tartja magát az ügyek vértanújának, pedig ne higyje senki, hogy az irígység, rosz akarat s aljasság őt is kimélnék, de észre sem veszi agyarkodásaikat. A magas szobrok nem ingadoznak azért, hogy férgek turkálják lábaiknál a földet. Igaz, erős és természetes. Cselekszi: mi erejétől csak telik, szinpadi látványos-

ság s utógondolat nélkül, cselekszi híven, lelkéből, teljes kötelesség-érzettel. Nem különcz; rokon, barát, családtag, polgár és ember. Ő egész férfiú, hibátlan alak s jellem.

És a jó sors is mosolyog életére, mert a mily szép, magasztos és hasznos: oly hosszú, kedvvel, erő- s egészséggel koronázott az. Becses élet! áldása a népnek s a környek a hol foly, a messze jövő is jótékonyan érzendi, hogy a derék létezett, munkált s épített s hálásan fogja nevét említni az akkori embernyom. Ő, maga is boldog annak szerény tudatában: hogy tett, a mit tehetett s fáradozása nem maradt gyümölcs nélkül, bár önzetlen, nemes lelke nem veszi számításba a jó munkát, melyet végbe vitt, az áldást, melyet maga mögött hagy, mint a szarvas, mely gyors ugrása közben üdítő forrást rúgott fel a vizetlen rengetegben.

Azonban az évek sokasodnak, a nap hanyatlik s estére jár az idö. A felfogás még világos, az akarat kész, a lélek erös, de a szervezet gyengül, a hajfürtök fehér színt váltanak. A férfiúból: hajlott korú, majd öreg, de szép, tiszteletre méltó öreg lett, eme kor bájával, nemességével s méltóságával. A fenséges épület homlokát mély vonalak, redök borítják s látszik rajta az idő korma, de az örökifjú borostyán, eleven-zöld leveleivel ölelve borúl, simúl reá. Érzi a jeleket, de sem idő után az erősbek, tevékenyebbek helyét elfoglalva tartani, sem idő elött az élet és társadalom nyugalmazottja lenni: nincs szándokában. Használ most is és betölti helyét; a karból fő, a küzdöből tanácsadó, a vezérből látnok lön. Haladásával s tüneményeivel nem ócsárolja a jelent s ennek rovására nem dicsöíti a multat. Távol van töle az öregek sajátságos káröröme, melylyel, — útbaigazítás helyett — így szólnak az ifjúhoz: próbáld! Ő szívesen közli tapasztalatait a járatlannal, s

a nemzedéket — mint fiait a sas — repülni, haladni tanítja. Őreá tekintve, öt gondolva, nem szükség sem világi, sem vallási törvények által ráparancsolni az emberekre: *tiszteljétek az öreget s keljetek fel elötte;* egyénisége önkénytelen tiszteletre készt mindenkit, s részesül is azon kegyeletes hódolatban, melyet érdemel; multja, érdeme, személyisége, parancs nélkül parancsolja a fejeknek: hajoljatok meg; és örül, boldog mindenki, a gyermektől a vénig, ha azt teheti. Nem éri el a félöntudatlan, gyámoltalan, második gyermeki állapot, hanem felemelt fövel, vidám arczával, nyavalygás, betegség s a végórák lehangoló jelenetei nélkül alszik el. A tiszta nap ragyogva huny le s még azután is sokáig világít, mintha még le sem szállott volna. Ime a szép életpálya s a hasonló vég!

Lehet-e a természetben s erkölcsi világban, az ilyen öregnél magasztosabb jelenet?!

Hátra volna még a mondottaknak, az elöttünk koporsójában nyugvóra alkalmazása, de az felesleges és szószaporítás lenne. Hiszen az ö képéről vettem a fenebbi vonásokat, azon különbséggel: hogy halottunk számára a gondviselés nem ép oly tágas kört mutatott ki; de elég szép tere volt, s azon nagygyá, hasznossá s feledhetlenné is tette magát. Hozzátartozói áldják életét, a közérdek hálás emlékezetben tartandja fel nevét; s mindnyájan meghajtjuk fejünket elötte s a hozzá hasonló érdemdús öreg elött.

Most pedig, tisztelt gyülekezet! enyhítsd, megróvásod súlyát, mely egyszerű beszédem elejét érte; most bizony nem siralom- s gyásznak, hanem megnyugvásnak s lelki magas örömnek alkalma ez, midön ilyen szé-

pen folyt, ilyen szépen végződött földi pálya felett elmélkedünk. Csak az szomorkodhatnék, ki örökre itt akarna maradni; a mi pedig képtelenség. Söt áldanunk kell az isteni gondviselést az ilyen példány-életért, kitűnö öregség- s elmulásért s kérnünk szívünkből, ajándékozza meg az emberi társaságot több hasonló derék taggal az idök folyama alatt.

Pályádat híven megfutott, *hitedet megtartott* agg, vedd el koronádat odafenn!

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Hűség.

Özv. Molnár Károlyné felett 1855.

Ha az ember figyelemmel átgondolja az életet: alig tudja megmondani, micsoda benne az: a mi bennünket oly szorosan köt magához? Annyi lelki, testi nyomor daczára, honnan ez az erős életvágy? Az örökös fáradalmak közt ez az irtózás a nyugalom helyétől?! A fáradt vándor alig várja, hogy lehajthassa fejét; az élet vándora fél a pihentető estétől!

Egy régi phoeniciai bölcs beszéli*): hogy az ember, megteremtetvén Istentől, rögtön ismét mély álomba esett, az ébredés vágyának minden jele nélkül; míg az Úr szerezvén a mennydörgést, annak harsány szavával költé fel. Különös, akkor nem volt kedve felnyitni, most nincs kedve behúnyni szemeit; akkor nem akart élni, most nem akar meghalni!

Igaz, hogy elég szomorú is az ember vége! *meghalt!* e szócska igen rövid, de annyit kell szenvedni az embernek, míg ezt elmondhatni róla! míg a gyűlölt sírhoz, az enyészet és férgek tanyájához joga lehet! Nehéz kínnal kell megérdemelnünk a gyászos véget! Az elmúlásnak mindenhol van bizonyos szelidítő költészete; a harmat mo-

*) Sanchuniaton, Krisztus előtt 1200 évvel.

solyogva, a virág illatozva enyészik el; a sárgúlt lomb fájdalmatlanúl hull alá; s nézzétek a lelki, testi kínok között vergődő embert: az ő vége valóban szomorú!

Azonban nem e sötét képekben fekszik fő oka az ember irtózásának az elköltözéstől; e szó: élni, vonja az embert oly erővel a földhöz, s teszi az elválást félelmessé. Az élet arcza szintúgy nem igen fényes; alig léphetni itt egyet is göröngytelen ösvényen, s hogy sebet ne kapjon a szív, az érdek és szenvedély keserű harczában, melyet az ember folytat ember ellen, de élni, élni...! s ha az élet még egyszer oly inséges volna is, s a halál angyala legbájolóbb alakban ölelné is keblére a halandót: mégis itt maradna, itt örökké! nyomorogni, sárban fetrengeni, de élni...! A szűk keblű halandónak becsesebb a hitvány jelen, melyet kezei közt tart, mely bizonyos, a túlvilág legfényesebb dicsőségénél, a mely még igéret- és reménybeli. Mit neki vallás és bölcselem! s azon felvilágosítás, azon megnyugtatás, melyet azoktól nyer élet és halál felől; hasonlatos ő a hernyóhoz, mely jobban szereti élte azon szakát, midőn a kövér falombokon csúszva mászva lakmározott, mint mikor ékes, röpkedő pillangóvá változik.

Ezen erős életösztön eredetileg bizonyosan nagy dolgok végzésére s öntökélyesítésünk czéljából oltatott belénk; s nincs is máskép igazolva, mint jeles, boldogító tettek által, melyek valódi becset adnak az életnek; s fájdalom! mi az legtöbb embernél? önkielégítési vágy a földi örömök mezején! Innen a számtalan liha élet, melyben semmi súly, semmi czél, semmi becs nincsen. És minő gúny! míg e nyomorúltak, kiket az élet úgy szeretne lerázni magáról, s úgy megkönnyűl, midőn megszabadúl tőlök, mint az élőfa, ha leesik róla az ágán rothadt gyümölcs, míg e nyomorúltak harmad-negyedízig meglátják magokat csemetéikben:

a jelesek, a kivételek: nemes czéljaik, közhasznú életök közepett enyésznek el véletlenül!

Tisztelt szomorú gyülekezet! e véletlenül elenyészett jelesek egyikének gyász-ünnepélyén jelentünk meg; kiben épen úgy meg volt az erös életösztön, mint más halandóban, de igazolva termett gyümölcsei — a nemes tettekben, a jótékonyságban, melyek az eltöltött, s fájdalom! reménytelenül megszakadt napoknak jelentöséget, becset kölcsönzének. Ő mindenesetre oly jelenet vala, mely a földi lét kopár képét segíté felderíteni, és sok vállon megkönnyíté az élet nehéz igáját, s elvesztésekor mélyen érezzük: hogy az élet mégis rövid! Mi is meghalunk egykor mindnyájan! azon komoly megilletödés nevében, melylyel gondoltok azon órára, midön felettetek is megzendül az élök ajkain a végtisztesség szava: felhívlak benneteket, szenteljünk nehány perczet e jeles nő emlékezetének; fölhívlak benneteket, kisérjétek szavaimat becses figyelmetekkel, míg kifejteni törekszem, hogy bennünk az erös életösztön csak a híven végzett emberi kötelességek által igazoltatik.

Legyen szabad e kötelességeket jelenleg egyetlen szóba rámáznom, s e szó: hűség. Hűség a természet, hűség tenmagad, hűség az emberiség iránt.

Légy hű a természethez! Minden tudomány és ösmeret innen vette eredetét; az ó- és újkor bámulatra méltó felfedezései, csak a természet szorgalmas tanúlmányozása által valának lehetök. A századok apostolai, kik új-új evangeliomot hirdettek koruknak: a természetben készültek kiküldetésökre.

A természet nem zárja be az örömök forrását, nem

kárhoztat rideg remeteségre; söt élvezni hagy, élni enged és tanít; de az élvezet nem lesz kárhozatos, mellette test és lélek erös, ép és tiszta marad: a forrás, melyből örömeit meríted, nem apad ki, nem szül kábulást, nem hagy hátra émelygést.

A roszúl értelmezett müveltség örve alatt hátat fordítni a természetnek: öngyilkosság; s fájdalom, korunk messze távozott a természettől! eledeleinket nem táplálkozás- hanem lakmározásra fordítjuk; maszlagos italaink nem enyhítésre, de elkábitásra valók! erövel akarunk megmenekülni a józanságtól! nappal alszunk, éjjel virasztunk; az egyszerüség, házias szép erkölcs, mely öseinket jellemzé, nincs többé! öltözetünk, szokásaink keresettek, életünk erőszakolt, rajtunk és körültünk minden mesterkélt, semmi sem természetes. És e pártütésért megbosszúlja magát a természet irtózatosan, a nyavalyák új, soha nem ösmert nemeiben, a lelki, testi elkorcsúlásban, a satnya nemzedékben. Kinek gyermeknek kellene lenni, már ifjú; az ifjú férfi; a férfi aggott öreg; s az öreg? öregséget ritkán szoktunk érni! Tekintsétek meg a civilisatio fennjáró halottait, kik sápadt, korán elnyütt arczával, enyészetes lélekzettel ijesztgetnek az emberi társaságban! kik az élet tavaszán érve vannak az enyészetnek; nézzétek üvegesült szemeikben a semmivé lett életet; ajkaikon a túlhasznált gyönyörök csömörének undorító kinyomatát; nézzétek, és mondjátok meg: mi biztosítéka van ezekben a jövönek? Mit várhat ezektől az emberiség közjava? Légy hű a természethez! mért hagynád el fizetett emlökért az édes anyai kebel tápláló tejét? onnan jöttél, onnan élsz, oda térsz vissza!

A természetteli társalgás, titkaiban buvárkodás: a tudás és gyönyör forrása; az értelmet gazdagítja, a szívet

boldogítja; egy fűszál is társalkodó barátod leszen; okról okra, nyomról nyomra menvén: dicső, csodás világ tárúl fel lelked előtt; olvashatsz a csillagokban, az örök Isten által írt mély titkú hieroglyphekben; gyönyört találsz a villám tüzében, a mennydörgés szavában, beszélsz a madarak és virágok nyelvén; minden fűszálban és porszemben megjelen neked az Úr, mint Mózesnek az égő csipke-bokorban. Alkalmad lesz bámúlni a természet örök törvényeit, melyeknél fogva ront és alkot, de semmit elveszni nem hagy; arra, mit a tudatlan elenyészni vél, te új alakjában ösmersz reá; nyilván lesz előtted a kezdet és a vég; mosolyogsz, ha valaki halálról beszél; a dicső természetnek még eltéréseiben is a legpontosabb czél- és törvényszerűséget találod!

A természet megtanít mértékletesség- s egyszerűségre, megtanít élni, munkálódni, rendeltetésedet betölteni. Fájdalmadban, könyes szemekkel borúlván kebelére: nyugodtan, megvigasztalva kelsz fel. Visszaadja mit a nagy világban a müveltség elvett töled: egészségedet, nyugalmadat. Küzdelmeidben s a nagy munkákra erőt kölcsönöz, mint Antaeusnak a föld, valahányszor azzal érintkezett. Csodákban kifogyhatlan kebele újabb-újabb gyönyörre hív, búvárkodásaidban bölcsesé tesz s éltedet meghosszabbítja, mert *a bölcs percze hosszabb a bolondok századánál!* ereidben vígan fut a vér, mint a bérczi csermely; szemedet az életkedv fényesíti meg, kebled nemes vágyak dobogtatják. Légy hű a természethez! élted meghosszabbúl, becset nyer, erőt a kötelességek betöltésére, s czélt ér benned az erős életösztön.

Légy hű tenmagadhoz! Ki azt hiszi: elég az embernek magát a közvélemény előtt tisztán tartani, s hogy

saját énjének nem tartozik számadással, felelősséggel: roszúl számít! tenmagad ellen nem tehetsz hamis tanúbizonyságot! Leghübb barátod s legüldözöbb ellenséged tenmagadból telik ki. Mit ér a külméltánylat és taps, ha becstelen vagy tenmagad előtt?!

Ellenben, ha biztosítád az önbecsülést: nem zavar meg semmi; önhűséggel felfegyverkezve, sértetlenül jösz ki az oroszlánok veméből mint Dániel! Őrizkedjél amaz átkozott tüztől, mely jobban süt és kínoz, mint az égő máglya: arczod lángja ez, midőn pirúlnod kell tenmagad előtt!

Ajkadon minden szó, éltedben minden tett úgy hasonlítson egymáshoz, mint édes testvérek szoktak, mint egy anya gyermekei, kik egymást mindenhol megösmerik, elfogadják, vészben és halálban jót állanak egymásért. Ne lehessen megfogni saját szavaiddal, megszégyeníteni saját tetteiddel, megczáfolni saját életeddel. Önhűséged legyen tántoríthatlan, következetes! ne szálljon le- és fel a körülmények szerint, mint a légmérő; légy az ma, ki tegnap valál! Ha kivontad szablyádat mestered védelmére mint Péter, ne tagadd meg öt viszont egy szolgaleány szavára! Több reményem van azon emberben, ki tévesztett úton szilárdan jár, mint a ki jó ösvényen tántorog; amaz a jó ügy bajnoka lesz, mihelyt az igazságot fölismeré; emez soha!

Őrizd meg kebled bizalmát! ne bánd, hogy sokszor méltatlanokra vesztegetéd, eleven szenet gyüjtél fejökre; de bánd, ha csak egyszer is elzárkozál az előtt, ki bizalmadra méltó vala. Ne veszítsd el hitedet az emberiségben! A szeretet az erénynek anyja, ne hagyd elköltözni lelkedből, mert félő, hogy a többiek is követik. — A kegyelet, vallásos erény, önmegtagadás, mind az önhűséghez tartoznak. Indulataidat fékezd meg korán, nehogy mint a tigris fiak felnevekedvén, széttépjenek!

Légy hű tenmagadhoz! A szenvedésekben leghívebb; hiszen akkor van magadra legnagyobb szükséged! nehéz órákban tetszik meg az igaz barát! Minden csábítás törjék meg önhűséged paizsán, légy olyan, mint a föld legnagyobb gyémántja, ne merje senki becsedet latolgatni; csak egyszer légy gyenge árt szabni, bármily magas árát magadnak: árverésre kerülsz, a legtöbbet igérö megveszen, mint hitvány portékát! Tudj tűrni, feledni, megbocsátani, — tudj szenvedni s meghalni, — csak önárúlásba ne esséL

Szenteknek ösmert érzelmeidet szolgáld tisztán, buzgón, mint a hívő Istenét; bennünk is Isten lakik, ki büntet és jutalmaz! Ha hűtlen lettél tenmagadhoz, ebből meghasonlás következik magaddal; elveszted az életirányt, a föld kiesik lábad alól; vagy elvesztél gonoszúl, vagy aljas gonosztevővé sülyedsz, másokat elveszteni.

Az elvhűség legyen nagy szó elötted mindenha, nézd a történetet: mennyi nyomort, könyet és vért árasztott az emberiségre, az elvbeli hűtlenség!

Légy hű tenmagadhoz! élted becset nyer, öntudatod tiszta, jellemed szilárd lesz; ember leszesz a szó magosabb értelmében; méltó az életre, melyhez erös ösztön köt, s melyben megtetted a magadét.

Légy hű az emberiséghez! Ne feledd, hogy annak egy tagja vagy, jólétét avagy szenvedését szükségeskép megérzi egyéniséged is. A vérerek a test legkisebb tagjáig elviszik az egészséget s a kórt.

Nincs igazad, mondván: rosz a világ, elfajúltak az emberek, nem érdemes magamat általok érdekeltetni! Épen azért! ha rosz: javítsd, ha beteg: gyógyítsd! hiszen az egészségesek úgy sem szükölködnek orvos nélkül. S val-

jon nevelni akarod-e szükkeblűséged által azon gonoszt, mely ellen épen panaszkodol? terjeszteni a nyavalyát, melytől épen félted magadat? élesíteni akarod-e a tört, melytől szíved épen most is sebes?! Ne csald meg magadat! a megtagadott, megtapodott emberiségben tenmagadat is megtagadod, megtapodod! érdekeiben saját érdekeidet hanyagolod el! s a köz gyámoltalanságnak magad is egyik bénája leszesz. S ha te fentebb nem dicsekszel nemes tettekkel azoknál, kiket kárhoztatsz: mivel vagy különb? hol veszed a jogot: itélő biráúl lépni fel irányukban? Az a kő, melyet az emberiségre dobsz, tenfejedre pattan vissza!

Azt mondod: az emberiség beteg; legyen! de úgy szoktuk-e gyógyítani a bajt, hogy gyűlöljük és megöljük a beteget? Az embergyűlölet nem mutat magas szellemre, söt a gyűlölködő törpeségéről tesz tanúbizonyságot; felebarátink kicsinylése, a világ és társadalom henye gáncsolása, bő köntös, melyet azok viselnek, kik menekülni akarnak az emberi kötelességek terhei alól, melyekkel mindenki saját körében s erejének mértéke szerint tartozik. Az emberiség iránti hűség nem jótétemény, tartozás az, melynek fizetése csak az élettel szűnik meg, s nincs joga senkinek magát feloldozni alóla. Kezünket összetenni, fülünket bedugni az emberiség jaj kiáltására, szívünket elzárni a segedelemre késztő érzelmek előtt, semmi részt nem venni az élet közteherviselésében: elhiszem, hogy kényelmes, de nem emberi!

Hordozd azért lelkeden híven az emberiség — testvéreid érdekeit! öröme, bánata, közös legyen veled; haladása dicsekvésed, győzelme győzelmed, visszaesése fájdalmad! Gyógyítsd sebeit, törölgesd könyeit, a jótétel gyakorlása életszükségeddé váljék! értsd meg a czélt, mely általad is, bármi kicsiny tagja által az egésznek, eléretni kiván: elébb

vinni az emberiséget végczélja felé. Megtanulhatod a természetből, hogy az ember nem magáért s magának teremtetett; egy fa és fűszál ezer meg ezer gyümölcsöt s magvakat hoz, holott egyetlen egy is elég lenne tovább folytatni a faj életét kikeletről kikeletre; de úgy akarta a bölcs alkotó, hogy egyik teremtménye a másik által és mellett éljen s fenn álljon a világban látható szép hármonia. Erőd, tehetséged, tulajdonaid azért advák, hogy emeld, boldogítsd általok az emberiséget, s benne magadat. Kölcsönös segítség, kölcsönös szeretet nélkül elpusztúl a világ, összeomlik az emberi társaság épűlete, ha oly csoda enyvvel lenne is összerakva, mint valának hajdan Babylon köfalai!

Micsoda a te életed, önző, hűtelen, lelketlen tagja az emberi társaságnak?! útálatos holt tetem e nagy testen! egyedül állsz e népes világban, mintha valamely puszta szigeten élnél! Örömeidet, fájdalmaidat nem érzi senki, s te nem érzed senkiét! eltagadja a ki ösmer; kikerül, valaki találkozik veled; ajtód előtt fű nő, mert nagy szorúltságban van, vagy eltévedt, ki megfogja annak kilincsét; hol a kéregető is csak egyszer szokott megfordúlni. Te nem fegyverrel mint az úton álló, hanem pör, kötvény, uzsora és hamis lelkűség által rablod meg embertársadat! utálatos, gyűlölt, kerűlt, megvetett vagy Isten és ember előtt, mások és tenmagad előtt; fiaid előtt, lányod előtt, fertelmes kívűl, fertelmes belől! a nemesebb, magasabb gondolatokat nem ösmered; szíveddel nem foglalkodol, mert hiszen szíved nincs; Isten nevét csak akkor említed: midőn — nyájaid levén — a szegény egyetlen báránykájáért hamisan esküszöl! nem érted e szót: szegény, özvegy, árva, szerencsétlen; nem ezt: haza, vallás, közjó, emberiség; nem jó veled egy nevet viselni, szomszédságban lakni, egy társaságban élni, egy határon szántani. Nem szégye-

nelsz élni nyomorúlt!? hát mi czél van elérve a te létezéseddel? mi igazolja benned az életösztönt? Távozzál! add át helyedet valamely hasznos oktalan állatnak! Menj aludni! a dögvészes hullák nem oly ártalmasak a föld alatt, mint annak színén! Halj meg! hadd legyen öröm napjok az embereknek!!

Legyetek hívek az emberiséghez! hűségetek nyilatkozzék testvéreiteket emelő, boldogító tettekben! s lesz a miért léteztek; becse lesz élteteknek, s a hálás emlékezet meghosszabbítja hamar múló napjaitokat!

Tisztelt szomorú gyülekezet! dicsőült halottunk, — kinek gyászünnepélyére gyültünk egybe e szent helyen, hol az ő sírja felett borongó fájdalom és hála egyikre reám is ruházta a szomorú megtiszteltetést: meggyújtani felette a kegyelet és végtisztesség tömjénét, s szavakat adni az ünnepélyes, de fájó érzelmeknek, melyek az ily véletlen elválást kisérik; — dicsőült halottunk életében tisztán látom azon fénypontokat, melyeket beszédem folytán az emberi életben, általánosságban keresni megkisérlettem; rá találok a díszes tulajdonokra, melyek igazolák nála az életösztönt, becset kölcsönöztek földi napjainak, s a rövid 51 évnél tovább nyujtsák a tisztelő szívek hálás emlékezetében.

Nem érzem magamat sem hivatottnak, sem képesnek: élte minden jeles tulajdonait összeszedve, egy díszes koszorúban tenni ravatalára, különben is valamely nemes élet, minő az övé is vala, hasonlít a tengerhez, mely sokkal több gyöngyöt zár el mélyében, mint mennyit fölszinére vet; a szív magas érzelmeinek csak kevés része jön tudomásra a világ előtt, a jóltevő kéz munkája titokban történik; úgy cseppegtet írt a megsebhedt szívekre, hogy csak

a gyógyító, a beteg és az Isten tudja azt! Ilyen tenger volt az ő élete; — engedjétek azért, hogy csak képének fő vonását: a beszédemben keresett, s életében megtalált hűséget említsem meg röviden; hűségét a természet, önmaga s felebarátai iránt, mely adott neki életörömet, tiszta öntudatot, s hálás emlékezettel jutalmazza, melynek méltó világát mi már e perczben, midőn gyászünnepélyén jelen vagyunk, elkezdettük lobogtatni felette!

A megboldogúlt nem kereste a zajt, söt kivágyott abból; — midőn születése, magas müveltsége, jeles tulajdonai a legdíszesebb állást tarták készen számára a nagy világ fényes köreiben: ő többnyire a természet keblén tölté napjait; viseletében, életmódjában természetes igénytelenség; szavaiban s egész lényén szíves jóság, megnyerő nyájasság, lekötelező varázs tükrözé magát; s ez megfejti: miért vala társasága annyira keresett, s háza azon hely, hol az ember a ház napjának éltető s vidámító nyájasságát élvezé.

Hű volt önmagához; érzelmeit megőrzé, elveit a viszonyok hatalmának nem rendelé alá; meggyőződésének független követésében, a világ tetszése vagy visszatetszése nem korlátozá; a mi sok embernek oly nehéz, gondolkodás nélkül választott e két feltétel között: a világ itélete, s önlelkének szava. — Bírt érző szívvel, örült az örülökkel, sírt a sírókkal; fájdalmai, melyek lelkét érték, még fogékonyabbá tevék a mások fájdalmának átérzésére, azért keze szüntelen készen állott a jótékonyságra, söt szava, igérete, biztatása, mindenkor a bizonyos teljesülés pecsétjét hordá magán. Nála az önhűség oly szépen és természetesen simúlt össze a felebarátai iránti hűséggel, s ez amannak csak folytatása volt; maga volt legboldogabb, midőn másokat boldogított. Családjának nemtője, a szegé-

nyeknek védangyala volt; cselédeit nemcsak hívta gyermekeinek, de azokúl tartotta is, s kik alig gondolhattak arra, elhagyni védő szárnyainak árnyékát; s bizonyára eleget mondanak a könyek, melyek áztatják a port is, hova éltében lábai tapodának. És mondjátok meg ti szegények! kiknek a szükség idején saját kezeivel osztogatta a táplálékot, mondjátok meg, mi esett jobban: az-e, a mit adott, vagy a mikép adta azt? a kenyér táplálta a testet, a szíves indulat a lelket emelte fel. A rokonság emlékezete hosszú, a barátságé hosszabb, a hálás szívé leghosszabb! méltó, hogy azon könyek, melyeknek folyását nemes lelküleg megállította, ömöljenek most a hála melegével sírjára! A haza, közjó, tudomány és közmüveltség iránti lelkesültségét szíves áldozatokban mutatta meg; az ivánkai ref. gyülekezet fátyolt köthet az Úr oltárára, s áldhatja nemes szívét az elköltözöttnek, ki valódi férfiúi erélylyel viselte ott a főgondnoki tisztet.

És a gondviselés meg is áldá öt; napjai, melyeket a halál oly véletlenül ketté vágott: egy nyugodt kebel öszelői, nyájas napjai valának. Mit a sors megtagadott töle, nemes szíve megszerzé, kivívta azt: a szülei és gyermeki viszony édességét izlelé kedves gyámfiában, kinek boldogítására szentelé élte minden perczeit, s kivel ő ismerteté meg a gondviselés azon ritka kegyét: hogy egy gyermeknek két édes anyja legyen! a család hiányát szeretö rokonok- s öszinte hűségű barátokkal kárpótlá a gondviselés; házában nem volt az a szomorú hangulat, mely a gyermektelen özvegyeknél lakik, az, a munkás, vidám élet élénk hajléka volt. A polgárzat csaknem minden osztályából állottak mellette közbecsületű, választott férfiak, kiket tisztelet, ragaszkodás és szolgálatkészség csatlának hozzá, jó és rosz napokban. E kört nemes lelke teremté magának!

nem is lehet másképp! a szeretet szeretetet, a bizalom bizalmat, a hűség hűséget szül! Azt szült neki szerető rokonai s barátaiban, kik nemes lelkének közelében oly boldogoknak érzék magokat, s fájdalmok oly őszinte a jeles nő véletlen elhúnytán; kinek általam csak hidegült kezét szoríthatják immár, s csak töredezett, rövid búcsú szavait vehetik.

Azért is mindnyájan: kedves testvére, elhúnyt testvéreinek kedvesei, szeretett gyámfia, barátnői, barátai! kiket a kölcsönös szeretet, bizalom és becsülés kötött hozzá, s kiket az ő halálán érzékeny veszteség ért: hűségteket köszöni! Amaz együtt töltött szép idők emlékezete, kisérje mind végig a ti élteteket! s tűntesse fel olykor-olykor az ő képét is tinálatok! Áldása és szeretete rajtatok! Isten veletek!

És te nyugodjál csendesen megboldogúlt! ki elköltözél korán közülünk, teljesültét érni oda fenn az Úr emez igéretének: *Légy hív mind halálig, s neked adom az életnek koronáját!*

Háborgás és kibéküles az élettel s halállal.

Vadnay Boldizsár fölött 1849.

Szomorú kötelességet kell e pillanatban teljesítnem, halandó embertársaim! azon megilletődéssel, mely a boldogúlttól az utóbbi napokban gyakran hallott szavakra emlékezve, nyomúl lelkemre; így mondá: Barátom, nem sokára eltemetsz engem! Teljesítnem kell azon bánatos megütödéssel, melyet az életének delében elhunyt férfiú halála idéz föl; ki ezerek között legkevésbé félhetett ily váratlan s kora elmúlástól, erös, hatalmas és késő vénséget igérő szerkezetével. Teljesítnem kell, azon öszinte részvéttel és fájdalommal, melyre a gyászba öltözött s zokogó özvegy és árvák szemlélése oly méltán s emberileg indít. És bár mint lelkész, kötelezetve érzem magam, tisztem szigorú és szabályszerü végzésére: mégis ez ünnepélyes órában nem az eszmék és szavak merev szabályosságával, mint inkább az ember és barát, természetes, szabályt és piperét mellőző egyszerüségében kivánok szólani.

Fájdalom, hogy a mit vártok, s mit én magam is oly szívesen nyujtanék: vigasztalást nem nyertek tölem; jobban ismerem igénytelenségemet, a mondható igék gyengeségét; többre becsülöm igaz és méltó fájdalmatok nagyságát, mintsem nehány szóval s vigasztaló mondattal, sze-

meitek könyét letörölhetőnek, szíveitek sebét beköthetőnek véljem. Valóban érzékeny s nagy a csapás! Ha kisded volna a halott, azt mondanám: nem függött még erősen az élet fáján s lehullt; a maga után hagyott seb könnyen beforr; a feselni kezdő bimbó azért záródott be a földön, hogy a mennyben nyíljék meg. — Ha aggot bocsátnánk sírjába, ki fájdalmatlanúl, megérve esett le, mint az őszi sárgult levél, e nyugasztaló gondolattal tennők: révpartot ért, nyugodjék csendesen! Még az ifju halálában is van némi szomorú költészet; világos szinű szemfedél lebeg a koporsón és a hangokban, miket zöldelő sírján a bánat fülmiléje zeng, édes-keserű meghatottság illeti a szívet; de midön 30—40 év között szakasztatik ki családja karjai közűl az élő, ki a legszebb férfikor delében, semmitől vissza nem ijedő bátorsággal, a valóságért s övéi jóléteért élve s munkálva haladt pályáján: ez nagy eset, leverő kép; s ilyenkor a megnyugtatás és vigasz ha nem lehetlen, de felette nehéz.

Valóban csaknem álomnak tetszik a szomorú valóság: Vadnay Boldizsár nincs többé! Mert a megboldogúlt a férfiak férfia volt; arczán az egészség rózsái nyiltak, széles vállai, mint az Atláséi, egy világot ajánlkoztak tartani; aczél izmaiban s idegeiben az erő forrása buzgott; gyengeséget, változást, betegséget nem ösmert; és nehány rövid hét alatt árnyékká, halottá lön. Hát az izmos tölgy is kiköl, és a tömör szikla is alázuhan?!

A mily valószinűnek látszott e páratlan szerkezet s egyeniség mellett, hosszú élete: oly váratlan s megdöbbentő elmúlása mindenkire, annyival inkább szeretett családjára nézve, mely benne fejét és gyámolát veszté el; csudálhatni-e hát: ha nem merek e gyászesetben a fájó szíveknek vigasztalást igérni!! A csekély seb magától is beforr, a mély: az idő előtti kuruzslás által csak jobban elmérgesednék.

Minek is akarnók a szívtől — melynek igaz fájdalma mérhetlenebb mint a terger mélysége — elvitatni igaz jogait, hogy örüljön és fájjon, midön erre vagy amarra hivatva van?! Minek volna szépítni az életet, melyben annyi a zavaros, homályos és gyötrő; annyi a sors-szerű, melyben nincs vigasztalódás és remény!

Ugy van, tisztelt szomorú gyülekezet! rövid földi pályánkon s napjainkban, annyi a zivatar és rázkódás, annyi a kínos véletlen, hogy a szív és kedély nyugalomra soha nem vergödhetik, s alig lehet megérteni: miért szeretjük mégis az itt mulatást, miért ragaszkodunk oly erösen ahoz, mit tökéletlennek ösmerünk? Valljon, ha az ember egyszer okosan és higgadtan megtenné a számadást, kivonván a kivonandókat: a mi marad, megérdemlené-e az élet nevezetet? Mennyi álság, szemfényvesztés, csalódás és nyomor! Vásár a világ, hol piaczra hordja az ember a mie van; élte raktárának egész tartalmát; eladja a valóságot csillogó reményért, hitét csalódásért, meggyözödését a hatalom mosolyaért, csendességét lármás kitüntetésért; hitét, becsületét s nyugalmát, kincs- és rendjelekért. Jaj annak, ki jámbor együgyüségében a bizalom és becsületesség pénzével megyen a vásárra, hol azt mint érvénytelent s forgalomban nem levöt visszavetik, míg birtokosa nevetség tárgya lesz.

Kínozza az embert a természet ezer ártalmával; a társadalom, az események s minden; kínozza önmaga, hibás lépései vagy oktalan bizalma által, melynek keserü gyümölcse: csalatkozás; átkunk: azt ohajtani, mi nem lehet a miénk, s csekélyleni, becstelennek tartani a mivel bírunk. Mennyi fájdalmat szerez az ember magának s embertársának, oktalanság- s gonoszságból! Ki hatvan évig élt s meg

nem utálta az életet: jele, hogy csak táplálkozott s nem ismerte, mi a gondolkodás. — Minek is a hatvan, nyolczvan év? fele álom, fele gyötrödés, csalódás, nyugtalanság; a gyermek még nem, az agg már nem él. Az élet eleje füst, vége hamu. Jobb volna napjainknak csak fele, de zavartalan boldogságban, hogy menten minden gond- és gyötrelemtől, gyorsan, világosan s fényesen lobogna el az élet, mint az égő szövétnek. Boldogabb a virág, mely egy rövid tavaszon nő, virágzik s kóróvá lesz; a kérész, mely egy napon születik, él, szeret és meghal. Az ember hosszasan él, s mégis csecsemő a tökéletességben, midőn meghal. A nemes érczet nem bántja a rozsda; bú, nyomor, betegség, az élet ezer fogú rozsdája elmarczangolja az embert s életét. Az öröm, ha nagy, lenyomja lelkünket s őrültségre visz, mint a nagy bánat; az áldás is átokká válhatik rajtunk.

Ilyen az élet! hol itt a fény s vigasztalás? Nyugodjatok meg! a halálban mindennek vége lesz! Szomorú nyereség, kegyetlen kárpótlás! Mit ér, hogy megszabadultam a szenvedéstől, ha nem tudom azt? Mit ér a nyugalom, érzése nélkül annak s teljes eszméletlenségben? Micsoda boldogság az, mely semmi? A sír álma mozdulatlanságba sülyeszt és elnyel; nem úgy mint a ringató hajnali szender, melyben pihensz, aluszol és tudod, érzed azt.

Miért a zúgolódás?! a jövő életben másképp leend! Reményem fáradt galambja ne ülj le, vezess ama táj felé e rengeteg pusztaságon! Feszítsd meg látásodat oh szemem, hogy a boldog halhatlanság messze tartományaig hasson! Ki ne aludjál hitemnek mécse e nagy éjben, míg ismét megvirad!

Élet, halál és túlvilág, keresem a fényt, a vigasztalót bennetek!

De hát mindenütt csak sötétet, kábítót, eltévelyítőt találok-e? Az lehetetlen! Nincsen-e sehol világos pont, hol szemem, hitem s lelkem megnyughassék? Sejtelmem, lelkemnek jobb szózata ezt súgja: van! Amúgy nem volna értelme semminek, a mi pedig a főhatalom által előállított, a főbölcseség által elrendezett nagy egyetemben nem gondolható. A torzképek, miket szemlélünk vagy szemlélni vélünk, hiányos látképességünk vagy zavart képzelődésünk csalárd, ijesztő káprázatai. Oszoljatok fekete gondolatok, repedj meg borúlat, hadd tűnjék fel előttem ég és föld, igaz világításban! hadd legyek boldog, meggyőződvén, hogy mikor ama rémeket láttam: csalódtam.

Ritka ember, ki sötétebb óráiban meg ne küzdjön a fentebb érintett lélekfárasztó gondolatokkal, kit az élet ezer talányának vizsgálatánál, vagy szenvedései között meg ne lepjen a nehéz tépelődés; de hála az égnek! igen kevés, kit jobb szelleme el nem von az örvény szélétől, ki a szédülés perczében fel nem eszmél; ki meg ne béküljön azon gondolattal: hogy mindezeknek így kell lenniök s bölcsen vannak így.

Kibékülök veled én is oh élet! tudom hogy öröm és bánat, fény és árny alkotó részed! Kibékülök a hányatással és szenvedéssel, mint jobbá, tökélyesbé lehetésem eszközeivel, s mint a mik nélkül nincs erkölcsi győzelem, mint kemény harcz nélkül, diadal. Szükséges a szíven a bánat, mint az égen a felleg. A szenvedések legjobb tanító mestereink.

Az ember boldog ohajt lenni s ez természetes vágy, de mégis néha mintha valóságos hivatása és szüksége volna szívünknek a fájdalomra; nem érzitek-e hogy mily jól esik, ha néha minden ok nélkül könybe borúlnak szemeink?! Hűs harmat s meleg napsugár nyitják fel a rózsa kelyhét; a

hajnal a fény és homály vegyülete; és a boldogság? az öröm és borongás váltakozó hullámzása. Az ügyes ötvös rezet vegyít a finom aranyba, hogy ez a forgalomban el ne kopjék; a gondviselés bánatot adott örömeinkhez, hogy ezekkel be ne teljünk hirtelen s életünk a folytonos boldogság és kéjek lángjában föl ne emésztessék.

Se öröm, se fájdalom nélkül nem felelne meg czéljának az élet; s a boldogság nem más, mint a rosz és jó közötti külömbség öntudatos érzete. Dicsekvésünk legyen a küzdés, hányatás és kisértet, mert nélkülök jellemünk ki nem fejlödhetik, nem lehetünk sem erkölcsileg, sem máskép nagyok. A bátran, híven és diadallal megvívott csata adja az embernek a nemes magas önérzetet, hogy mint a sas, a napba nézhessen. A köny nemesíti a szívet, a birkózás aczélozza az izmot, az élet-halálra szóló próba teremti a férfit, hazafit és keresztyént.

Jól van minden elintézve a világon, az életben és a halálban.

Ugy van, a halálban is! mert a sírnál se lépünk idegen földre; az az ösmeretlen ország is a természeté, melynek föura az Isten. És midön már idefenn elvégeztük dolgunkat, hajunk megfehéredett, térdeink reszketnek, a szervezet elgyengült, megroskadott; a szívnek nincs vágya s élete; nem ad örömet, szórakozást semmi; elménk tétovázó, felejtö, lelkünk félálomban szunyad; szóval, midön már csak árnyéka vagyunk a hajdani embernek: mily jó akkor elaludni a nagy álomban, leszállani a nyugalmas sír fenekére! Hová, mivé lennénk ekkor, ha a jóltevö halál nem volna?!

És midön az isméti felébredés reményével alhatunk el, midön kezünknél van az utalvány a jobb életre, hol gyengeség és háborítás nélkül fogunk haladni a tökély örök pályáján, hol a végesért végetlent, a homályosért világost, a

földért mennyet nyerünk: boldogság meghalni. Élünk vagy halunk: az életé vagyunk.

Azon gyenge vigasztalás helyett, melyet szavaimból tán vártatok, nyugtassátok meg lelketeket eme magasabb eszmékkel, gyógyítsátok szívetek sebét e hathatós gyógyírral szomorodott felek! Kedvesetek, itt megszakadt pályáját ott fenn folytatja; oda vár majdan mindnyájatokat, hol ama tisztább, Isten fényétől sugárzó világban, a viszontlátás örömeinek s a lelkek boldogságának soha vége nem lész. *Elmondám.*

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Az ifjak halálában, nagy és sokszoros veszteség van.

Jeles ifjú fölött 1860.

Mily szép az élet, tisztelt szomorú gyülekezet, mily szép az élet annak... ki boldog! Kinél nem hiányzik a fogékonyság: az öröm legfinomabb jelenkezését is egy ponton, a szívben vonni össze, mint a gyújtó-üveg a sugarakat. Kinek nyugodt keble, mint tiszta tűkör átveszi a természet változatos szépségű képeit, s a történetek menete, a világ szüntelen változó arcza, az ember, az élet tüneményei: újabb-újabb érdekeltségnek, vigalomnak, örömnek és munkásságnak lesznek forrásaivá nála; kinél az érzelem, mint az éber viszhang, a leghalkabb megszólításra is felel. Mily szép az élet.. annak ki boldog!

Mily szomorú az élet... annak ki szenved! Kinek legszebb reményét, legbiztosabb számítását könnyű fuvallattal semmisíti meg és gyors vonással húzza keresztül a sors; kinél a természet és események nyájas képei csak arra szolgálnak, hogy mellettök egének borúja, keblének terhe, láthatárának pusztasága és sorsának zordonsága annál érezhetőbb- s feltűnőbbek legyenek, míg hajlékában ott éri a hajnal a virasztó mécset, keblében a kinzó emléket az új csapás; ki nem hallja a madáréneket a nyögéstől és jajtól, s a nyíló virágokat halotti ékitményül szakasztja. Mily szomorú az élet... annak ki szenved!

A fenebbi képpel oly ritkán, ezzel oly gyakran találkozunk!

Ime most is egy mélyen megszomorodott családnál gyültünk egybe, mely a korán elvesztett jeles ifjú koporsójára borúl, — s oh minő érzelemmel, minő fájdalommal! Huszonhárom évig élt az üdvezült; nem gyermek volt, ki még erösen nincs, nem öreg, ki már alig van az élethez forrva: ifjú volt, minden kincsével s varázsával ama kornak, melyben remélünk, buzgunk s szeretünk; melyben az ábránd és a valóság ösmerkedni, frigyesülni kezdenek benső világunkban; midön keblünk koszorúzott oltárának szent szobrait nem mozgatá még helyökön meg a tapasztalás és csalódás keze. Ifjú volt, szegény! ragyogó tehetség és hibátlan készültség mellett, nemes hajlamok- és erös akarattal; a munkás élet küszöbén, a szépnek jogosan álmodott pálya kezdetén. Kevés idövel ezelött még az egészség rózsái nyíltak orczáin; a benső tisztaság viszfénye sugárzott mosolygó szemében s nyílt, nemes homlokán; élet és erő habzott ereiben; szava zengzetes, lépése szilárd, s egész szeretetre méltó lénye, egy jeles és nagy jövöjü ifjú példányképe volt. És most... ah! nehány hét alatt elhalványúlni, letörni, összeroskadni és meghalni: ez megdöbbentö, lelket rázó és tépö jelenet! Ily jelenetnek vagyunk e perczben tanúi, ily gyásznak részesei, tisztelt szomorú gyülekezet!

Ismerem az emberek látványt keresö és gyülekezni szeretö hajlamát; de jelenleg szomorú megnyugvással merek végig nézni az összegyült sokaságon, melynek egy tagja sincs, kit ide nem az öszinte részvét hozott volna. Nem is csuda, mert az ifjú halott megérdemli a szánó könyeket kora, jelessége és idö elötti gyászos halála által.

A hideg okoskodás azt mondhatná: e jelenet minden-

napi söt perczbeli az emberiség milliói közt. Születünk s meghalunk. Bölcsek, nagyok, hatalmasok mennek el a nélkül, hogy hiány támadna. Hogy egy virágszál elhervad s egy fa kidől: lehet-e a mezöt kopárnak, az erdöt pusztúlni indultnak mondani? Nem! Ez mind igaz, csak az a fájdalmas, hogy gyakran az költözik el: kinek még maradnia kellett volna. Bizony nem ejtene csorbát azok elhúllása, kik csak számot tesznek érdem és nyomaték nélkül, söt bennök egy-egy terhelö, rothadt gyümölcs esik le az élet fájáról. De ifjú halottunk a jelesek jelese s virága volt; itt egy a koporsó, de több a halott, egy az áldozat, de sok a veszteség.

Nagyot veszít a társaság, a jelen élet, a jeles ifjak elhunyása által.

A világban minden lépten kétes, álnok s kalmári arczokkal találkozunk, melyeken egy igaz vonás sincs s jegyeit, mint a magicus könyveket, visszájára kell olvasnunk és értenünk. A mosoly, nyájas szó, meleg kézszorítás, mind — de mind hamis pénz. Csak a haszon oltára körül tolongnak az áldozók s az önérdek bálványának vannak hü imádói; s mentül inkább halad a kor, annál nagyobb a számítás és szükkeblüség s az évekkel nö az álnokság. Annyi fogás, csel, lép és háló! Annyi mosolygó hamis játékos, és kalandor!

Mily jól esik ezek mellett, a világ sokrétü álnokságai között, ifjúval találkoznunk, ki kémlö oldalpillantások és mellék útakra csavargás nélkül egyenesen s bátran közelít felénk s egész magaviselete mutatja, hogy nem kell ovakodnunk; kinek nyugodt szemén át lelkébe — mint valamely mély, de tiszta tengerszembe — láthatni. Nála igaz a

gondolat; az érzelem — mely nemes hevében az egész világot ölelni kész — meg nem vesztegetett; cselekvésében nincs utógondolat; szivességére, barátságára nem vesz kamatot; rajta a szeretetben Isten képe van, melynek felséges zománczát nem engedé még eltörlödni ifjúságának jó angyala. Nem rég szakadt el az álnokságot nem ösmerö anyatermészet emlöitöl, mert a gonosz is jó míg ifjú, a férges gyümölcsnek is illatos és mosolygó volt virága.

Azt mondhatni: hol a komolyság, a megfontolás? Igaz, hiányzik az ifjaknál a tudás, a tapasztalat, de hiányzik az álnokság is. Nem gyüjtött mézet, de fulánkot se nevelt. Rideg, gyilkos bölcseségteknél becsesebb szívének nemes lángolása. Az ifjú nem tud szöni, fonni, bogozni s tervezni, hanem cselekszik; ti füstölögtök mint a rosz tüz, ö rögtön lángra lobban, s míg e nemes fellángolás annyi jót eszközöl: ti hideg számítástok által gyakran elvesztitek a sükert. Ő a szív, az élet szíve, melyen átbuzog a vér, mely dobog, érez és hevül. Az ifjak hatalmas villanyvezetöi a nagy gondolatoknak s új eszméknek, melyek bennök s általok futják be gyorsan a világot, küzdelmet és forrongást, de tisztulást és haladást is teremtvén. A válságos, és az emberiség sorsát elhatárzó pillanatokban, az ö lelkök fog — mint a Horeb csipkebokra az égi tüztöl, — legelöször lángot; s titeket az ö lelkesültségök ragad el, mint elragadták Illyést a tüzes lovak tüzes szekéren a magasságba.

A társaság pezsgést, élénkséget, vidorságot az ifjak által nyer, velök hangos és viszhangos az élet, mint a csattogó madárral az erdö. Az ifjúság a mozgalom, vágy, ábránd és — csalódás kora; nem baj, a csalódók okulnak s érdekes figyelemmel kisérni, hogy hányatásaik s keringéseik közben, mikép alakúl meg jellemök, egyeniségök, mint az agyag a korong forgása között.

Az ifjak az élet örömei, díszei, hangjai; nem a törzs, nem a derék, hanem a fellegekben hajlongó, rengö, zúgó, a szélvészszel daczoló zöld lombozat, mely közt dal csattog; ök a fa, az erdö magas, büszke viruló koronája. Puszta az erdö, ha elhallgat a dal és a lomb lehull.

A társaságnak s jelen életnek nagy veszteségе van az ifjak elhunytában.

Nagy csapás és kárvallás a szeretetre, s azon kicsiny körre nézve, mely öt közvetlenül magáénak vallá és keblében híven ápolá A mennyivel kisebb a világnál a ház, s benne közelebb állnak a szívek egymáshoz: annyival érezhetöbb a veszteség és sajgóbb a fájdalom az ifjak elhunytán. A nagy életben más-más kép tolúl az elenyészett helyére s ha az nem pótolja is, de legalább feledteti az elveszettet. A nagy tenger habjai összezárkóznak az elmerült hajó fölött; zöld hant borítja be a sírokat. Nem így van a család kebelében, hol nem tágas a látkör s a szem minden perczben felfedezi: hogy hiányzik valaki, — szomorú látvány az elment kedves üresen maradt helye, minden szó, minden jel reá útal, a fájó szívek sebe nem bír beforrni, a szeretet örök gyászt visel.

Az élöfának zsenge hajtások és lombokban, a családfának jeles ifjakban áll dísze, növelkedése és élete; ha azok elhullnak: a fa puszta, tekintete szomorú s tovább ágazása lehetlen leend. Elköltöznek onnan az örömdalú madarak.

És minö édes büszkeséggel látja a szeretet szépen növelkedni a kedves magzatokat, kik jeles tulajdonokkal, szívben, lélekben s testben épen, már-már közelítnek a czélhoz, elfoglalván azon állást, melyet a bölcs gondviselés számokra kijelölt. A szülei boldog szív önfeledéssel

függ rajtok s fellengő reményeit valósítni ohajtja számukra. A gond és szeretet mint hirnökök futnak elöttök jövő pályájukon, hogy elhárítsanak minden akadályt s virággal ültessék be az ösvény mellékét; oh hol van oly drága szőnyeg, minőt a kedves édes anya ábrándja hímez a szeretett gyermek lábai alá?!

Mi tartja szemeinket ébren, kezeinket munkán s egész lényünket mozgalomban? Érdek, mit az embertől elválasztani nem lehet, de nem is szükség, csak nemes legyen az és önzésig ne fajuljon. Igaz és dicséretes érdeke a szeretetnek az övéit boldogítani, javukra élni, mindig az erkölcsi korlátok között; édes a munka, könnyű a nap terhe s számba se jön a forró verejték, a magzatokért fáradó szülék elött; minő mozgalom, buzgóság, élet s elömenetel van az olyan háznál!... de imé hirtelen átmegyen a szél a mezö virágán, hirtelen odalész a család virága, az ifjú...! ekkor megalszik a buzgalom tüze, elnémul a munka zaja, a kar zsibbadtan lehanyatlik, a szív elfásúl; a ház életere nem ver, benne minden megállott egyszerre, mint a szövőszék, ha a fonálszálakat ketté metszik. A csendben egyetlen nesz a zokogás. Nincs többé kiért munkálkodni s élni. A bánat és hanyatlás angyala kezdi szárnyait kiterjeszteni a ház fölött, melyre rövid idön alig ösmerni rá; ablaküvegei behomályosúltak, oldaláról lehullt a mész, udvarát fölverte a burján, senki se jár bele s nagy ritkán lép ki belöle egy-egy lesütött fejű, szótlan s bánatos lény. Miért volna mindez máskép, hiszen ő nincs többé.

Az életet helyesen, csendes, nyugodt öregség fejezi be, mint a hosszú napot, a derült alkony. Meghomályosúlnak szemeink, reszketegek lesznek lábaink; de van ki érettünk lát és fut; és a hív karoktóli gyöngéd ápoltatás oly édes és boldogító hanyatlásunkban, mint hajdan az

erőnek érzete volt. Megifjúltunk, élünk szeretett gyermekünkben! De egy percz, s mindennek vége van, kinek számos évet szántunk: megelőzött bennünket. Mi itt maradtunk meggörnyedt, reszkető és síró árnyékok. Benne a hosszú, fáradságos élet nemes díja, az erőtlen napok gyámola s vezére, az alkony világossága, és a szeretet drága kincse szállott sírba.

Ki merné festeni próbálni a szülei szeretet veszteségét? fájdalmadat szegény hű, jó édes anya, ki *fejednek koronáját érzed leesni* gyermeked halálában?!

Az ifjak halálában, a jelen életnek legfelötlőbb, a szeretetnek legérzékenyebb, a jövőnek pedig legjelentékenyebb vesztesége van; — mert hiszen tulajdonkép mind a jelen élet, mind a szeretet a jövő czéljaira neveli s az emberiség hű szolgálatára utasítja az ifjakat. Mit ér: bármi kedves gyermek s jeles ifjú volt valaki, ha férfi korát elérve, be nem váltotta, sőt megcsalta a benne vetett szép reményt és várakozást? A virág a gyümölcsért, a szár a kalászért, az ifjúság a férfi korért van. Ha már ifjonta is oly szép czélok éretnek el az emberben, a kedély és szív befolyása alatt, mennyivel inkább a férfi korban, midőn az ész és akarat uralma áll be; midőn az érzelem erővé, a sejtelem tudássá, a láng zsarátnakká, az íge testté változik.

És ha — min nem lehet kétkednünk — a gondviselés, bár vér és könyek árán, hányatások s küzdelmek között, mindig elébb-elébb viszi a világot s emberiséget; ha ekképen a jövő munkája erősebb lesz mint a jelené, s fényesebb, elhatározóbb diadalok rejlenek a születendő századokban: akkor kétségtelen, hogy a küzdelem is nagyobb

lesz, így az új eszmék apostolainak s zászlóvivőinek, az új küzdelmek harczosainak is kellő arányban, erősbeknek és hatalmasbaknak kell lenniök. A nehéz szerep, a dicsőséges harcz az ifjakra vár, belölök kell a küzdöknek, hódítóknak válni; — s ha korán elhullnak, ez a jövő nagy kárára van. Az idö méhébe fogad, növel és érlel; terhes kalászszal várja a mező a sarlót, de ha hiányzanak a munkás kezek: szegény lesz az aratás.

Mindnyájan bizonyos ajándékkal s fegyverzettel vagyunk az életbe elbocsátva, hogy erönk és tehetségünk mértéke szerint álljunk meg helyünkön és töltsük be rendeltetésünket. A tartozás: hasznos lenni, és a kötelesség érzete bizonyosan él is minden, — bármi állású — jóravaló ember keblében. Az emberiség nagy része ily becsületes közmunkásokból áll, kik teljesítik napszámukat; ez szép és szükséges de nem elég magában; kell hogy idönként vezérek, óriások álljanak elö, intézzék a tömeg munkáját, lánglelkök által irányt adjanak a kornak és alakítsák át a világot. Ily megváltó ritkán, századok alatt jelenik meg. Van a világon sok jeles, kitűnö, derék ember; a természetben is van elég halom, bérez és csúcs, de a felhökig érö hegyóriás kevés. A történetirónak nem sok emberrel van dolga. Kik elértük a férfi vagy hajlott kort: élünk, futunk, munkálkodunk s tisztában vagyunk magunkkal, tudjuk: kik s mik vagyunk, mennyit érünk? súlyunk, értékünk könnyen meghatározható; de nem így áll a dolog az ifjakkal, kik jövö mivoltukat láthatlanúl hordják keblökben; s idö elött elhunyván: nem tudni, ki és mi veszett el bennök? Fájdalom, lehető, hogy a vezér, oszlop férfiú, a próféta veszett el! Mint midön valakinek öröklött roppant kincséből a legnagyobb gyémántot orozzák el, tudja hogy nagyot, de azt nem: mennyit vesztett; az

ifjak halálában eső ösmeretlen nagyságú veszteség gyötri a gondolkodó lelkét; hát még midön az ifjú, jeles tulajdonai s szellemének gazdagsága által teljes jogot adott sokat várni, nagyot remélni!

Ha a vén fák kidöltével aránylag nem nönek sugár csemeték, vagy idö elött kiszáradnak: megsínyli az erdö s pusztúlásnak indul; az ifjaknak, kikben az emberiség tovább folyása, ágazása s élete van, az ifjaknak elhúllása pótolhatlan kár a következö embernyomra, a jövöre nézve. Haláluk két felé vet fekete árnyékot: hátra és elöre.

Szükségtelennek tartom a mondottakat, az elöttünk koporsójában fekvö jeles ifjúra alkalmazni, hiszen épen az ö kitünö egyéniségének vizsgálása s idö elötti elmúlásának mély érzése költötte lelkemben az elöadott gondolatokat. Tisztában vagyok az iránt: mit vesztett benne az élet, az ifjúság nemes serege, melynek ö kitünö tagja s dísze volt; látom a szeretet fátyolos arczát, melyen forró könnyek omolnak utána, s nem kell jós tehetség, észlelni s kimondani a jövö nagy veszteségét benne. De nem is lehetek gyöngédtelen: még inkább fölvérezni kedvesei fájó szivének sebét. Gyászba borúlt kedvesei, bánatod terhe alatt roskadozó atya; s te, kinek szemed fénye, boldogságod, mindened volt a megboldogúlt, te oh szegény édes anya! Nem akarom irányotokban az Elifáz szerepét venni föl, hogy gyenge vigasztalásommal még terhesebbé tegyem szívetek mély bánatát. Itt csak a nagy hatalmú Isten lehet a gyógyító, mert méltán mondhatjátok: hogy *nincs oly bánat mint a tietek!*

Bocsássuk el, hadd menjen pihenni a megboldogúlt. Pihenni? ah mily szó, mily eszme ez? hiszen még nem

is futott, meg sem fáradott; alig volt nappala s reá jött a nagy éj; bizony ily rövid ébrenlét után, hosszú az álom! De mint a földbe sülyedő patak nem enyészik el, csak láthatlanúl folytatja futását, míg — bár távol és ösmeretlen vidéken, — ismét felbuzdúl s előtűnik: az ő pályája sem szűnt meg, csak szemeink előtt lett láthatlanná; dicső folytatása van annak amaz örök világban, a tökéletesség mezején, hova egykor mindnyájan költözni fogunk.

Legyen a kitűnő ifjú emléke sokáig kegyelet- s tiszteletben! — *Elmondám.*

Huszár közvitéz felett.

A schwehati táborozás alatt 1848.

Vitézek!

Mi az oka, hogy a jelen órában némán, lesütött fővel, összevont szemöldökkel és komor képpel látlak benneteket, kik nem ösmeritek az aggodalmat, csüggedést, a búbánatot; kiknek arcza jó és rosz napokban, bőség- és szükségben, tűzben, vízben, élet és halál közt vidor, derült szokott lenni mint a fellegtelen égbolt s kiknek ajkain eleven tréfa, pajzánság, nevetés és dal hangzik? Méltán ezt lehetne kérdezni e megváltozott, nálatok szokatlan s idegenszerű magaviseletet tekintve: ha mindent egyszerre meg nem magyarázna eme fekete koporsó, mely merőn álló körsorotok közepén látszik. Ti vitéz bajtársatok egyikének holt tetemét veszitek körül; ő kidölt közűletek, véletlenül, szerencsétlenül; ifjú korának fényes delében, erejének teljességében kellett meghalni!

Meghalni... ez a szó és gondolat annyi nyugtalanságot, félelmet szül a világon s annyi embernek megkeseríti az életét; még azon körülmény által, hogy mindennap látni a mulandóság példáit, az újon ásott sírokat, hallani a halottas harangszót: még az által se szokja meg a halandó szíve soha, ama szomorú változást, s nem barátkozik meg azzal: hogy el kell menni.

A szántóvető, a gazdaember összejárja mezejét és földjeit; rétjén megdöl a buja fű, melyből nem sokára vastag rendek esnek; szántóföldjén kalásztenger habzik, gazdag aratást igérve, midőn csűre és vermei megtelnek becses áldással, melyben most se szűkölködnek. Már zsendülni kezd szölötökéin a gerézd, anyja s kútfeje a drága bornak, mely a szív vidámítására adatott. Bárányok szökdécselnek, nyájak legelnek és hófehér tulkok látszanak népes csordában a kövér legelön. Mily szép áldása van rajtam Istennek! — gondolja a birtokos — azután egy sohajjal hozzáteszi: csak meg ne kellene halni!!

A jólélö, kényén-kedvén lakozó ember elött egymást váltják a drága ételek és italok, melyeket szívgyönyörködtető zeneszónál költ el, mondván: *egyél, igyál én lelkem!* s az élet minden élvezetét, szórakozását, hevélyét ösmeri és élvezi; megnyílnak elötte a jó kedv, táncz, fördök, látványok, a titkos és nyilvános örömházak ajtai; ínyének, szívének minden ingerét és vágyát kielégítheti, életpályáját rózsákkal szórhatja be; mégis sokszor egyszerre komoly lesz, kedélye elsötétül. Ah, beh kár hogy meg kell halni!

A fukar, kincsén ül éjjel nappal, s bezárkózva egyedül: számlálja aranyait, melyeknek sokasága, színe s hangja gyönyörködteti az ö aranyborjú- s bálvány-imádó lelkét. Nem képzel nagyobb boldogságot s gyönyört: mint kincsei közt mulatni; de egyszerre eltorzúl arcza, elfacsarodik nemtelen szíve, hogy nem gyüjthet örökké, vagy méginkább azért: hogy magával nem viheti a mie van, mert oh jaj, meg kell egyszer halni!!

A tudós, bölcs, pislogó mécs mellett virrasztja fenn az éjeket; búvárkodik a tudomány mélyein, gyönyörködik a nemes és becses kincsben, melyet már gyüjtött s melynek erén haladva még többet gyüjthet; de egyszerre csak zava-

rodva nyúl homlokához, melyet verítékkel borít el e gondolat: nem végezhetem munkámat, rövid az élet, meg kell halni!

Tetszik a magas rangban, kitűntetésben s hivatalban állónak, a hatalom székén ülönek az élet; annyian függenek töle s intésétől, még gondolatát is lesik; felemelheti, megalázhatja a kit akar; küszöbére mindenki ünnepélyes arczczal és köntösben lép s az útczán a kitüntetés jelei kisérik. Ah, mily szép mindez, csak meg ne kellene halni!!

A király koronáját s bibor-székét, a koldús kéregető botját sajnálja itt hagyni. A boldog nem akar menni mert élvez; a szenvedő se, mert remél. Nagy, kicsiny egyaránt fél a haláltól. A ki valamivel bír: nem akarja itt hagyni; az, kinek semmie sincs: szerezni kiván. Nem lehet meghatározni: meddig élnének az emberek, ha rajtuk állana s minden mozdulatuk erős bizonyság: hogy félnek a haláltól és eszméjével meg nem barátkozhatnak.

Sietek azonban kinyilatkoztatni: hogy van kivétel, még pedig dicséretes és kitűnő kivétel. Létezik az embereknek egy faja, melynek hivatásánál fogva nem szabad félni s mely nem is fél. Mert ugyan kicsoda merné ajkára venni s állítani: hogy a katona, különösen a vitéz magyar huszár, nem merne bátran szemébe nézni a halálnak s félne töle? Az ilyen nem ösmeri a huszárt. Az ilyen menjen el a csatába s nézze meg — ha ugyan erre is van bátorsága s kedve — mit mível ott a huszár? A mint kezdődik a tűz, kibomlik a zászló s megharsan a trombita: elkezd hűséges társa a huszárnak, a ló toporzékolni, mintha érezné gazdája hasonló nyugtalanságát, harczhevét és vágyát. Végre kivillan hüvelyéből a kard s kezdődik az ütközet, átmenve a szédítő rohamba, melyhez csak a zúgó, üvöltő

mindent letipró vihar hasonlítható. A vitéz arcza kigyulad, szeme szikrákat lövel, kardja, mint villám forog kezében, míg engedelmes, tanult paripája, a legsebesebb rohamban is egyszerre megállni, oldalvást csapni, óriási ugrást tenni vagy szoborként megállani képes: ő maga, a szükség szerént vagy nyugodtan ül, vagy előre, hátra hajlik hátán, mint a nádszál, de a melynek éles sása sebeket és halált osztogat. A huszár nem számítgatja az ellenséget, nem látja a veszélyt, semmibe se veszi a sebet, melynek vére elönti s pirosra festi mellét; ő csak tudja s érzi: hogy katona, hogy huszár, hogy meg kell az ellenséget verni, ha ég föld összeomlik is; szükségtelen a biztatás, lelkesítés, hiszen ő ragadja magával azt is, kitől a szó jöhetne; előtte ez áll csak: győzelem vagy halál! És beáll a látvány, mely elkápráztatja a szemet: futnak vagy halomra dölnek az ellenséges sorok, ki ellen- vagy megáll; nem látja többé felkelni a napot, a legerősebb tömbök, négyszögek összetöretnek iszonyú rohamától a huszárnak, ki mindig a legvészesebb helyet, a legizzasztóbb munkát keresi s az ellen legbátrabb vitézeit támadja meg. Végre tágul a csatatér, ritkúl az ellenség, melynek, mint az ítélet trombitája, oly rettenetes a huszárnak szóló riadó, az ágyúzás lankad, s midőn a porfelleg oszolni kezd: sajnálva veszi észre a vitéz, hogy ott semmi vagy kevés dolga van immár. Sebesült pajtását nyergébe vevén, biztos helyre viszi a tűzből; az elesettnek, haldoklónak megszorítja kezét s természetesnek találja a katona illyetén sorsát és végét. Ő nem fél bajtól, tűztől, sebtől; a huszár nem fél a haláltól.

De ha — mint tagadhatlan — mindez így van: mi az oka s hol van magyarázata azon szomorú komolyságnak s megilletödésnek, mely arczotokon, vitézek! világosan látszik, hogy e koporsó körül állotok? Hiszen a halott paj-

tásotok, katona volt, kinek minden perczben lehető a halál. Értem méltó fájdalmatokat, derék vitézek! bajtársatok nem a maga helyén s rendén, a csatában, hanem jelentéktelen, mindennapi esemény miatt veszté életét. Valóban gúnyos játéka a sorsnak? Kevéssel ezelőtt láttátok, láttuk öt száz halál közt a heves ütközetben, honnan hajszálának sérelme nélkül tért vissza; hol vitézül viselte magát, első volt a rohanók között; altisztjének élete- vagy szabadága-, valamint egy ágyúüteg megmentésének munkájában jelentékeny s elhatározó részt vett; az ütegre rohanó ellenséges csapat vezérlőtiszte, csapása alatt bukott le lováról s került ekkép kezünk közé s fogságba; neve már a kitűntetésre méltók jegyzékébe vala igtatva, s mily gonosz játéka — ismétlem — a sorsnak: a csendben tanyázó tábornak közepette, véletlenül, a megvadúlt ló körmei alatt kellett véget érnie, s itt is a kötelesség-érzetnek s bátorságának lett áldozata, a sokakat kifárasztott, elriasztott szilaj mén elé vetvén magát.

Vitézsége mellett: derék, jó magaviseletű, rendes s a regulát szerető katona volt. Nem emlékezik rá senki: hogy fenyítve lett volna, azt tartotta: nekem a szó is vereség. Bajtársai iránt hűn, igazán érzett, szívesen részt vett bajaikban, megosztotta velök fillérét, falatját s mindenét; söt egyszer, — midőn ő részes és jelen se volt — magára vállalta a pajtása által elkövetett csínyt, melyért hogy nagy büntetés nem szállott fejére ártatlanúl: csak előbbi s mindenkori jó magaviseletének köszönheté. Nem csudálom, hogy mindnyájan úgy sajnáljátok ezt a derék bajtársat, ezt a jó fiút. De nyugodjatok meg azon, min változtatni nem lehet, szeretett bajtársai! s mondjátok velem, hogy pihenjen csendesen! s éljen közöttetek sokáig emlékezete!

Ti pedig, derék vitézek! haladjatok nehéz és veszélyes, de szép, dicső pályátokon tovább is; még nagyobb méltánylatot és bámulást szerezve a huszár névnek. Mindenkor is, de különösen most, e válságos időben, midőn élet vagy halál van a koczkán: és reátok néz a haza, ez a sokat szenvedett édes, jó anya, melynek emlöin nevelkedtetek fel, melynek jóléte-, virágzása- és szabadságában áll a tietek is. A haza bízik bennetek, tudja, hogy ha Isten s vitéz karotok velünk: senki se állhat ellenünk. Igazoljátok e megtisztelő bizalmat, feleljetek meg a várakozásnak s álljatok bátran, híven, hösiesen helyeiteken. Legyen seregetek olyan mint az erdő, melyből mentül több fa kidöl s kivágatik: annál erősebbek, magasabbak, izmosabbak lesznek a többiek. Emlékezzetek a régi hösekre, kik szerezték, oltalmazták s megtartották e boldog földet, e szép hazát, s legyetek azoknak méltó társai s utódai, folytatván azon leczkét és tanítást, melyet ök adtak a világnak, hogy ne bántsd a magyart! A vérből, melyet hullattok: piros rózsa terem és koszorú fűződik saját hösi homlokotok- és a szabadság zászlójára. Járjon veletek a győzelem Istene!

Isten tartsa, áldja meg a nemzetet és a hazát!!!

Farkas Eleonóra,

Szeremley Gáborné sirjánál. Sárospatakon. 1845.

Gyermek született, s az élet angyala, ki gyöngéd ölében ide hozta, feltakarván az álomba merült fölött a bölcső könynyű leplét, szólt: e kisded leányka tetszésemre van, gyönyört találok benne; keresztanyja leszek s adok neki sok drága ajándékot, minővel a föld kevés leánya dicsekhetik.

Ekkor az angyal végig simogatá a kisded halántékait, megcsókolá homlokát, hogy legyen az, magas, nemes gondolatok trónja; meleg lehelletével a szép érzések s költöiség lakhelyivé avatá az álmodó keblét. Azután bemártván ujjait: megkené a leányka arczát, szemét a szépség és kellem olajával; ajkát a kedvesség rózsamézével; és delejes erejü jobbját kicsike szívére nyomván: felszentelé azt. Ezeket mivelvén, mondá: Legyen szép, hogy csudálják; szelid s kedves, hogy szeressék; legyen jó, hogy boldog legyen!

A leányka szépen fejlett s nevelkedék, majd elvetvén gyermek-játékait, felserdült s végre mint virító hajadon jelent meg az angyal ajándékaival a világ előtt. Homlokának tisztasága s fennsége, szemeinek szelidsége, ajkának édes dallamossága és igéző mosolya, arczának szépsége, szívének jósága s egész lényének kiválósága által ritka, s mintegy nem földi tünemény volt.

A világ bámulta, szerette és gyönyörködött benne maga az élet angyala is.

Mikor pedig hozzá méltó férfiúval találkozott a nemes szüz, jó nemtője megjelent s egymásba tevén kezeiket, mondá: szeressétek egymást halálig! s ők viszonzák: szeretjük egymást halálig!

Legyetek boldogok, gyermekeim! folytatá az angyal, im e folyamhoz vezetlek benneteket, mely az élet folyama; adok könnyü sajkát, melyen biztosan haladjatok, a sajkára árboczot és vitorlát, a vitorlára kedvező szelet; adok delejtüt, hogy irányt ne tévesszetek, erős horgonyt, hogy lebocsáthassátok a vihar idején! Én virággal himzem be a partokat. Evezzetek! Legyen könnyü nektek az élet hajójának evezője!

Szólott az angyal s a boldog pár sajkára szállott.

Eljöve pedig a halál az élet birodalmának határához s megdöngetvén ott csont-öklével a vas kaput, kiáltott: Élet, élet! nyisd fel az ajtót, hogy betérvén, kivehessem az adót, melylyel országod nekem időnként tartozik!

A szárnyas ajtó kitárult s belépvén a setét szellem, az élet folyamának partján, magasra nyúló fekete sziklán ült meg, várván a hajók s hajózók érkezését.

Jött elöször rozzant csolnakán egy reszkető öreg; némán, hidegen ült a kormányon, nem is lendítve az evezöt a sajkán, mely magától, habot nem verve csúszott lefelé. Szélcsend volt a vízen s az agg lelkében. A sajka után, ennek hátrészéhez kötödve, halvány pók-szövedék, súlytalan öszi szálak nyúltak, mint valamely avült, megsárgult fehér fátyol rongyai. A mult kétes, halvány emlékezete. Az agg alig hallhatóan sohajtott: ah mily hosszú az út; mint megúntam a hajózást, s mily szívszakadva várom: hogy a békés kikötöbe érhessek!

Hallá s tovább menni engedé a halál az agg sajkást.

Majd terjedelmes bárka jött; oldalához halvány foglyok valának lánczolva, kik fölött ama durva poroszló a szenvedés állott sujtó korbácscsal gyors kezében. A foglyok imígy zugolódtak: Utáljuk a vihart, mely csapdos, a vizet mely zavaros, mély és zátonyokat rejt, átkozzuk a nehéz lánczot, az ör kezét és ostorát! Kiáltunk hozzád csendes kikötő, hogy fogadj öledbe; és kiáltunk, hívunk szilaj vihar, hogy sülyessz a mélységbe!

Ezek az inség gálya-rabjai voltak. Hallá s menni engedé öket a halál.

Azután kiáltó színekkel, lengö zászlókkal felcziczomázott ladik tünt fel; az árboczon — bár hervadni indult virágokból — koszorúk, füzérek hintálódtak. Nem gondolva a folyamnak különben is sebes futásával: erösen forgaták evezöiket a hajózók, úgy, hogy a ladik gyorsan és hánykodó habok közt rohant a víz mentében. Élénk zaj, kaczaj, dal és zene hangzott a fedélzetről, hol halvány arczú, vértelen ajkú, fénytelen szemü nép — férfi és nö — szilaj kedvcsapongásba merülve tombolt.

A halál mosolygott. Minek vinnélek el titeket? hiszen rohanva siettek karjaimba!

Azután még sok csolnak és hajó haladt el bántatlanúl.

Végre, nyugodtan s vidámon evezve, a boldog pár közelített; öszhangzó daluktól megzendült a part; csevegön s hízelegve simultak a habok a hajóhoz, melyen a vitorla barátságos széltöl feszült, csattogott és kaczagott.

Virágos a part, tiszta a víz, meleg a szellö, nyájas, kék az ég! ah mily szép az élet! hála neked jó angyal, mi boldogok vagyunk!

A boldog kell nekem! mond felkelve helyéről a setét szellem; s ajkának lehelletétöl kopárrá lett a part, meg-

sürüdött a lég; kinyujtá csontkezét s a virító ifjú nö halványon, hidegen, holtan feküdt a kétségbeeséssel küzdö férj karjai közt, kebelén.

Kiméld s ne ragadd el öt kegyetlen! kiálta a jó angyal, védencze felé terjesztvén kezét, hiszen a mátkakoszorú alig vált le homlokáról, jó illata még körüllebegi; ne tedd helyére ily korán az enyészet jégvirágát! Mind hasztalan! a nemes lélek elrepült, a jeles ifjú nö halva volt. — Megzendült felette a virasztók zsolozsmája s a szomorú síri ének. Fehér, hideg keblére a férj könyüi közé, a borongva meghajló angyaléi hulltak.

Képek és példázat nélkül szólva, tisztelt gyülekezet! elöttünk fekszik hideg koporsójában a bájos, szeretett és kitünö ifjú nö. Ki hitte volna kevéssel ezelött, amaz ünnepélyes, szép órában, midön meghatottan koszorús fövel látta állni az oltárnál a gyönyörü hajadont, hogy ö kilencz hó mulva a sír menyasszonya leend?! S volna-e, kinek szeméböl a sajnálat és részvét könyei nem hullanának s szívét igaz megindulás ne fogná el?! Alig érte el a kort, melyben a lesütött szemü gyermek felemeli fejét; — még jól szélylyel se nézett az életben, a világon, hiszen csak tizenkilencz éves volt. Oh, hosszabb árnyat vet alkonyatkor sírjának emlékköve, mint volt a földi pálya, melyet megfutott! A mily kedves és jó életében: a terítön is oly szelid, szép vala. Mint mikor hó lepi be a nyilt rózsát: úgy ült ifjú, bájos arczán a fehér halál.

Miért kellett elvesztenünk? Eme kevés idö, (egy pár meglepöen szép lap a szellem- és tartalom-dús könyvböl), mutatvány nö-életéböl s kezeskedik: hogy rendeltetését híven és fényesen betöltötte volna; de egyszersmind mélyen

érezteti a kínos veszteséget is, mely elhunytában van. Dísze leendett nemének s a társaságnak, egy azon ritkák közül, kik megértetik, élövé teszik ama mondást: tiszteld a nöt! Nemes lelke lángolt minden szép és jóért. — A család és háziasság egének igazi napja leendett, mely fényt áraszt, de nem vakít, jótékonyan melegít de nem éget.

Oda van a hü élettárs, az engedelmes leány, a gondos, édes házi nö!

Mit mondjak sírja fölött? Mit életéröl s haláláról? Nem merem megkisérteni a vigasztalást. Vegyétek figyelemre a testvér és szüle könyeit, a levert férj kebelszaggató fájdalmát s átalában e díszes és népes gyülekezet mély megilletödését: s igazolni, méltányolni fogjátok, hogy hallgatok.

Szeretö jó anyja! midön nehány hó elött oly nehezen váltál meg kedves leányodtól, s köny, áldás és boldogságaért Istenhez küldött forró imádság közt bocsájtva el, vele jöttél leendö lakhelye- s férje házáig: nem gondoltad, hogy ma itt, a gyászos temetön készítünk számára szállást, s hogy ily messze, a túlvilág határáig kell öt kísérned!

Gyászba öltözött lelkü férj! sokat, mindent vesztettél! Ki merné fátyolodat illetni? Boldog valál, de tán ez is fáj most, mert mit ér a menny üdvessége is, ha csupán nehány óráig bírva, el kell azt veszíteni?! Pusztán maradt szíved és házad; nem maradt egy mosolygó magzat, kit karjaidba szórítva, és csókjaiddal árasztva el: olyannak tarthatnál, ki képmása, véréböl való vér, lelkéböl való lélek; félig Ö; midön azt hivéd, hogy a szeretet viszonya *megvigasztalt, akkor rettent s háborít meg az Úr.*

Sokszor keresed öt a házban s úgy tetszik: mintha édes, csengö hangját hallanád, mely szólít. Csalódás, a

fájdalmával küzdő szív csalódása. Sokszor megjelenik álmaidban; puha kezével gyöngén megsimítja arczodat; felébredsz és — megindulnak könyeid. Tiszteljük fájdalmadat, melynek nagysága, szereteted s hűséged nagyságát mutatja.

De eszmélkedjél, emeld föl lelkedet. Tanúltad s buvárlod a vallás és bölcselem könyveit; meríts enyhületet az igaz kútfőből. Légy a látogatás nehéz napjaiban is férfiú s ember!

Vedd, vegyétek végbúcsúját, csókját s áldását!

Te pedig tisztelt, szeretett és siratott hölgy, menj! le van bocsátva a felvonó híd, mely a túlpartra vezet. Hiszszük, hogy a túl-parton is élet van.

Menj aludni. Szomorúan mondunk neked jó éjtszakát.

Hisszük, hogy az éj után ismét megvirad.

Ösmeretlen útas felett.

Valamint a vándor, midőn reggel útjára elindúl, legkisebb sejtelemmel sem bír a felől: hogyan folyand le a nap, hol esteledik reá az idő, mikép zárja majd be szemeit az éjjeli nyugodalomra: az ember, az élet vándora sem képes magát semmiből tájékozni, senki által felvilágosításhoz jutni: milyen lesz az utazás? Mikor, hol s minő körülmények között borúland reá egykor az éj, a halálnak sötét éje?

Hogyan volna jobb: látni-e előre mindent vagy semmit sem? e kérdésre akarván feleletet adni, hirtelenében megcsalja magát az ember, gondolván: előre látva mindent, nem így folyna le életünk, annyi bajt, fájdalmat, csalódást, botlást és veszedelmet kikerülnénk! de azután, higgadtabb megfontolás után átlátja: hogy mégis jobb így; mert ha amúgy volna: az elfordíthatlan baj, elközelgő vég, melynek órája s percze is bizonyos: szüntelen nyugtalanságban tartaná a szívet; megkeserítvén az édeset is: lehetlenné tenné az életörömeket, megbénítná a törekvést, munkásságot és tökélyesülést; szóval: elvesztené az életet, melyben, annyi baj mellett *jó és szép létezni s szemeinkkel nézni a napot.*

Nincs okosabb teendönk: mint folytatni híven futásunkat; készen lenni mindenre, okosan ovakodni, az örömeket józanúl élvezni, a többit az Istenre bízni, kinek *gondviselése nélkül egy hajszál sem eshetik le fejünkről;* s ha mégis ke-

zünkbe adatnék a keserű pohár: elhatározással fogadni s megnyugodni felülről úgy intézett sorsunkon; annyival inkább mert dacz és békétlen hánykolódás hasonlókká tenne a lánczra vert rabhoz, ki mentül inkább rángatja s kiszabadítni erőködik tagjait, ezekbe a vasnak annál mélyebb bevágódását okozza s neveli sorsa súlyát és fájdalmait.

Ez az elpihent utas is letette terhét, s lánczaitól megszabadult; de hogy mindez itt, reá nézve idegen földön történjék: bizonynyal nem is gyanítá. Ösmeretlen tájon jártában szállt le napja s borúlt rá a nagy éj. Tisztességes öltözetben, kevés kenyér- s uti-költséggel ellátva, de minden utasítást, tájékozást nyujtó jel s irat nélkül, közel a helységhez, hol éjnek idején halt meg, találták; mellette hűséges társa, vándorpálczája hevert. Betegségnek, erőszaknak nincs semmi nyoma; söt az orvosi vélemény szerint, erőteljes, középkorú férfiú volt s hirtelen halállal mult ki. Hirtelen halál! Ha valaki elrendelte házát, készen van az elkerülhetlenre, kibékült az élettel s magával és szeme az égen, Istenen függ: szép halál!

Neve, hazája, vallása s világi állása ösmeretlenek előttünk. Honnan, hová s mi czélból utazott? nem tudni. Talán senkie sincs, talán aggódó kedvesek várják minden este, minden órán leendő haza-érkezését. — Hová, kikhez repült, min nyugodott meg gondolata, azon alig megmérhető időmozzanat alatt, mit a test és lélek gyors elválása engedett neki? Ohajtott-e valakit: hogy bár mellette volna szemeit befogni, vagy hidegen senkire se gondolva vált meg az élettől? bizonytalan. Valakire emlékezvén ejtett-e könyet, s mondott-e áldást ekképen: *békesség, békesség a messzevalóknak:* mindezekről legkisebb sejtelmünk sincsen.

Az esemény magában igen egyszerű s természetes. Valaki utazván: véletlenül meghal s eltemetik ott, hol

holttetemét találják; de elég anyag s ok a gondolatnak: tovább s mélyebben menni. A kis patakot követve, nagyobb-nagyobb folyamhoz, végre pedig a tengerre jutunk, hol mélység és örvény felett ingadozik gyenge csolnakunk; az élet e nagy tenger, hullámával, váratlan s csudálatos tüneményei- és szörnyeivel.

Az embernek úta nincs az ő tulajdon hatalmában? sem az útonjárónak, hogy a maga lépését igazgassa? kérdhetjük az irás szavaival, látván az előttünk levő példát. Ő sem gyanította, hogy olyan emberek lesznek kikiséröi, kikkel sohse beszélt, s végnyugalmat olyan földben talál, melynek tájára most lépett életében először. Valóban, a halott ajkára lehet adnunk Ábrahám szavait: *Idegen és jövevény vagyok itt, adjatok nekem temetkezésre való örökséget köztetek!*

Legyen kivánsága szerént a véletlenül elhunyt vándornak! Nyissátok meg neki keresztyén embertársai a kaput! Ha eddigi egész életpályája s története, legutolsó útja s czélja mely itt szakadott meg, sürű homályba van borúlva: *a hova most megyen tudjátok, az útat is tudjátok!* Nyissátok meg hát előtte kapuját ama népes, mégis csendes országnak, melybe készül, melybe kéredzik, hogy lakozzék hozzá hasonló társaival, kik fogadni fogják ott. A halottak mind jó ösmerösek. Tulajdonképen nem is idegen s jövevény ő közöttünk sem; sőt jó ösmerös, egy vér, testvér velünk a szeretetben: ember, ember mint mi vagyunk s ez elég, elégnek kell lennie! Mindnyájan bujdosók vagyunk, s ki biztosíthatna bármelyikünket, hasonló vég ellen?

Készen várja öt, a mit kiván, az örökség; kert, mely kies halmon fekszik, árnyas, szellös, virágos, és dalos. Nem kell érette fáradni, pörölni; a mieink közül bármelyik, mint osztályos atyafit, szomszédúl fogadja, a jó ösi föld-

ben, mely ha fent szűk, itt bő, s mindenütt szívesen ad egy-egy nyugalmas sírt.

Foglald el helyedet, temetőnk vendége, lakója! Ime, *ki az úton indulsz, melyről nem térsz vissza:* meg van kísérteted, tisztességes eltakaríttatásod; mert illő: hogy a beteg, szerencsétlen és halott, kinek senkie sincs, legyen mindenkié: kinek koporsójára nem borúlnak szánakozva: szánjuk mindnyájan; kit élve egyikünk se ösmert: ösmerjük valamennyien, midőn elhunyt. Vendégszeretet a halálban!

Most leteszünk, fáradt vándor! pihenni csendes nyughelyedre, melyhez gondos és szíves kézzel fát ültetünk, megjelölvén annak hantját, hogy ha tán egykor valaki ösmeretlen kedveseid közül meglátogat: leborúlhasson rája, s szánó könyet ejtve mondhassa:

aludjál csendesen!

Meggyilkolt felett.

Megdöbbenéssel állván e gyászos koporsót körül, melyben szerencsétlen véget ért embertársunk hideg és véres teteme fekszik: fájdalmas érzéseink közt, melyekkel keblünk megtelve van, egyik legsajgóbb az élet bizonytalan voltának érzése. Oh mert senki sem tudhatja: mire fekszik s mire ébred? Nem is sejtheti: hogy a sors könyvében, a holnapi napot illetöleg, mi van neve után feljegyezve? A fájdalmas, gyászos véletlennek és csapásnak mindenki egyaránt ki van téve. A bölcs tudománya, az erös ereje, a kegyes igazsága, a gazdag kincsei, a nagybefolyású hatalma, a fejedelem tekintélye, királyi bíbora és hadserege által sem képes magát a nem-vélt ellen biztosítni. Midön az ember azt gondolja, *nyavalya nélkül leszek:* a veszedelem reá, mint *a hitetlen az útczáknak sarkain leskelödik; leskelödik titkon mint az oroszlán, a lesben megöli az ártatlant is, megrontja, levonja és leveti a szegényt az ö erejével.*

Ime, e szerencsétlen embertársunk gyászos példája. Csak nehány nappal is még ezelött, piros és vidám arczával, derült homlokkal, egészség- és eröben vala látható, a mint élt, örvendett s teljes erejéböl munkálkodott; s most életének delében, betegség nélkül, a tudva levö szomorú esemény által eröszakosan lön a koporsóba fektetve; nem is alkonyodott elébb, éj lett reá egyszerre; nem is készül-

hetett, s rögtön el kellett útaznia; kopogtatás nélkül lépett be ajtaján az utolsó követ, ki lelkünket megkérni jön. — Szomorú!

Még rendes, természetes módon is, nehéz a természet e nagy adójának lefizetése, ily rendkivüli körülmény közt pedig, mely határozottan szerencsétlenség, több mint szomorú s nehéz: megháborító, ijesztő az. Szegény meggyilkolt felebarátunk koporsója fölött, ily kedélyhagulat- s lélekállapotban állunk most.

Ha eszmélük, gondolkodunk s szélylyelnézünk a világon: megdöbbenve tapasztaljuk a különféle erőszakos kimúlások, az ön- s más által okozott gyilkosságok nagy számát. Ez a jelenség a kor betegsége. Az élet rövid, s még se elégeljük meg a természet eljárását, hanem kezeinkkel is irtjuk minmagunkat.

Ne ölj! így hangzik a parancsolat, de fájdalom, sükere s hatása nem megnyugtató, mindennap látni szomorú példákat. Micsoda okok miatt és esetekben szokták az emberek kioltani társaik élet-világát: vegyük vizsgálat alá röviden, e jelen eset alkalmával.

Mellözve a halálos büntetés erős és eldöntetlen vita alatt álló kérdését: embert életétöl megfosztani csak a törvény által felhatalmazott üldözőknek, a harczoló katonának s rajtok kivül annak engedhető meg, ki az önvédelem és saját élete megtartásának joga által felhatalmazva söt kényszerítve van: megelözni a gonosztevő szándékát, s ha máskép nem történhetik, még élete árán is ártalmatlanná tenni a megtámadót. De jogtalan s tilos lenne önbiráskodás útján megölni később azt, ki ölt. Van törvény s igazság-szolgáltatás.

Továbbá a véletlen, vigyázatlanság, divatos elöitélet, szenvedély, érdek s egyenes gonoszság által veszthetí el

az ember legdrágább kincsét: életét. Megtörténik — még pedig gyakran, egymást szerető vérek, házastársak, szülék s gyermekek közt — hogy emberi ész és sejtelem által nem látható, meg nem előzhető történetesség, ártatlan enyelgés vagy vigyázatlanság miatt egymás életét veszik el. Nagy bár a büntetés, mely lelkében éri a tettest, mégis a beszámítás alól egészen fel nem menthető, mert okossággal bírunk s vigyázók tartozunk lenni. E mellett áll, de már sokkal vétkesebb s menthetlenebb s büntetésre méltóbb — bár saját élete is koczkára van téve — a bajvívó, ki divatos előítéletből, társadalmi félszeg fogalomból s a becsületnek természetellenesen s oktalanúl vitatott kérdésében: embertársát megöli, hozzátevén még ama képtelenséget, hogy igen gyakran, az ártatlan, a megsértett esik el. Gondolkozzék, ki ép elmével bír, az elégtétel e neméről.

Nem menthető, ki indulatának kitörése- s hevességben viszi véghez a gyilkosságot, mert magunkat fékezni tartozunk; míg erős kárhoztatás alá esik: ki részegen esett ama nagy vétekbe, ki Isten képét viselő valóság létére, először utálatos barommá aljasítá, azután vérpadot érdemlő gonosztevővé tette magát. Az iszákosság, melyben esze, szabadsága s emberiségének összes joga- s méltóságáról önként lemond a nyomorúlt részeges: méltóvá teszi ezt, hogy holta napjáig zárva, fegyházban legyen.

Gyilkosság bűnébe ejthet, az irígység, a lélek e sárga láza, mely kisebb, nagyobb mértékben oly gyakori s magas felfokozottságában a legszomorúbb végletekig viheti az embert. Hozzá hasonló a féltékenység, mely már annyi ártatlan életet kioltott. Számtalan a példa, míg az egymáshoz tartozók s vérek közt is, hogy egyik, most vagy jövőben, elsőségét, örökségét, rangját vagy bármi becses előnyét, fenyegettetni gondolja a másik által, s éjjel,

nappal ez a gondolat kisérti: ha ö nem léteznék! mily boldog volnék akkor!! s végre a feltékenység a másik romlását hozza elő s vérrel festi a rokon s barát kezét. Nem csak a mindennapi életben, de a magas helyeken, a trónok történetében is számos erre a példa, midön testvér, apa, söt egész család kiírtaték s áldozatúl esett. Nabugodonozor elveszti a babyloni bölcseket, félvén tanácsaiktól; Józsue megöleti az Emoreus öt királyát, hogy többé ellene ne harczolhassanak; Abimélek hatalmát s királyi székét féltvén: hetven vérszerinti atyjafiát gyilkoltat le.

És ha nem lehet felmenteni a bűnvád alól, ki hevességében, az indulat első rohamában cselekszi a gonoszt, még kevésbé lehet azt: ki a boszú lassú meggondoltságával, ördögi hidegségével tervezve, leseit s hálóit ügyesen kivetve, hajtja végre ama rettenetes bűnt. Erre egész súlyával ráillik az irás szava: *átkozott, valaki felebarátját megöli!*

Mély erkölcsi megilletödés- és szeméremmel említem meg a többi gyilkos közt azt: ki rabol és öl egyszerre. Ki magát száműzte, kirekesztette az emberi társaságból, melynek törvénye hajtóvadászatot intéz ellene, mint szoktak a vérengző fenevadra. A jobb érzés visszariad ez épen oly undorító, mint ijesztö és veszélyes alaktól. Én is, kerülve a lélekháborítást, fátyolt borítok a szörnyeteg képére.

Átalában nagy bűn a gyilkosság, minden változata, neme színezete és esetei legyenek bár gondolóra véve. Legyen szántszándékos vagy nem az, hevesség- vagy érdekből, boszú- vagy bármi indokból: a legnagyobbat, legdrágábbat, az életet rabolja el. Minden földi jó: vagyon, becsület, hatalom és szerencse ismét megjöhet, a szenvedett kár megtérülhet, de ha az élet oda van: semmi sincs, nem marad többé. Hát a fájdalom, megrázkódás, a gyász és nyomor, mely az eset által a szegény család s hátrama-

radtak fejére nehezül! És valyon a tettes, ki *mint Kain meg van bélyegezve*, ha kikerülte is a törvény súlyát, a börtön lánczát, a bakó kezét: lelkiösmerete- s a világi történetekben — *midön reá száll a romlás* — nincs-e már itt is, és nem leend-e egykor megbüntetve Isten által, kinek törvénye így szól: *Ne ölj! Bizony mondom nektek, hogy az Ábel vérétöl a Zakariás véreig mind elö kivántatik!*

Tisztelt gyülekezet! Eme koporsójában fekvö szerencsétlen felebarátunk, a heves indulat által felemelt kéznek áldozata. Gyilkosa, tettének iszonyúságát átlátva s érezve: szomorúan, álmatlanúl s nagy felháborodással ül börtönében, s tán maga is áldozata lesz véres tettének. Semmi azonban vissza nem adja az elvett életet, nem engeszteli a közvélemény s érzület felindúlását, megbotránykozását, nem gyógyíthatja be a kesergök égö sebét, s nem fogja meg a törvény méltó itéletét, és az áldozatok, a sírók és gyászolók számának, fájdalom, még szaporodni kell! Igy szül inséget és keservet a bün.

E szomorú esetböl tanuljatok, emberek! *A vértöl megoltalmazzátok magatokat, és senki közületek úgy ne szenvedjen mint gyilkos.* Józanság, erkölcsi érzet, türelem s az Úr törvénye szerint éljetek. Most pedig a szívetekbe oltott felebaráti szeretet és irgalom vegye óltalmába a szegény elhagyottakat; nyájasság, szívesség, kimélet és jótét által igyekezzetek feledtetni velök s enyhíteni rajtok az iszonyú csapást. Hogy a kegyelmes ég óltalmazzon hasonló szomorú példáktól, s az áldozatot pihentesse csendesen a földben, hogy a lélek találjon kárpótlást és elégtételt a szomorúan elvesztett földi életért az egekben:

Emeljetek buzgó fohászt Istenhez! — *Elmondám.*

Darvas Bertalanné koporsójánál. 1854.

Ismét megtelve látjuk a keserű pohárt, melyet a sors oly kegyetlen bőkezűséggel osztogat a szegény halandóknak, melyet a jelen gyászos esetben, a derék ifjú nő elhunyta által a férjnek és árva kis leánynak nyujt. Előttünk fekszik az áldozat, letöretve a zivatartól, mely pusztítva megy át a világon, hogy lehelletére lehervadjon, megfagyjon az élet, s mi díszlett, fenállt és örült: erejétöl a földre veressék.

Meghalt! minö rövid szó ez, minden nap tapasztaljuk értelmét s látjuk a természet vas törvényének teljesültét; és mégis mennyi harcz, hányatás, fájdalom van rejtve ama kicsi szóba! Mit nem kell a haladónak kiállania, míg azt róla elmondhatni? Mennyit kell szenvednie, míg a sírhoz, az enyészet és férgek tanyájához joga lehet? Csudálatos! Nehéz áldozattal kell megvásárolni az elmúlást, kiérdemelni a porrálételt; küzdeni kell azért, melyet nem szeretünk, melytöl irtózunk! Minö gúnyos a véged szegény halandó! A természet más alkotottjai, lényei, jelenségei s létezésre hivottjai közt legtöbbnél csendes, küzdelem nélküli, soknál mosolygó, kéjjel s költészettel teljes az átalakulás és enyészet; sok még holta után is élni látszik, mint a letört lomb, a régen megszáradt perpétuel; némelyekkel a természet, az örök erö azon sajátságos játékot üzi, hogy alakjukat s részeiket, évezredeken át, az ösmerhetöségig

fenntartja, a kövesülés és gyantásulás tüneményében. Nem így történik az emberrel, gyakran hulla már halála előtt; s keble összetépve, zúzva van, mielőtt dobogni megszűnik.

Összetörik keblünket az élet végén a súlyos nyavalyák, melyeknek számtalan emésztő, kínos és borzasztó neme fenyegeti gyarló szerkezetünket; gyakran az óvakodás, mértékletes és józan élet sem óv meg bennünket a veszélytől, s az emberi tudomány minden igyekezete elégtelen, hogy mentve legyünk. Nézzétek meg a teremtés koronáját, midőn hosszú, sorvasztó betegség szegzi ágyába: a nehéz szenvedő szánalmat, megilletődést és irtózást idéz elő a szemlélőben, egyszersmind hosszú nehéz sohajt költ, melyben e kérdés nyilatkozik: ah, micsoda az ember?

Mellőzve jelenleg, mint e szomorú esetre nem alkalmazhatót azon körülményt, midőn a gonosz, tépelődő vagy kis hitű haldoklót a jövő élet titka s felelőssége, a bevégzettnek számadása gyötri: elszorítja az övéinek, hátrahagyandó kedveseinek sorsa is az elköltözö kebelét. Ez a szegény asszony is a végórában férjére s kis leányára tekintvén: fájdalmas érzéssel volt kénytelen bennök az özvegyet és árvát látni.

Minden mély és valódi seb fáj; szülének gyermekét, házastársnak hitvesét, testvérnek testvérét elveszteni keserves; és valóban gyöngédtelenség sőt balgatagság volna mérlegelni: melyik kevésbé vagy jobban fájó? De mégis, nem sértem tán meg az igaz fájdalmat s nem leszek méltánytalan a könyek iránt, állítván: hogy a szülét Isten más magzattal vigasztalhatja meg; a hitves levetheti özvegyi fátyolát, a testvér bánatát enyhítheti az orvosló idő, s a sajongó sebek behegedhetnek, legalább enyhűlhetnek: míg az *árvaság* fogalmában igazi, mély szerencsétlenség nyilvánúl.

Oh a szegény árva! kicsoda helyettesíthetné neki az édes anyát? s volna képes feledtetni vele azon édes lágysággal csengő hangot: melyet elalvásakor utószor, ébredésekor először hallott? a gyengén simogató, ápoló kezet? a nyugtató kebelt, hová fejecskéjét lehajtá? Mi adhatna kárpótlást a szeretetnek lágy-meleg, verőfényes légköre- s boldog kis világaért, melyet a jó anyában elvesztett! A fölötte még álmában is örködő szem örökre becsukódott, s a második gondviselés gyanánt reá vigyázó gond megszünt; nem hallja s mondhatja többé eme boldogító szavakat: gyermekem, anyám! Oda van, ki azt tűzé élte czéljaúl: hogy gyermekségében, ápolja, ifjúságát irányozza, érzelmeit s lelkét képezze. Mily korán lett szegény kis árva bujdosóvá az emberek közt, a nagy világban, hol ha akad is jobb lélek, több az érzéketlen s lágy-meleg kebel, melynek szívessége s jótétele nélkülözi az állandóságot s mélységet, hasonlítván a futó, szeles esőhöz, mely a föld porát is alig veri el. Oh, keserű kenyér az árvaság kenyere! Gyakran látunk kis korú gyermeket, elhanyagolt külsővel, a mint szemlesütve, félénken áll, s félrevonúl; nem véve részt társai zajongó játékában; minek kérdenök e szomorú gyermektől: mi baja? Nem beteg ő, több annál: árva, szegény! Hanyagolva, lenézve s elutasítva: idegennek érzi magát az életben, s korán megfélemlett lélekkel jár a világban, e zúgó rengetegben. Oh emberek, gazdagok és boldogok! szánakozzatok szegényen! *Mikor madárnak fészkére találkozol az úton, fán vagy földön, melyben vagynak madárfiak, ne végyed el az anyjokat!* ez a régi törvény s parancsolat, melynek teljesítése azonban még nem elég; ha látsz, kinek a sors vevé el anyját s pusztítá el fészkét: emeld fel, ápold híven a szegény kis árva madárkát! mert *valaki egy ilyen gyermeknek gondját felveszi az én nevem-*

ben: nekem veszi fel gondomat; valaki pedig megbotránykoztat egyet e kicsinyek közül: jobb volna annak, hogy malomkö köttetnék nyakára s a tenger mélységébe vettetnék! Igy mondja hitünk s üdvességünk fejedelme; s az Úr is *hirtelen tanú lész azok ellen, kik az özvegyet és árvát nyomorgatják.*

És bizonyára, bármily megindító s leverő legyen is a kép és gyakran látott példa; bár setét szint kölcsönözött is ecsetemnek emez ártatlan, s édes anyja koporsójánál egykedvű bámulással álló árvaleányka sorsa: nem szabad gyanúsítni s mértéken túli vád alá venni az emberi szívet, melyben a gyarlóságok mellett, annyi nemes hang, annyi magasztos hajlam s erény lakik; nem szabad, és vétkezés nélkül nem lehet a gondviselésben, mely a legkisebb füszálra is kiterjed, kétkednünk, söt teljes bizalmunkat kell helyezni égi atyánkban, ki *az árvák atyja- s örizöjének* jelenté ki magát: e szegény, elhagyottaknak látszó kicsinyre nézve is.

Ugy van! nyugodtabb vizsgálódás után fény tünik fel e homályban. Az ember, bár a jólét kényelmessé, s némileg egykedvűvé teszi is a mások szenvedései iránt: természetesen, s ösztönszerűleg érzi mégis a közös sors hatalmát és a látogatás lehetöségét, és szíve önként hangolódik a könyörületre. Nem nehéz magasabb magyarázatot s megfejtést adni a felmutatott szomorú jelenetnek. Felsöbb parancsolat s a léleknek szüksége, hogy a többi jócselekedet között a könyörület és irgalmasság is gyakorolva legyen s tündököljék erkölcsi életünkben, de a szánalomnak igaz és méltó tárgyai nélkül: lehetlen volna az. Az Úr tehát megengedi, hogy legyen szenvedés és szükölködés, bánat és köny; elküldi a szegényeket, betegeket, az özvegyeket és árvákat, hogy a nemes lelkeknek alkalmok legyen a jóltevés és könyörület erényét gyakorolni s érezni egyszers-

mind azon páratlan lelki gyönyört, mely abból származik. És a jótétemény, — mint a kiáltás felkölti a viszhangot — más szép erényt támaszt, s ez a *háládatosság* a felsegélt szegény és árva lelkében. Igy az erös és gyenge, a gazdag és szegény, a boldog és szenvedö, az egészséges és beteg érintkezvén s átölelvén egymást a felebaráti szeretet karjaival: épül és gyarapodik e földön az erkölcsi világrend és Isten országa. Ne essünk hát kishitüségbe a gyászos esetek láttára, hiszen megszégyenítve lehetünk a számtalan példa által, mely szerint a kegyelmes gondviselés a nyomorúltak s elhagyatottak védelme által annyiszor megdicsöiti magát. Nincs elhagyatva, elfeledve senki; a mi édes atyánk úgy kormányozza az eseményeket, úgy igazgatja az emberi szívek indulatát, hogy e *kicsinyek közül egy sem vész el. Avvagy nem öt verebecskét vesznek-e egy filléren, és egy azok közül nincsen Istennél elfeledve. Az égi madarakat táplálja, a mezönek füvét s a liliomokat ruházza; szegények, árvák, nem drágábbak vagytok-e ti azoknál?* Ő maga mondja: *el nem hagylak, el nem maradok töled!*

E gondolatok békítsenek ki s nyugtassanak meg mindenkor, most közelebb is látva az árván maradt gyenge leánykát, a kesergö férjet s a gyászos koporsót, melyben a hü hitvestárs és gyöngéd édes anya aluszik. Oh! szintén csudáljuk, hogy nem ébred fel azon halk csattanásra, melyet a koporsó oldalán, annak játszó tenyere támaszt, ki egykor s még nem régen szemének fénye, álmának, gondjainak tárgya, szívének boldogsága volt. Mint szerette s mily nehéz volt itt hagynia! Mert a megboldogúlt híven megfelelt női rendeltetésének, jó anya, keresztyén és házi asszony volt. Egész világa a család kebele volt, hogy kötelességének hív teljesítésében boldognak érezte magát. Úgy ösmerte mindenki mint szerény, egyszerü, békeszeretö nöt,

kinek fennhangját sohse hallotta a szomszéd, mint szorgalmas Márthát, kit serénysége- és rendszeretéteért *már a kapuban dicsérnek tettei.* Pihenjen csendesen!

Nyugodjál meg kedves férje! az érette szívedben lángoló forró indúlatnak és szeretetnek örököse hadd legyen kedves leányotok! Ápold, neveld, szeresd és igyekezzél pótolni nála, kit elvesztett. Ne hadd elfelednie szerető, de korán elhunyt anyját. Éljen neve s emlékezete szívében!

Legyetek boldogok! Áldása rajtatok!

Erős, hatalmas és szabad akaratú Isten! intesz s az ember elmúlik mint a füst és pára; minden nagysága- s czéljaival, dicsőségével s boldogságával olyan mint az árnyék, mint a mezőnek füve, mely elhervad s nem ösmeri meg többé az ő helyét. — Elveszed a szüle karjai közűl kedves gyermekét; szétválasztod a szerető testvéreket, elszólítod a gyöngéd, gondos édes anyát, s magzatát az árvaság kenyerére juttatod. Te vagy Uram, ki szabados jótetszésed szerént mindezt miveled. De te vagy az is, ki meggyógyítod a beteg lelket és a sebhedt szívet; ki letörlöd a fájdalom könyeit s megszünteted nyögését; ki a sötétből világosságot, a bánatból vigasztalást hozasz elő. Te vagy atyja az árvának s gondviselésed szemei nem csukódnak be soha örökké!

Hozzád folyamodunk, benned bízunk, hiszünk s remélünk az élet minden kedvetlen változása közt, most is e gyászos esetben, midőn ez ifjú nőt, hitvest és anyát véletlenűl elszólítván: nehéz fátyolt

borítál az övéinek fejére. Vigasztald meg oh mi Urunk a sírókat. Hajtsd könyörületre és szíves indulatra a szíveket az elmaradott szegény árva iránt, hogy ne érezze egész teljességében a veszteséget, már ily gyenge korában. Támassz hív, szerető lelkeket, résztvevő barátokat ő mellé. Minket pedig taníts meg tűrni, sorsunkkal kibékülni, szent akaratodon, ha sérelmesnek tetszik is, gyermekileg megnyugodni, hogy tieid legyünk életünkben s halálunkban. Amen.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Enhuber, katholica vallású öngyilkos őrnagy sírjánál.

Graefenbergben, 1848.

Ismét egyike áll előttünk ama rendkivüli jeleneteknek, melyek megdöbbentik a szemlélőt, melyeknek száma, mint puszta szám nem nagy, de belőle egy is sok, és minden elöjövő egyes eset többszörözni látszik magát, a benne lappangó ingerlö, titokszerű és kábitó borzalom miatt.

Öngyilkos sírja felett állunk.

Mint sok más nehéz megfejtésü kérdés és eszme, úgy az öngyilkosság felett is, eleitől fogva, sokat tünödtek, vitáztak a szervezet s lélek buvárai, valamint az erkölcstanárok; fogalma- s meghatározásával birkózik az itélet; indokaival s körülményeivel szoros megfigyelés tárgyává teszi az egyes eseteket, a nem sikerült kisérletek utáni vallomásokat a boncz- és embertan a nélkül: hogy e sokoldalú müködésnek, valódi s érdemleges eredménye volna. Mondják bátorság-, gyávaság- s elmekórságnak, minden esetnél csak egyet, egyet vevén a tett indokának, míg mások úgy vélekednek: hogy a körülmények szerént lehet mindenik, egyik is, másik is. Sokan vitatják: hogy nem egyéb, mint természetes, kényszerü lefolyása s befejezése azon iránynak s futamnak, melyet bármily visszás közbejövetel által, az élet kapott; s hogy ez is a véget elöidézö

betegség, mint a többi más. Hallatják szavukat az elöhatározat hívei is, mondván: *órája eljött, egy ember sem uralkodhatik a maga lelkén, hogy megtartsa azt.* Könnyítö s terhelö itélet hangzik, mindkét esetben némi könyelműség- s felületességgel; pedig feltétel nélkül kárhoztatni nehéz, menteni: lehetlen s nem szabad ez iszonyú tettet.

Egyiket se akarom ezúttal megkisérleni, szomorú tisztelgök! Távol kivánok maradni azon örvénytöl, mely elkapja és szédületes kanyargással forgatja a bele merészkedöt. Csupán részvétünknek akarok szavat adni eme szerencsétlen embertársunk fölött, kit velünk ugyanazon ok és czél hozott e hazánktól távol vidékre, a természet csudatevö forrásaihoz; ugyanazon szép remény táplált a gyógyulás és hazatérés iránt; ki egy kenyeret evett velünk; együtt emlegette csendes estéken az otthon váró kedveseket; együtt érdeklödött a világ mozgalma, megindult nagyszerü eseményei fölött, végig, végig simítván redös, halvány homlokát eme sohaj közt: hogy nem lehetek majd helyemen, a csatatéren?!

Azon egyház, melynek kebelébe, vallásánál fogva tartozott, sötét tette miatt levette róla kezeit s temetöjének ajtaját becsukta kiszenvedett holtteteme elött. De felvesszük mi gyógytársai, barátai, az Urban s emberiségben testvérei, felvettük részvétünk és szeretetünk ölébe a szerencsétlent, s felhozván e méltóságos halom tetejébe: sírt ástunk számára, a százados fák árnyában, és egyszerü, szabad, protestans tisztességtétellel mindjárt belé is fektetjük a végnyugalomra.

Mielött azonban ez történnék: engedjétek meg, hogy nehány, lelkemben szomorú esete által támadt töredékes eszmét elmondhassak s rövid, buzgó fohászt bocsáthassak veletek Istenhez hamvai fölött.

Jó nekünk szemeinkkel nézni a napot; szép a világ, benne sok édes öröm és boldogság van; s nem lehet csudálni: hogy úgy ragaszkodunk hozzá, s oly erös bennünk az életösztön, hogy az innen elköltözés és megválás mindig fájdalmas, és sok ember, ha töle függne, örökre itt kivánna maradni.

Ezeket tudva: képzelhetjük, mily iszonyú megrázkódtató csapásnak és szenvedésnek kellett érni azt, mily rendkivülinek kellett történni vele, ki saját kezeivel tépi el az élethez kötö lánczot; mily súlyos és hordozhatlan ott a teher, hogy ily nagy áldozattal is levetni kivánja a boldogtalan! Mit kell kiállnia, minö hosszú s gyötrelmes harczot vínia önmagával, míg megérik nála e vérfagylaló határozat s végrehajtja azt.

Egyaránt lehet lelki vagy testi a szenvedés, mely a lépésnek oka s kútfeje. Elöidézheti bánat, csalódás, nagy vesztés, lelki furdalás, vagy — mint ez esetben is — kínos, gyógyíthatlan s hosszú betegség. Távol van tölem Mózessel azt állítni: hogy *minden testnek lelke a vérben van,* de kétségtelen, hogy emberi lényünk ama két fö alkatrésze közül bármelyik beteg: a másik is szenved s a közöttük létezö öszhang megzavarodásából, rendellenes, visszás állapot származik, sokszor gyászos végzödéssel.

E mi szerencsétlen társunk is, régóta nagy, pokoli kínokat szenvedö beteg volt. Összejárta Európa székvárosait, fölkereste a világhirü orvosokat; de sem a jó akarat, sem a tudomány nem segíthetett rajta. Idejövén: szomorú, kétségbeejtö állapota itt sem javúlt. Gyakran láttuk öt halványan, kimerülve s szótlanúl ülni fák árnyában, a források mellett, fejét lehajtva tépelödött, gondolkodott.

Min tépelödött? E tiszta jellemü s életü embernek, de szerencsétlen áldozatnak, — ki, nem erkölcsi okok,

lelki betegség vagy teher, de egyenesen a testi kór, évek óta nyomó súlya alatt rogyott le — mik voltak az elöharczban gondolatai? s minök azok átalában az öngyilkosságot tervezönél?! azt tudni nem, csak sejteni, gyanítni lehet. Azoknak legszelidebbje is bizonyára sötét, háborgó és irtózatos, mint a czél, melyre kétségbeesetten siet.

„Ah, — gondolhatja — mennyi boldog lény él a világon, s én nehéz átok alá vetett, nyomorúlt vagyok! Irígylem a fák ágán vígan ugráló madár-, az egészséges koldús- és rabszolgának állapotát; irígylem a halottat is, ki immár nem érez és nem tudja: hogy élt. Oh, mivel érdemlettem hogy ily kemény itélet esett reám egész súlyával, mely alatt össze kell rogynom; *mint az elroshadt állat megemésztetem, és mint a ruha, melyet a moly megészen. Elolvadt a kín miatt bennem az én lelkem!*“

„Minden teremtett valóság, minden létezés bizonyos czélért vagyon. Mi végett van még az én nyomorúlt tengésem, ki lehetlenné lettem, kiben s ki által semmi czél sincs elérve? Helyemet csak elfoglalva tartom, de be nem töltöm, tisztemnek meg nem felelek, enyéim boldogságát munkálni nem csak képtelen, de rajtok teher és csapás vagyok. — Ah, élet-e ez? Erölködöm az lenni ki valék; lelkem lángol tenni, hatni, de e megroskadt börtönben, a kínok körmei közt elalél. Élni jó, meghalni természetes, de van-e neve ez állapotnak: melyben egyik is másik is lehetlen. A nappalt mint setét árnyék bolygom át, az éjet mint nyugtalan kisértet virasztom! Nem ösmerem a pihenést; nem tudom mi az aluvás? Szemeimből gyakran megeredtek a könyek, érző, eszmélö halott vagyok, ki önmagát kisérti. Kérem az Istent gyógyulásom-, vagy mielébbi végemért; kérem összetett kézzel, szelid áhitattal, zajtalan lélekkel, mint egy imádkozó gyermek. *A mélységböl kiál-*

tok hozzád Uram! hallgasd meg az én szómat! Majd lázadásba hoz kínom, sorsom elgondolása, e feneketlen reménytelenség, és kiáltok: *Vajha az én anyám nekem koporsóm lett volna! Mért jöttem elö, hogy látnám a nyomorúságot, a bánatot, és hogy éltemnek napjai gyalázatban végeztetnének el?!*"

„De hát mit keresek? Mire idözöm itt tovább? Elvétetett tölem a munkálkodhatás, a törekvés, az öröm; elzarva a láthatár, megfogva az élet lege; mikép, mire, mi által éljek? Hogy az a magas hatalom, mely ide szólított s állított, létezésem czélja, tartalma s lényege gyanánt egyebet nem akarna hagyni, mint e kietlen kínt; és gyönyörüségét találná a félig eltiport féreg hosszúra nyujtott vonaglásában: nem hiszem; de hát miért késik egy vagy más úton véget vetni annak: nem értem! Keresem az ösvényt, a fonalat, mely e szörnyü tömkelegből kivezet, a kulcsot, mely ez elmetébolyító talányt felnyitja: nem lelem! Nincs hát menekvés? Ah mégis! gyors fény lobban fel elöttem, vakító, kisérteties, de mégis fény. Szabad akarattal bírok. Oh megtört eröm, csak addig tarts míg érvényesíthetem azt! Miért lennék lekötözve az élet kínpadjához tovább? A láncz nem akar rólam lehullni: letépem. Meg kell történnie! Lázadás, pártütés de szabaddá tesz. És azt mivelvén: az emberek közül nekem *kicsoda merné ezt mondani: mit mivelsz?* Azt mit Jób akart, mit Saul, Akhitófel és Sámson miveltek; mit a korszakok s nemzetek jelesei, daliái, bölcsei — kiknek neve ma is fényben ragyog — gyakran a jók java, a világ savai véghez vittek: megszabadíták magukat börtönükböl. Vagy önkénytes haláluk által megelözték nagy, siralmas eseményeknek, ezrek pusztulása- s országok feldúlásának lehetöségét. Önszájukra pecsétet nyomtak, mely se az emberi gyengeség s kínval-

latás miatt fel ne nyiljék, se a dühöngő hatalom kezei alatt fel ne törhessék; és a szükséges titok temetve legyen. Elbizakodott faggató! vigyázz, a te napod sincs még befejezve; *vigyázz, és imádkozzál: hogy kisértetbe ne essél!*"

„Készen vagyok. Megállj! kiált egy hang, *miért keresnél magadnak veszedelmet? Ne légy gonosz és balgatag, miért halnál meg idő előtt?!* Türj és várj! A felelet könnyü: időm már eljött, vénné lettem, megérlelt a hosszú, kínos szenvedés; és a halál nem veszedelem: csendes kikötő, melynek ölébe szívesen menekülök a zivataros tengerről. Ah, aludni s nem álmodni, nem emlékezni, nem eszmélni, nem lenni többé: mily boldogság!"

„Türni s várni, míg van miért s mit: kötelesség; de azt mivelni czél, remény és haszon nélkül: oktalanság, önkinzás. Valamivel előbb vagy utóbb: az nem tehet különbséget, midőn a vég, a kimenetel egy és ugyanaz. Mit nyerne az ég vagy föld, a világ, az emberiség az általam még töltendő kínos idővel? semmit! Én gyötrődném czél és ok nélkül s veszteném a kínok közt lelkemet; s ha elpihenek: kinek s mi kár az? Semmi! de én nyerek. A mód rendkivülisége se tünhet föl; maga végzetünk gyakran csudálatos, meglepő s nem képzelt utakon szólít el bennünket. *Az ember vége hasonlatos az oktalan állat végéhez*, úgy van megírva, s gyakran még módja is olyan: a túlterhelt szegény barmot, midőn összerogyott a nem bírt súly alatt: megkorbácsolni, a hasonlóan járt nyomorúlt halandót elitélni s kárhoztatni szokták. Nem százan s ezeren teszik-e, lassan, rendszeresen dorbézolva, azt: mit én egyszerre végre akarok hajtani?! Azokat nem nevezik öngyilkosoknak! Az óriási élőfa derékon ketté szakad, mert erősebb volt nálánál a vihar; ha ez természetes, amaz mért nem az? A felebaráti készség, a tudatlanság és kép-

mutatás el akarja a szerencsétlentől venni a becsületet *itt*; a nyugalmat s üdvöt *amott*. *Az ö vére az ö fején!* jól van, alávetem magam, felelek, csak e nehéz birhatlan életet ne kelljen tovább hordanom!“

Érzem, tisztelt közönség, hogy a szerencsétlenek belharczát, igen halványan s tökéletlenül vázoltam a fenebbi szavakban; de áldanunk kell jó sorsunkat, ha ama válságos helyzettel ösmeretlenek, ama sötét mélységek közt kanyargó ösvényen járatlanok levén: híven viszszaadni képesek nem lehetünk. Ama rettentő lélekállapotot csak azok ösmerik, kik benne voltak s érezték, azoknak nagy része pedig nem beszél többé. Ki volna képes hű magyarázatát adni, fagyasztó képzelhetlenségét megfoghatóvá tenni azon rövid s mégis hosszú s rettenetes időköznek, mely — midön valaki a magasságból aláveti magát — a tetőről a mélység fenekére zuhanásig eltelik?!

Többször váltakozik még a lélekben, mind a remény mind a csüggedés, mind a hit, mind a kétségbeesés dagálya és apálya, nem jutván még egyik sem határozott uralkodásra; az ellenkező hullámok összecsapnak s széttörik egymást és a zavar még nagyobb lesz. Végre hirtelen beáll a határozó percz, a szerencsétlen önmagára emeli kezét s mindennek vége van.

Vége van e még legszebb szakában levő, de zaklatott életnek s kínos szenvedéseinek is. Meghatottan s az emberi sorsról elmélkedve állunk e setét sír fölött; oh ki is merné kevélyen felemelni fejét s biztosítva hinni magát, e mulandó s tökéletlen világban, a legnagyobbtól is. A tettet nem akarjuk védni, szépíteni; az Úr képmásai vagyunk, erő lakozik bennünk; megáldatva értelemmel, aka-

rattal, lelkiösmerettel: felül kell emelkednünk e föld háborgatásain, a keserves szenvedések közt kell kimutatnunk erönket, nagyságunkat, felsöbb eredetünket. Az Úr látogat, szenvedtet bölcs czéljai szerint, de *nem kisért erönk felett.* Vezérünk az erkölcsi törvény, lobogó szövétnekünk a vallás; és ha mégis eltéved, megbotlik s elesik valaki: menthetlen. Hívás nélkül — mint a jó katonának — nem szabad elhagynunk a helyet, melyre állítva vagyunk; nem szabad önkényt megrövidítni a határt, mely elénk méretett. Erös lélekkel sokat el lehet bírni, nagyokat le lehet győzni; *türni és várni* kötelességünk az *Urnak szabadításaig*, s magán áll az emberen sok részben, *ha áll vagy esik.*

E mi szerencsétlen barátunk esett; de még se merjük kárhoztatásra nyitni ajakinkat. Bizony *az ember csak azt nézi, mi szemei elött vagyon*, s nem látja s nem sejti a rejtett, titkos okokat. *Kicsoda vagy te, hogy mást itélsz? Ne itéljetek, hogy ne itéltessetek, ne kárhoztassatok, hogy kárhoztatva ne legyetek!* Nem avatkozunk Isten dolgába, övé az itélet mennyen és földön, élök és holtak fölött.

Tette által, saját egyházának törvénye szerént, azok társává levén, kiknek *holttesteit minden emberek látják s nem engedik tenni koporsóba, kik meg nem sirattatnak s el nem temettetnek:* mi felebarátai adjuk meg végtisztességtételét. Távol van tölünk, hogy üldözzük, kit sorsa oly keményen üldözött, hogy ki magának ellensége volt: mi is azzá legyünk, hogy annak ki saját szívét halálra sebezte: emlékezetén s kedvesei szívén üssünk új sebet; hogy boszút álljunk a holtton, az élö szörnyü tetteért. Nem, nem! mindnyájan emberek, gyarló lények vagyunk.

Menj tehát pihenni s aludjál csendesen e helyen, hová teszünk. Nem a temetö ez, de szintúgy Isten földe s

nyugtató anyánk. Itt e méltóságos hegy tetején, a hozzád mostoha élet zajától távol, ástuk meg sírodat, melyet óriási fenyőfák, mint megannyi dísz- és testörök fognak körül, setét zöld sátoruk s koronáikkal példázva életedet és csendjökkel borúlva álmaidra. — De a setét lombokra a nap, a korány és alkony sugára hint fényt; mint e fákra, úgy lelkedre is az ég sugározzon világosságot!

Itt állnak sírod körül a város polgárkatonái, egész dísz- és fegyverzetben; tisztelgő lövéseik viszhangját riadozva adják vissza a bérczek, míg a gyász-ének és zene lassú ömlése hullámozva terjed szét a közel völgyeken. Itt állunk mindnyájan, sok távol ország fiai s leányai, a szeretetben, fájdalomban s emberiségben: testvérek. Nem az elesett, de a szerencsétlen embert keressük s látjuk benned, és könyes szemmel, meghatott lélekkel kivánjuk: legyen a kínos élet után csendes nyugalmad!

Te pedig hatalmas Úr, kinek útai végére mehetlenek; ki életünknek talányos, sok bajjal, tévedéssel s gyakran rendítő eseményekkel teljes pályáján, rajtunk tartod örködő szemeidet: tekints kegyesen reánk erőtlen halandókra, kik általad élünk, míg neked tetszik, és lelkünket midön kéred, csendesen kivánjuk szent kezeidbe letenni! Tekints irgalommal ezen sokat szenvedett s önkeze által kiszenvedett szolgádra, felebarátunkra. Nálad van a tanács, az itélet, a mérleg; nálad a kárhoztatás és kegyelem, légy hát szánó, engedékeny birája a boldogtalannak s fogadd kegyelmedbe lelkét tenmagadnál, az egekben. Amen.

Halálra itélt mellett, a siralom-házban.

Ohajtod magad is, boldogtalan felebarátom, hogy szóljak hozzád, beszéljek előtted a jelen szomorú körülményhez illőleg; épen az enyémmel találkozik ohajtásod, melynek annál készebb vagyok eleget tenni: mert kötelességem az, s tisztem *erősíteni, ki halandó-félben vagyon;* s mert szívem szerént kivánom s azon vagyok minden erőmből: hogy lelkedről űzzem a fekete gondolatokat, hogy szabadúlj a gyötrő tépelődés forgó örvényéből, mely időről-időre megragad és sülyedéssel fenyeget e késő s végső éjtszakán. Ohajtom: hogy nyugodtan, elhatározva menj a holnapi nagy percz elé, s hogy, a mi legfőbb, ha már e testi életet el kell vesztened: tarthasd, menthesd meg az ennél sokkal becsesebbet s előbbvalót: lelkedet.

Széllyelnézvén a természetben s világon, tapasztalni fogod: hogy minden teremtés szereti, félti s oltalmazza életét. A vadállatok fogaikkal, körmeikkel, vagy futással és ösztönszerű csellel élnek, ha az veszélyben forog; a galamb elszántan küzd a nála erősebb, reácsapó ölyvvel; a földi féreg hátrafordítja fejét, ha reá tapodsz; sőt növény, virág is van, mely ha illeted: összevonja, mint valamely érző s eszmélő teremtés, szirmait. Az élet, Istennek legnagyobb áldása, és ha az okos lélekkel nem bíró lények előtt is becses: annyival inkább az, nekünk értelemmel s lélekkel bíró embereknek, kik nemes tehetségekkel felruházva, nagy

czélok végett vagyunk elküldve az Urtól, és ha már az állatoktól se szabad ok nélkül elvenni ama becses vagyont az életet: az embert megfosztani attól: nagy s rettenetes bűn.

Eme nagy bűnt, a gyilkosság bűnét követéd el te szegény ember! Vétkes vagy ég és föld, Isten és emberek előtt, és a törvény ki is mondotta reád a halálos itéletet, melyet nem tarthatsz se igazságtalannak, se keménynek, mert megérdemled azt.

Az emberi társaság akkép van rendezve, hogy czéljának megfeleljen, ez pedig csak az lehet, hogy rend és igazság uralkodván, kül- és beljólét legyen s virágozzék az emberek között, kik máskép czéltalanúl s boldogtalanságban élnének, hogy sértetlen legyen minden tulajdon, szent a becsület, tisztelt az erény, hogy az erős a gyengét, a gonosz az ártatlant el ne nyomja. Erre vigyáz már a törvény és szava, tekintélye alatt örködnek a birák, elöljárók, kiknek kezében fegyveres erő, a fenyítő házak kulcsa s éles pallos van. *Minden hatalmasság az Urtól vagyon;* a törvény s ennek sáfára: *Isten szolgája, ha gonoszt cselekedtél: félj töle, mert nem ok nélkül viseli a fegyvert. Isten boszújának megállója azon, ki gonoszt cselekszik.* Ime, hallod-e, így szól az irás is. Ezekből átláthatod: hogy nemcsak a közbizodalom által választott, illetékes biráktól, de az Isten szava által is helyben hagyott törvényes hatóság által itéltettél meg, és méltán vagy fejed vesztében elmarasztalva, mert az is megiratott: *hogy ki embernek vérét ontja, ontassék ki viszontag annak vére; és valaki fegyverrel megöl mást: fegyverrel kell neki is megöletni.*

Vegyük mindehez a társaság nyugalmát, az emberek biztonságát. Úgy-e édes fiam természetesnek találod: ha kiirtják a burjánt, mely elfojtaná a jó növényt, elpusztít-

ják a hernyót, mely a gyümölcs-kerteket semmivé tenné, ha üldözik s megölik a ragadozó állatot, mely a nyájat fogyasztja, ha ezeket helyénvalónak tartod, nem lehet másképp gondolkoznod azon veszedelmes és a polgári társaságot megtámadott emberekről se, kik a rendet felforgatják, a nyugalmat s közjólétet háborgatják, az emberek vagyonát s életét fenyegetik s erőszakos, véres kézzel elrabolják. Ragadozó fenevadjai ezek a társaságnak, mely csak a maga iránti kötelességet teljesíti: midőn nem tűrvén, üldözi, kiírtja őket a föld színéről, kik mind a világi, mind az isteni törvények, sőt saját lelkiösmeretök szerént is, méltók szomorú s megbélyegzett végökre.

Egyike vagy te is ama szánakozásra méltó, bűnös teremtéseknek, kik magokról, becsületökről, az igazságról s Istenről elfeledkeztek; s igen nagy tévedés vagy megátalkodottság volna át nem látnod: hogy rettenetes sorsodat megérdemled, hogy a feletted kimondott itélet igazságos és szükséges; és ha ezzel ellenkezőt hinnél, makacsság- és arczátlansággal tetézve bűnödet s megrögzötten lépnél ki a világból: elvetnéd erővel magadtól a részvétet és szánalmat s erkölcsi utálatot s irtózást költenél mint erkölcsi szörnyeteg, a szívekben. Ne szépítsd hát véres tettedet, ne mentegesd magadat, hanem ösmerd el: hogy nagy vétkes vagy s megérdemled a halált. Ez az első és szükséges lépés, azon folytatással: hogy szánjad bánjad, igaz lélekből, miket elkövettél.

Igaz, hogy sem az emberek részvéte, sem az elösmerés és töredelmes megbánás, nem mentheti már meg földi életedet; de csendesebbé teszi e szomorú helyen még töltendő óráidat, bátorságot kölcsönöz ama nagy szempillantásra, és hidd el szegény bűnös embertársam! hogy a más világon leendő mikénti megjelenésedre nézve is lényege-

sen határoz; mert nagy különbség, ha bűnben megátalkodott, vagy Istenhez tért töredelmes vétkes áll-e az örök biró itélőszéke elé; mindkettőnek bizonyára máskép leend dolga. *Ne azoktól félj, kik csak a testet ölik meg, hanem félj attól, ki mind a testet, mind a lelket elvesztheti a gyehennába.* Elismerés és szíves megbánás után, barátkozzál meg s békűlj ki a gondolattal, hogy mi előtted áll: annak meg kell lenni, hogy meg kell halnod.

Söt én azt mondom: az elkövetett iszonyú bűntény után, jobb elmenned, mint itt maradnod. Tegyük fel, hogy a vér-tett nem tudódik ki: valyon e gonoszúl-kedvező eset, nem csábított volna-e újabb s több hasonló iszonyúságra, hogy még sok könyet onts, áldozatot ejts s lelkedet, mind a jelen, mind a jövőre nézve nagyobb súlylyal terheld?! Mind a testi mind az erkölcsi világban, minden további perczben megmérhetlenűl növekszik az esés és sülyedés gyorsasága. Hát a lelkiösmeret? ne gondold, hogy ha elszunyadott is, azután — s gyakran egészen váratlanúl, — fel nem ébred; s jaj, háromszor jaj annak, kit akkor furdalása s üldözése alá vesz. Az ember mint legjobb barátja: úgy legkegyetlenebb ellensége is lehet önmagának. Megszabadúlhatsz a vérszopó tigris elöl, megcsalhatod az utaidban leselkedőt, elaltathatod a legügyesebb birót; de nincs menekvés saját, ellened támadt lelkiösmereted elöl, midön *ez és a gondolat egymást vádolják benned,* midön kebled *férge meg nem hal, tüze meg nem aluszik.* Kínoz ébren, ijeszt álomban, midön eléd hozza az áldozatok üveges szemű, fehér ajakú s fagyasztó lehelletű árnyát. Mondd meg boldogtalan: élet-e az ilyen?!

E mellett a titokban maradás is, vékony reménység; mint minden bűn, kezed véres munkája is könnyen világosságra jöhet; csudálatos: hogy gyakran a véletlen, jelen-

téktelen semmiség, egy szó, jel, mint derítik fel a setét titkot; van eset: hogy a bűnös álmában vall magára. Tehát tudva lesz vétked, de te elmenekülsz a törvény kezei elöl. Mit nyertél? Kerülnöd kell az embereket kiktől félsz, mert homlokodon hiszed viselni a bélyeget, mint a gyilkos Kain, s minden veled találkozóban felösmerőt s elárúlót sejtesz. Bujdosol a kietlenben, bokorról bokorra, barlangból barlangba, mint a kergetett vad, éhen, szomjan, fázva, rongyosan s elvadúlva tengesz és nem élsz: félsz a nappaltól, az éjjeltől, félsz az élötől, a halottól, félsz magadtól, az emberektől s az Istentől. Te vagy, *ki* — az irás szerént — *maga magát mindennap bánattal emészti, kinek fülében a félelemnek súgása vagyon: hogy a pusztító reá jön és kit háborgat szorongató veszedelem.* E tengés, e zaklattatás megérdemelné-e az élet fogalmát s nevezetét? Bizonynyal nem!

Meg kell halnod! szükséges, — bár volna elkerülhető! — a példa, eszökbe juttatni azoknak kik elfeledték, hogy *a ki mint vet úgy arat.* Meg kell halnod! lelkiösmereted szerént is, mely a halálra méltónak kiált.

Erösítsd meg hát magadat s légy férfiú. Az ártatlanúl kiontott vér, a megsértett törvény, a kigúnyolt erkölcs áldozatot kivánnak, hajtsd meg fejedet s fogadd zúgolódás nélkül a végcsapást. Hiszen egyszer mindenkinek le kell fizetnie, a természet ez adóját. Sajnálkozás nélkül távozhatol e világból, hol nem hagysz örömet, boldogságot, érted fájó szíveket, hol sok a nyomor, szenvedés, a kisértet; hol minő mélységek tátongnak és nyelik el az embert: saját, megdöbbentő példád mutatja. Mitől félnél? átlépésed, rövid pillanat müve leend, vergődés és kínok nélkül, míg sokan hosszas utálatos betegségben hunynak el. A szövétnek, melyet a rohanó szélvész olt ki: nem pislog, csak elkapja lángját s vége van mindennek. Észre sem veszed ama per-

czet, mint nem tudja senki a rendes elaluvás pillanatát. *A ki meghal: megszabadúl.*

Ösmerd el s bánd meg lélek szerént bűnödet; csillapítsd indulatidat, békülj ki sorsoddal, tenmagaddal és Istennel. Menj hát oda, hová egykor mindnyájan követünk. Ama más életben derültebb, tágasabb lesz láthatárunk, ott nem leend kisértet, bűn és halál; lelked is tiszta-fehér lesz, mint a tűzben megfordult, a lángokban kimosott kő-len-szövet. Ne szánd levetni rongyos, szennyes ruhádat, a halhatlanság bíbor köntöseért. *Ne félj nem halsz meg!* Élni fogsz örökké amott.

Ime hajnallik. Elmult e hosszú, mindenkép sötét, félelmes éj, így mulik el a rettegés, a szenvedés, így az élet és minden. Ha minden fényét s boldogságát bírjuk is a világnak: el kell ezt hagynunk; mennyivel könnyebb ez annak, ki — mint te is — csak rémségétől, nehéz, lelket nyomó terhétől szabadúl meg. — Megviradt. A nap első sugárai törnek át az ablak üvegén; önkénytelenül a ragyogó jelenet felé fordulsz, s hosszan mélyed bele tekinteted, s töle halvány orczád fénybe borúl és sugár környezi fejedet. Ah, bűnös ember! fordúljon lelked is az örök világosság felé! Megrongáltad magadon Isten képét, s mégis kegyelmének sugára lövel most a siralmas romokra. Bízzál, légy erös! *Az Úr gazdag irgalmasságban, hogy megbocsásson s megtartson kegyelemből. Ő nem gyönyörködik a bünös halálában.*

Nyújtsd ide hideg, reszketö kezedet szegény, nyomorúlt testvérem! nem hagylak el végórádban; én s embertársaim esendö halandók valamennyien, minden gúny és boszútól távol, szánalom s részvét közt kisérünk ki, nem a nagy vétkest, a nagyon szerencsétlent akarjuk benned látni; imádságunkba foglalunk; a hit és szeretet kar-

jaiba veszünk: hogy bemutassunk az Urnak, bűnnek betege, törvénynek halottja, de Jézus megváltottja, kiért az ő szent vére szintugy folyt a keresztfán, mint egyebekért. Gondolj ama szép s boldogító jelenetre: midön a megváltó jobbja felől függő megtért gonosztevő, a paradicsomba jutás igéretét vevé. Az épen olyan nagy vétkes volt mint te vagy, s ime az őszinte bevallás, megbánás és hit által lelke megtartatott. Az előtted még álló rövid földi úton ne nézz hátra, e világon már semmi dolgod sincs, de tekints előre, föl az ég felé, hol számodra a kegyelem s megtartatás van. Nyujtsd ide kezedet, ragaszkodjál karjaimba s azon igazságokba, miket mondok teneked; de különösen ragaszkodjál egész lélekkel s hittel Istenhez, ki *közel van a töredelmes szívhez.* Jer, jer folyamodjál hozzá, zörgess végetlen kegyelmének ajtaján, beszélj vele: szíved megnyugtató, útadat könnyítő, bűnös és félénk lelkedet emelő s bátorító, buzgó imádságban, ekképen:

Hatalmas és erős Isten! Örök biró mennyen és földön, eleveneken és holtakon, de a ki az igazságot irgalmassággal szoktad enyhíteni, mint hosszszútűrő és szánakozó édes atya! Én szegény nyavalyás, elitélt bűnös ember, végetlen kegyelmed lábaihoz borúlok, e nehéz és szorongató órák- és szempillantásban. Nem mentem magamat, mert tudom hogy nagy bűnös vagyok, de oh irgalmas Úr, ne a romlott szívet és véres kezet nézd, mely kigondolta s végrehajtá az iszonyú tettet, hanem azt tekintsd: mely most megtöródve s átváltozva, reszketve és esdőleg emelkedik feléd, szeretet és könyörűlet örök forrása, mennyei felség! Adj erőt s

bátorságot bár megérdemlett, de vérfagylaló büntetésem kiállására, s engedd, hogy a végóra és percz rettentésében, ennél is erősebb legyen szegény lelkemnek téged kereső, rajtad függő gondolata. Feledkezzél el oh Uram! vétkeimről, melyekért most itt alant meglakolok, s nagyobb büntetésöket merítsd könyörűleted mélységes tengerébe, hogy miután kiszenvedtem e testben: megtisztúlt, kegyelmedbe fogadott lelkem láthassa meg szent színedet s részesűlhessen országod örök üdvében. Uram, Uram! fogadd el midőn majd, utolsó fohászomban, szent kezeidbe ajánlom bűnös lelkemet! Amen.

Kórházi ápolónő felett.

Ez a ház, melynek udvarán ez órában, a tudva levő temetkezési czélból összegyültünk, ez a ház különbözik minden más háztól a világon, hol annyi tömérdek, és külön czélokra alkotott, más-más alaku s rendeltetésü, régen s ujabban emelt ház van. Nem is említve a közönséges lakhelyeket, melyekben a családok élik le különböző viszonyok közt, csendesen vagy zajosan, boldogúl vagy szenvedve, napjaikat: előttünk állanak a hatalom és méltóság fényes palotái, melyekben a világ nagyjai kincs és pompa, kényelem és élvezet közt élnek s uralkodnak; vagy titkos, mély sebeket takargatva, mosolyogva nyomorognak, ama büszke lakok termeiben, melyek gyakran titkos és setét események lefolyásának tanui s hozzájok borongó emlékezés ragad a multból. Láthatjuk a tudomány s müvészet csarnokait s bennök a lánglelkek működésének csudás eredményét. Az iskolákat, nevelő-intézeteket, az ismeretek felbuzgó kútfejeivel, melyeknél készül az ember: hogy küldetésének megfelelhessen. Nem rejtőznek el kaczér külsejökkel a mulatság, látványok és élvezet házai; s nem lehet láthatlanokká tennünk ama komor épületeket sem, melyekben az emberiség engedetlen tagjai, a bünösök zörgetik a törvény keze által reájok vert súlyos lánczokat. Feltünnek lefüggönyzött ablakaik- s zárt kapuikkal, ama lakatlanoknak tartható épületek, hol ábránd, csalódott remény, vakhit,

vagy bünbánat és szenvedés miatt zárkózik el annyi ember a világ elöl.

De mindezektöl lényegesen különbözik ez a ház, hol most vagyunk, s melyet kórháznak neveznek, melyben különböző szenvedö keres gyógyulást és életet. Minden tárgy, jel, nyom, a fel- és eltünö alakok különössége által igazolva van ez, s ha nem tudnók is: éreznünk, gyanítnunk kellene: micsoda helyen vagyunk. Minden helynek saját légköre van.

Ha a világon minden dolog tárgy- és jelenségképes, ez a hely kétszeresen az, gondolatot költeni a lélekben s elmélkedésre ragadni az embert.

Nyilván áll itt elöttünk: hogy az életben mennyi szenvedés, mily sok különféle csapás és inség van, melyek közül bizonyosan egyik legelterjedtebb s kegyetlenebb: a betegség. Ha kárt vallunk: talán vigyázatlanságunkban van az oka; ha nem boldogúlunk a világon, gyakran eszélytelenségünkre róhatjuk, becsületünk elvész: mert nem vigyáztunk reá; nyomorultak leszünk, inségbe, nyomorba, börtönbe vagy éhhalálra jutunk, s még sem vádolhatunk komoly megfontolással senkit, mert nem a véletlen, a sors juttatott el annyira bennünket. Bizonyos korban gyakorlott bünnek büntetése, más életidövel vagy a feddhetlennel nem közös. De a nyavalyák személyválogatás, év és kor-különbség nélkül, megtámadják a gyarló szerkezetü halandót, meg az ártatlan csecsemöt is, kinek nemcsak cselekedete s büne, de még eszmélete sincs. Vizsgáljuk csak a különféle szenvedöket. Egyik sápadt arczczal, mint árnyék lézeng az életben, melynek semmi örömét, érdekét nem érzi; másik eltorzült képpel és kifordult tagokkal inkább csudalénynek látszik, s viszszatetszést, megütközést szül; az évekig, egész éltökben ágyban fetrengök szánalomra gerjesztenek. Mit

mondjunk azon szerencsétlenekről, kik nem bírnak a beszélés, hallás becses tehetségével s a látás felséges ajándékával, melyek nélkül iszonyú a létezés, el van veszve a világ, a mindenség, az élet. Említsük-e azokat: kik időszaki rohamos nyavalyákban rémülést gerjesztenek a látókban, vagy a percz őrületes izgalma által képtelenségre, önmagok s másnak marczonglására s elvesztésére ragadtatnak?! Mit mondjunk ama sajátságos, soha vagy igen ritkán észlelt lelki és testi kórjelenségekre, melyek olykor feltűnnek, annélkül, hogy azoknak okát, eredetét, magyarázatát s gyógyszerét felfedezte volna vagy ösmerné a tudomány? Elöhozzuk-e ama szerencsétleneket: kik lelki sötétben tévelygenek, kiknek beszéde, viselete, egész lénye oly szomorító s leverő! kiknek kisérteties arczáról le van törölve minden emberi? — Nem, nem! legyen elég e borzasztóságokból, melyeknek buvárlása s feszegetése, izgalom- és zavarba hozhatja a legépebb lelket is. Tehát elég.

Annyival inkább, mert (tovább menve az elmélkedésben), a háborgás mellett békülés, a nyavalya szomszédjában gyógyír, a szenvedéshez közel, enyhület s gyógyulás áll. Nem lehet ugyanis tagadni, hogy az emberi társaság igyekszik mentül türhetöbbekké tenni s ha lehet elvenni a szenvedöről a kínos nyavalyát és gyötrelmet. Valóban, a legegyszerűbb ember természetes szánalmától, melylyel beteg felebarátja iránt van, ama nagy tudósokig, kik buvárkodó lélekkel, folytonos kisérlet, tapasztalás és észlelet által egész éltöket arra szentelik: mikép lehetne valamely bajnak, az emberiséget fogyasztó kórnak gyógyszerét találni, mondom, az egyszerű s tudós működése ama nagy s emberies czélra irányúl.

Nézzük a számos jótékony intézetet, bölcsödét, ápoldát, hol a még tehetlen vagy aggságra, betegségre s nyomorra

jutott ember oltalmat s ápolást talál: s látni fogjuk, hogy minden lehető el van követve a baj enyhítésére. Forgassátok át a különféle jótékonyság aranykönyvét, és számtalan nagy tételt, fényes összegeket találtok, melyek a földet elhagyó nemes szellemektől, a nyomorultak, bénák s betegek ápolására vannak hagyományozva. Vezettessétek el magatokat amaz óriás épületbe, hol azok kiket a véletlen, balsors, vagy kór, legnagyobb kincsöktől fosztott meg, hol az elmebetegek gondos ápolás, emberies bánás mód alatt vannak őrizve; vagy vezettessétek el magatokat oda, ama magasztos czélú s fényes eredményt mutató intézetekbe, hol a hibás, vagy egészen hiányzó érzékek csudaszerűleg vannak pótolva, hol a süket-némák beszélnek, a vakok — úgy szólván — látnak, s nehéz kezelésű műszereken, mesteri zenedarabokat játszanak, hol a tudomány tanulva, értve és szeretve, a művészet s mesterség annyi neme gyakorolva van: ha mindezeket láttátok, mély bámulatba kell esnetek s meghajolnotok az emberi becsületesség, akarat, képesség előtt, melyek nélkül, az oktalan állatok sorában maradtak volna eme szegény lények, kik most félig s gyakran csaknem egészen vissza vannak adva önmagoknak s az életnek; kiknek örömét, mulatságát, foglalkozásaikat s éltöket látni: a szemet könnyel, a szívet jóleső érzéssel tölti el. Emlékezzünk ama, hiteles, intézeti tudósításokból ösmert leányra, ki a látás, hallás és beszélés tehetsége nélkül születvén: alig lehetett megmondani, mi volt a többi ember mellett. Mesterei, (kikre s az általok véghez vitt műtételre nem lehet bámulat nélkül gondolni), hosszú idő alatt annyira vitték: hogy a tárgyakat felösmerte, a betanúlt, sajátságos irásmódon másokat megértett és saját eszmeit kifejezte tisztán. Saját eszmeit? Úgy van, saját eszmeit! Mosolygott, örült s édes anyját, kivel régóta nem érintkezett, s kiről

Isten tudja volt-e azelőtt fogalma is, az első öleléskor felösmerte. Ime a tudomány, az ügyesség s az akadályt nem ösmerő kitartás! Ha annyi nyomor, baj s látogatás van: van segítség is. Az emberiség részéről minden lehető el van követve. Nem szabad kétkednünk, csüggednünk és zúgolódnunk!

Haladjunk tovább elmélkedésünkben s vonjuk le a fentebb mondottakból a természetes következést.

Ha valaki az említett intézetek egyikébe, de leginkább a számos és sulyos beteggel tölt kórházba lép: a nagy szenvedések, különféle nyavalyák látása mellett, kénytelen annak is tudatára jutni: mily nehéz munka, s mily nagy önmegtagadás és feláldozás kell arra, hogy ott az illető egyén a betegek körül helyét híven s tökéletesen betöltse s megbírja azon kellemetlen s veszélyes terheket, melyek a főorvostól az utolsó betegápolóig mindenkivel közösek; mert a hanyagság, tévesztés vagy rosz akarat sehol se kártékonyabb s a felelősség sehol se sulyosabb mint itt. Nem említve a rendet, tisztaságot, pontosságot mely elkerülhetlen; azon természetes viszszatetszést, melyet a beteg, annyi beteg, a nyavalya s vele járó kellemetlen jelenségek keltenek az egészségesben: azt hozom fel: mi az, midőn az ápolónak minden éjjel legédesebb álmát kell feláldozni, az ingerült szenvedőnek szeszélyét tűrni, gyötrelmeiben mintegy osztozni! vagy midőn valamely ragadós vagy veszélyes kór, vagy a sürű halál üt ki: a bajba esettekkel közvetlen érintkezésben lenni! Bizonyára a hivatás, lelkesültség, elszántság, önfeláldozás nagy mértéke szükséges arra, hogy magát valaki az itteni szolgálatra ajánlja, rendeltetését betöltse s helyét emberül megállja. Karjaink közt tartani a beteget, nagyobb: mint nehány forintot kiadni zsebünkből; nagyobb mint a forró napon vagy a bányák mélyében dolgozni, mi-

dön a jutalom sem oly fényes és kecsegtető, hogy az valakit kisértetbe hozhatna, s hogy mégis folyvást találkoznak józan, serény és hív lelkek ez állomásra: becsületére válik az emberiségnek.

Ez a nő is, kinek végtisztességén most itt jelen vagyunk, ama hű ápolónők egyike volt. — Sok év előtt az intézetbe, szegényesen de tisztán öltözött, az utczán rögtön összerogyott ismeretlen nőt hoztak be, ki darab ideig öntudatlan állapotban volt, azután terhes és az orvosok által ritkának és veszélyesnek mondott nyavalyába esett, melyet hosszú sinlödés, erőtlenség s lábadozás követvén, az asszony csak évek mulva érte el, hogy meggyógyúlása s az intézetből eltávozhatása ki lön nyilatkoztatva. De ekkor az egészségét, erejét visszanyert s még korának javában levő nő, esengve kérte az igazgatóságot: hogy engedné öt tovább is, mint ápolónőt az intézetnél marandni, mely kérelme teljesedésbe menvén: e perctől egyik lett a kórházi nőbetegek ápoló személyzetének, a betegek leghívebb, józanabb s éberebb kiszolgálóinak.

Mélyen látszott érezni a jótékonyságot, melyben itt részesült, s visszanyert egészségét, erejét és életét itt akarta hasznosítni. Mily szép felfogás az egyszerű de nemes lélekben! Az intézet saját javára s nyereségére mentette meg. A közfigyelmet gyorsan magára vonta; értelmesség, biztosság, szivesség, és felülmulhatlan tapintat voltak tulajdonai s a betegek esengve ragaszkodtak hozzá. Nem magasabb rangot, — mely itt ösmeretlen — hanem bizonyos erkölcsi előléptetést nyert, mintegy tekintélylyé lön a vele hasonlók közt, elösmerés és megkülönböztetés lett jutalma s tapasztalatát, észleleteit és tanácsát, magok az orvosok is szive-

sen fogadták söt gyakran kérték. Az intézet kitűnő s hasznos egyénisége lett. Kényes, makacs, rendkivüli bajban levő betegeknél ő volt az egyetlen, ki eredményre jutott s boldogult a szerencsétlenekkel. Nem tett különbséget tiszta és ellenkező bajú szenvedők közt. Bánásmódja betegek s lábadozók körül egyaránt páratlan volt. Ilyen vala ez az ösmeretlen, az utczán felvett asszony, az egyszerű betegápolónö! — Díját s az annyi, felépült módosabb betegtől nyert ajándékot, nem használta fel maga, hanem elosztogatta; az, a felépült s elbocsátott szegény betegeké lett.

Igy tartott ez sok évig, míg végre gyengülni kezdett. Ekkor az intézet igaz hálája, jelentékeny nyugdíjjal s pihenéssel kinálta meg, azonban ő el nem fogadott semmit. Négy nappal ezelött, gyorsan beállott, de fájdalmatlan változás után, megszűnt a ritka nő élni.

Ime, tisztelt gyülekezet! melyik temetés fényesebb: az-e hol bibor szemfedél úszik a levegöben, az-e melyet fényes cselédség, harsogó zene s fáklyás menet kisér, vagy ez: hol az egyszerű fekete koporsót, mely az igénytelen, derék nöt zárja, a város népe, s kitűnö egyénei, a lábadozók, meggyógyult egykori betegek; az intézet igazgatósága, személyzete, orvosok s tudósok állják körül?! Ide nem a látványosság, de az érdem hozta a sokaságot, itt nem a név, hanem az élet ragyog. Ritkán vonúl ki ily temetési menet a kórház udvaráról, de ritkán is temetnek ilyen halottat.

Ime, így lehet bármily helyzetben széppé, becsessé s az emlékezés ajakán áldottá tenni nevünket. Hű lélek hideg porháza, nemes fáradhatlan ápolónö, pihenj csendesen!

TARTALOM.

Lap.

Mit örököl a haza nagy fiai után?
Gr. Teleky József felett 1
A nő helye; hivatásának szépsége és fontossága.
Draskóczy Sámuelné felett 14
Siremlék leleplezésekor.
A temetőn 27
K. G. sirjánál 36
Az édes anya ujjai.
Özvegy Máriássy Zsigmondné felett 39
A halál az élet birálata.
Idősb Szathmári Király Pál felett 48
Vadnay Irma felett 59
A hosszú s jól bevégzett élet.
Dapsy József lelkész felett 65
Lakatos László koporsójánál 74
Jó-e vagy rosz az emberiség s van-e jövője?
Özvegy Ragályi Ábrahámné felett 80
A gyermeknevelés fontossága s nehézségei.
N. N. magánnevelő felett 89
Csecsemő sirjánál 97
Élet és halál.
Özvegy Csemitzky Pálné felett 100
Az emberi szív, nehéz csapások alkalmával.
Almási Balogh Gyula felett 108
Érdemekben megőszült s elhunyt öreg felett 118
Hűség.
Özvegy Molnár Károlyné felett 129

Lap.
Háborgás és kibékülés az élettel s halállal.
Vadnay Boldizsár felett 142
Az ifjak halálában nagy és sokszoros veszteség van.
Jeles ifjú felett 149
Huszár közvitéz felett.
A schwehati táborozás alatt 1848. 159
Farkas Eleonóra,
Szeremley Gáborné sirjánál. 165
Ösmeretlen útas felett 171
Meggyilkolt felett 175
Darvas Bertalanné koporsójánál 180
Enhuber, catholica vallású öngyilkos őrnagy sirjánál.
Graefenbergben, 1848. 187
Halálra itélt mellett, a siralom-házban 196
Kórházi ápolónő felett 204

OSZK
Országos Szechényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchenyi Könyvtár